

Knihovna prof.
Dra KARLA L. ŠTOVKY

NAŠE NÁRODNÍ TRADICE.

III.

ALBERT PRAŽÁK:
OBROZENSKÉ TRADICE.

*(Přednáška konaná v cyklu *Národ. osvobození* v posluchárně české techniky dne 2. května a v posluchárně slovanského semináře filosof. fakulty university Karlovy v Praze dne 6. května r. 1928.)*

V PRAZE 1928.

NÁKLADEM SVAZU NÁRODNÍHO OSVOBOZENÍ.
TISKEM „POKROKU“ V PRAZE.

ÚSTŘEDNÍ KNIPHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY
STARÝ FOND
 C. inv.: 01346

Koupil od
 Darem od *fr. Kořistková*
 v za Kčs
 Inv. č.: 35-225
 Sign.

Úvodem.

V desetiletí po velké válce potisklo se mnoho papíru o tom, kterak k tomuto jedinečnému zápasu došlo a kterak se v něm osvědčili jednotliví národové. Zkoumaly se při tom jejich síly, možnosti i tendence z minulosti i pro budoucnost a uvažovalo se i o jejich cestách za zajištěním nabytého nebo za znovudobytím ztraceného. Při těchto úvahách došlo i na problém tradic a jejich hodnotu pro nedávno sehraný velký zápas i pro jejich životnost v budoucnosti. I u nás začalo se o tradicích hovořit, hlavně zásluhou posl. Stivína a min. dra Hodži, jenž chtěl jejich pomocí posilovat svou politiku a těsněji svazovat Slováky s Čechy. Po četných novinových a časopiseckých reakcích na Hodžovy projevy o československých tradicích, uspořádal i Svaz Národního osvobození přednáškový cyklus o našich tradicích, v němž jsem měl čest pojednat o tradicích obrozeneckých. Protože přednášeči o tradici cyrilometodějské, svatováclavské, husitské, reformační a proti-

reformační měli za úkol sledovati rozvoj té oné tradice a jejich ráz jako pohánivé národní síly až do velké války, byl tím můj úkol omezen především na tradice vzniklé až v době obrozenské. Tím stal se můj obraz přirozeně do jisté míry kusý a ochudil se i o některé podstatné složky, jež k obrození přispívaly a jež se v něm bohatě rozvíjely. Avšak i v tomto omezení má problém, jež mně zbylo řešiti, ohromnou rozlohu, takže jsem jej mohl řešiti jen v obrysech, a dokládati jen v příkladech. Jinak by byla z něho vznikla kniha našich novodobých literárních dějin psaných na heslo tradic. Co tuto předkládám veřejnosti, není tedy než můj stručný názor na naše obrozenské tradice doprovobený několika doklady. Je to jakýsi úvod do diskuse a snad i podnět k ní.

V Bratislavě v květnu r. 1928.

A. P r a ž á k.

I. Problém obrození a jeho tradic.

Naše obrození nepokládá se již dávno za jev zázračný. B a r á k mluvil sice při stoletém jubileu Jungmannových narozenin o něm ještě jako o jevu nadpřirozeném a o našem národu jako o vzkříšeném Lazaru, ale J u n g m a n n, kdyby byl mohl, byl by jej opravil sám, protože ve své Historii literatury české r. 1825 sám hleděl na obrození jako na cosi přirozeného a vývojově organického. Arne N o v á k pochoval konečně a bezpečně pojetí našeho obrození jako zázračného vzkříšení r. 1900 v Obzoru literárním a uměleckém a J o s e f H o l e č e k ve své »Vojně« varoval před frázemi o »pohřbeném« a »vzkříšeném« národě, vida v tom terminologický produkt Vidně, uspávající věrou v národní zázraky a podlamující samočinnost a živý vzdor i boj za plný a vlastní silou určovaný život.

Přes toto zobecnělé přesvědčení, že naše obrození jest jev přirozený a běžný, problém obrození řeší se čas od času dál a řešení podněcuje řadu polemik a názorových rozvrstvení. Až do devadesátých let minulého století vystačili jsme s výměrem J u n g m a n n o v ý m z r. 1825, jenž podnět k obrození hledal ve všeobecném vybavení evropského

ducha z protireformačních pout. Pádem protireformační soustavy otevřela se podle něho cesta kulturního uvolnění i do Čech. Na ní byl uvolněn český člověk především jako člověk a tím byl pak uvolňován i jako Čech. Obrození způsobilo tedy novoevropské myšlení, zejména vynikající úsilí o vědu a um v celé Evropě a odstranění kulturního tlaku, jenž ležel zejména na nás. Naše kulturní souvislost s Evropou počala býti zase organická. Při ní oživila i přervaná tradice naší minulosti. R y b i č k a mluvil sice o znovuzrození a křisitelích porobeného národa, ale z křisitelských podobizen vysvítal obrozený národ Jungmannův. Širokou a v podstatě správnou Jungmannovu definici pokusil se doplniti, přehodnotiti a případně i zúžiti T. G. M a s a r y k. V České otázce r. 1895 uznal sice, že naše znovuzrození datuje se od francouzské revoluce a že vyšlo i z jejích myšlenek, že vzniklo i z uvědomělé konfrontace přítomnosti s minulostí, z revise, co z minula odhodit a co ponechat, ale že to bylo především a hlavně navazování na naši reformaci. Roku 1896 v Janu Husovi vyslovil Masaryk svůj názor na problém obšírněji a nazval naše obrození přímým duchovním bojem s protireformačním útlakem a pokračováním v našem někdejší úsilí, za něž kdysi podstoupil mučnickou smrt M. Jan Hus. V obrození viděl zahájení nové doby u nás, opuštění středověkého nazírání a pokračování v našem opra-

vování a zdokonalování světa. Po p r v n í m pokuse o reformaci, přervaném protireformací, byl to d r u h ý pokus o reformaci. Byl to další článek navazující na dílo Husovo a na bratrskou humanitu, jak jest viděti z práce Dobrovského, Kollárovy, Šafaříkovy, Havlíčkovy a Palackého. Podle Masaryka naše obrodné ideje byly tedy vlastně ideje naší reformace, zejména bratrství. Masarykův názor převzal Fr. D r t i n a. V Hradci Králové v oslavné, řeči na paměť Mistra Jana Husi dne 8. července roku 1911 prohlásil, že naše obrození není ještě v duchu a v pravdě dokonáno, dokud novou reformaci neuplatníme v životě mravní síly, lidskosti a typicky českého mravního pokroku v duchu minulých tradic. — Masarykovu názoru se vzepl prof. J. K a i z l r. 1896 Českými myšlenkami. V obrození neviděl navazování na naši reformaci a neznamenal v něm náboženských prvků. Jeho zdroj spatřoval v osvětské a liberalistické filosofii XVIII. věku, zejména v myšlení Voltairově, Rousseauově, Lessingově, Herdrově, Kantově, Jahnově, Schillerově a Goetheově. Národ si z nich vybíral především prvky klíčícího nacionalismu a zejména důraz na mateřštinu a lidovou osobitost. Mezi hesla o člověku a člověčenstvu dostalo se Herdrovou zásluhou i heslo lid a národ. Již v selských povstáních vedle náboženských prvků uplatňovaly se zejména i zájmy sociální a národní. Naciona-

lism stával se i u nás hýbadlem socialismu a odbojem proti německému kapitálu. Proto je podivno, že Masaryk vypial z obrodičů Jungmanna, tento skvělý doklad účinného nacionalismu. Masaryk stlumil národní prvky i u Kollára, ač byly silnější náboženských. Kaizl proto odmítl Masarykův názor a hnací silou obrození prohlásil evropské myšlenkové uvolnění a novodobý nacionalism.

Kaizlovi dostalo se vydatné pomoci v Českém časopise historickém, jenž se k Masarykovu názoru vracel a postupně jej odmítal prudčeji a výbojněji. Již r. 1897 Ladislav Hofman postrádal u Dobrovského mravních a náboženských akcentů při české reformaci, jak je naznačoval Masaryk, J. Golli v stati o Palackém prohlásil české probuzení za produkt ducha času, dějin, osvěty, národnostní novodobé ideje, snahy o sebezachování a vedle toho všeho ovšem i za následek tradic z minulosti. J. Peckář viděl v něm důsledek reflexů z minulosti, avšak nejen husitských, nýbrž v š e c h českých dějinných období. Dalimilův podíl na obrození rovnocenně mu splýval s Husovým a jako podobně mocného součinitele uváděl i Balbína a jeho obranu českého jazyka. Pekař vyvrcholil svůj odpor k Masarykově filosofii, v němž sice zdůraznil účast selských sil na obrodičském díle, ale při nich naprosto popřel navazovací zřetel na bratrskou humanitu i navazovací touhy na husitskou reformaci. Dokladem u-

vedl zejména Vaváka, jenž byl typem současného českého katolického selstva, národně dosti uvědomělého, ale osvícenstvím nenadšeného. Pekař v obrození znamenal především národní prvky, bez nich žádně národní obrození nemůže prý býti — obrozením. (Masarykova »Česká filosofie« 1912).

Střetly se tu zřejmě dvě krajnosti, jež začínkovaly i na veřejnost a rozdvajily ji pomalu na dva tábory.

Zatím ujala se slova i literární historie a přispívala ke sporu svými doklady. Prokázala, že pravda byla do jisté míry na obou stranách a že obrození jest jev o řadě složek nestejně intenzivních v jednotlivých vrstvách a obdobích národa. J. Vlček svými studii o jansenismu na české půdě (Naše doba, VI. 15 a d.) a rozbořem Doležalových a Zimových dramát (Obz. 1. a u. II. 17), dokázal, že český organism fungoval i za protireformace a že již tehdy reagoval na anglický deism, francouzský encyklopedism a německý racionalism i ve svém nejprudším oslabení. Nebyl tedy bezduchou mrtvolou, nýbrž organickým tělem žijícím nepřetržitě a projevujícím se v celé národní oblasti v duchovním proudu Evropy. Průkaz tohoto názoru podal Vlček podrobně a přesvědčivě na celém literárním pásmu v Dějinách české literatury, jež při problému obrození kombinovaly názor Masarykův i Kaizlův a korigovaly jejich krajnosti. Vlček — jako skoro současně De-

nis — byl přesvědčen, že jsme se obrozovali i nárazy zvenčí i svými domácími silami zdo-
la, že hnací silou byla především i volnost vědeckého badání a náboženská snášelivost, dvě to základní podmínky znovuzrozenécké, jež za protireformace byly utajeny či umlčeny a evropským uvolněním teprve plně začaly zase působit. J. J a k u b e c v Dějinách literatury české r. 1911 prohlásil obrození za výsledek dobových myšlenkových proudů osvobozujících národy šmahem (Němce, Dány, Švédy, Nory, Maďary, Slovany) i za počin rostoucích domácích sil, jež za protireformace nebezpečně ochably, ale přece jen fungovaly. J. H a n u š měl za to, že náš národ protireformací těžce ochuravěl a že mohl ozdravěti jen naprostou změnou politických, hospodářských, společenských a kulturních podmínek. Evropské osvícenství doneslo jejich možnost a svým prudkým nárazem českého ducha vzpamatovalo. Vlastní obrozený proces nastal okamžikem, kdy sesílely naše reakce na evropské politické a kulturní poměry. Takovéto reakce daly se sice i po Bílé Hoře v českém organismu nepřetržitě díky majoritním pánům, donášejícím z ciziny nové duchovní proudy a nutícím domácí prostředí zaujímat k nim stanoviska, ale koncem osmnáctého století jejich fluktuace se vzmohla tak, že uvedla i český organism v nový duchový var a donutila jej k manifestaci české síly a českého sebevědomí. Šlechta reagovala

na tereziánský a josefinský absolutism a centralism důrazem na tradici a vzdělanci pěstěním historických a jazykových nauk. Francouzský a německý kosmopolitism a esteticism překonávali důrazem na národní osobitost. Vnitřní silou připodobňovali cizí myšlenky a literární konvence potřebám domova. Proti útokům na stavovská práva zdůrazňovali české historické právo. Proti Vidni a germanisaci postavili Prahu a český jazyk, proti josefinskému utilitarismu nutnou ochranu českých tradic a zvláštností. Tím bylo umožněno soustavné poznávání české minulosti a pozvolná restaurace a restituce národa. Účinkovaly tu i podružné vlivy, na př. německá renesance a německý odpor proti gallomanii, obecný vzrůst nacionalismu a nenáhlé pronikání lidovosti do veřejného života, což bylo důležité pro budoucnost, kdy šlechta se české myšlenky zpronevěřovala. (ČCH. XIV, 141, XV, 277, Národní museum a české obrození.) Hanušovo rozpoznání obrozených podnětů a příčin šlo již značně jinou a širší cestou, než jak ji naznačil kdysi Masaryk. Problém řešil i A r n e N o v á k, jenž zdůraznil českou obrozenou souvislost se společenskou i myšlenkovou emancipací evropského lidstva, ale vyzvedl při tom i mravní sílu českého lidu a jeho povědomí národní a slovanské (Přehledné dějiny české literatury). Posuzuje Hanušova Voigta roku 1913, souhlasil s jeho nálezem české oposice

vůči politickému a vědeckému rázu josefin-
ského osvícenství, jež sejevila sesíleným zře-
telem k českým tradicím, k českým dějinám,
k národnímu jazyku a lidovému svérázu. R.
1915 ohledal Novák český obrozenský vztah
k husitství a k české reformaci podrobněji a
odklonil se zcela od koncepce Masarykovy,
prokazuje pramalý obrodičský zájem o re-
formaci. Česká reformace v obrozenském
období připadla mu statkem málo živoucím,
jež oživil vlastně až Kollár a Palacký.
(»Myšlenky a spisovatelé« 1915). Ještě brit-
čejí postavil se proti Masarykově koncepci
Ferdinand P e r o u t k a v knize »Jací jsme«,
kde upřel reformačním a bratrsky humanit-
ním ideám za obrození jakýkoliv vliv a Ma-
sarykovi vyčtl, že hleděl do dějin jako do
zrcadla a v hladině plynoucích roků našel
vlastně jen obraz své vlastní tváře. Nejlepší
důkaz, že Masaryk konstruoval po této
stránce ráz obrození, je prý v tom, že dodnes
reformační ideje nejsou nám blízkými a že
sám Rádl obvinil českou inteligenci, že ne-
doceňuje náboženských prvků v husitství a
českobratrství a že z Husa i Českých bratří
musí dělati vlastence, aby k nim vůbec mo-
hla míti nějaký vztah (»Náboženství a poli-
tika«).

Vedle těchto poloodmítavých či docela
odmítavých soudů o Masarykově pojetí če-
ského obrození lze zaznamenati jiné, jež na-
polo či docela souhlasí. J i r á s k o v y prá-

ce o obrodičích na př. činí z obrození hnutí
našich národních mas, jehož se vedle šlechty
a učenců účastní kněží, učitelé, sedláci, měš-
tani, studenti, umělci, literáti, ženy — je to
pučení češství v kořenech a je tu i souvislost
s minulostí, zejména reformační. V tomto
duchu byl koncipován na př. »F. L. Věk«
již od r. 1888. Také H e r b e n již roku 1891
naznačil v článku »Císař Josef II. a naše pro-
buzení« (»Čas«, IV., 102), že obrození ne-
byla jen reakce proti germanisaci, nýbrž in-
stinkt a setrvačnost lidová, lpějící na domá-
cích tradicích. Jasněji to naznačila T e r é z a
N o v á k o v á v »Slávinu českých žen« r.
1894, vyznávajíc, že zdroje nového a obro-
zenského života se nám vyprýštily z krve a
popelé zavražděných a ožebračených pra-
otců, tedy z někdejších nositelů reformních
myšlenek. V Janu Jílkovi prohlásila Teréza
Nováková r. 1904 výslovně, že se znovu vý-
chodočeským studiem přesvědčila, že naše
národní obrození má svůj vznik v nevyrov-
natelné vytrvalosti u víře a zásadách předků.
Doklady tohoto názoru pro východní Čechy
snesl i R e z e k i K. A d á m e k. Z d e n ě k
N e j e d l ý v diskusích a polemikách o ná-
zor Masarykův a Pekařův také vyznal, že
naše obrození mohlo navazovat na domácí
síly, náboženské i sociální. Nejedlý uvedl
Novákovou příkladem, ale moment národně
sociální shledal u ní silnějším. (»Č. K.« I.,
80, 227). Pekař poznámkoval tento názor

v ČCH. 1914, 34. Bez výhrady a doslovně podepsal Masarykův názor Jan Herben ve spisku »Masarykova sekta a Gollova škola« r. 1912 v polemice proti Pekařovi. Obratnou stylisací učinil Masarykův soud ovšem přijatelnějším: obrození vyplynulo z evropského vývoje, z osvícenského hnutí, zrozeného z reformačních idejí i z českých prvků, přimykajících se k české reformaci.

Francouzská revoluce pokračovala vlastně v díle první revoluce náboženské. V »Bílé hoře« r. 1920 řešil Herben problém disjunkcí: »český národ jest t. č. vlastně dvojí: jeden jest pro Husa, Žižku, Prokopa, Chelčického, Blahoslava, Jiřího, Komenského a Žerotína, a druhý jest pro sv. Václava, Karla IV., Lichtenšteina, Slavatu, Martinice a Jana Nepomuckého.« Herben se ptal, chceme-li pěstovati nadále tuto dvojakost, či chceme se rozhodnouti buď pro Husa či pro sv. Václava. V předválečném článku o sv. Václavu ve »Volné myšlence« Herben ještě nevypínal z dějin sv. Václava, chválil ho pro státnickou rozšafnost, ale nyní položil jej s Karlem IV. k Lichtenšteinům! R. 1927 vrátil se Herben k problému, znepokojen Hanušovým stanoviskem, spiskem »Otázka náboženská v našem probuzení«. Tu snesl opravdu několik šťastných dokladů, že reformní myšlenky a i bratrská humanita v obrození do jisté míry účinkovaly a že jest možno i je v řadě jiných činitelů pokládati za obrozené součinitele.

Vliv české šlechty na obrození vymezil a omezil Herben v »Novém učení o české šlechtě«, práci jednostranně polemické (1924). Naprosto jednostranně a sofisticky postavil se za Masarykovu koncepci Emanuel Rádla v diskusi »O smysl našich dějin« roku 1925, kde chtěl Masarykovy odpůrce porazit zesměšňováním jejich vědecké metody a násilnou teorií o vědě nové a staré. Některé Rádlovy dedukce byly stylisovány s tak pohrdavou vervou, že se již tím vyloučily předem z diskuse. Masarykovu filosofii obrození hájil i F. M. Bartoš (»Kalich« 1919), upíraje odpůrcům schopnost čísti obrodice — s porozuměním. I zde tedy mezi doslovnými stoupenci Masarykovými došlo k jednostranným krajnostem, jež k řešení problému vždy nepřispěly a někde je i nebezpečně zatížily.

T. G. Masaryk přihlásil se k slovu ještě jednou v knize »Světová revoluce« (1926). Vyložil v ní podrobněji a jasněji, jak své formulace o obrození vlastně myslil. Navazovat na reformaci znamenalo mu myslit myšlenkami, jež v reformátorech mají předchůdce, tedy na př. z Leibnizovce Dobrovského a Herdrovce Kollára slyšet Komenškého a z Herdrovce Kollára slyšet Komenotov, stát, demokracii a politiku byly dobově přetvořené a upravené myšlenky někdejšího reformačního typu, jak jest zejména viděti na Palackém. Nešlo o staré církevní formy a o

to věřiti na př. jako Hus, ale býti mravně odhodlán, pevný a nábožensky opravdový jako Hus. I humanita znamenala prý Masarykovi zásadovost, charakterovou ukázněnost, rozumnost, praktičnost, vzdělání, osvětu, vědu, lásku k vlasti, pozitivní práci. Téze, že jsme národem Komenského, byla míněna jako téze, že Angličan jest národ Shakespearův, Francouz Rousseauův, Němec Goetheův, byl to důraz na kulturní typ, jímž jsme měli opponovat myšlenkám protireformačního Rakouska a přihlašovat se k západním, najmě k osvícenským ideám, značně souvislým s naším representačním reformním typem. Masarykův výklad je tak široký a má tolik nových podrobností, že vlastně svou někdejší úzkou definici značně přečnává a i přeměňuje. Proto v této formě byl by již asi sotva narážel. Odpůrci po mnohé stránce namítali, aby problém obrození byl asi t a k t o řešen a pojímán.

Tento nejstručnější přehled dosavadních výměrů našeho obrození ukazuje nesnáze řešení jeho problému. V základě trvá vlastně stále definice Jungmannova — další badání ji jen bohatě doložilo, doplnilo, omezilo i vymezilo. Pravda jest uprostřed: obrozovali jsme se z domácích zbylých sil a živořících tradic i z novodobého evropského proudění. Vedle reformačních prvků fungovaly i všechny ostatní zkušenosti dějinné, pokud v paměti oživovaly nebo pozvolným historickým badáním

byly uvědomovány. Vůči jednotlivým názorům, jež podrobnostmi problém dořešovaly nebo jednostranně novou a jinou cestu za tím ukazovaly, lze dnes uznamenati, že všude vedl se vlastně boj za reální koncepci a že ze vši polemické změti pro dnešek jako platnou zbývá syntéza všech těchto názorů, odmítající osobní zaujatost a uznávající skutečně dobytá nová fakta. I Masarykův kaceřovaný nebo favorisovaný názor v mnohém platí a jeho hodnota bude docela i zvýšena, až budou napsány politické, církevní a literární slovenské dějiny na podkladě nového, bohatého materiálu.

Živost reformních myšlenek v československé duši za protireformace a za obrození skvěle prokázá na př. slovenské doklady, zejména Daniel Sinapius Hořčička, Daniel Krman, Šlerka, Matěj Běl, Jan Ribini, Ladislav Bartolomeides, M. Šulek, M. Holko, J. Ribay a j., kteří všichni uvědoměle žili reformním našim myšlenkám, často stavěli na ohlasech Komenského a i na jeho Kšaftu a donesli obsah reformních českých ideálů příštím generacím. V jejich duchu organizoval na př. Michal Institoris Mošovský první naše evangelické církve v Čechách a na Moravě po tolerančním patentu a vdechoval v ně a jimi i v obrodě žár reformních idejí. I pro humanitní Masarykův ideál našly by se tu doklady. M. Běl svou divokou etymologií »člověk a sláva« (1718) a »Slováci — slo-

věci — člověci« (1753) dal první náraz k rovnítku Slovan = Slovák, člověk, homo, humanitas. Po něm opakoval toto spojení Sláv = člověk i P. Doležal ve své čsl. mluvnici r. 1746.

Jiří Palkovič založil r. 1793 v Jeně Slovenskou společnost z tamních slovenských bohoslovců a ve zvláštním pojednání »O Slováčích a jejich řeči« pyšnil se slovenskými velikány, Husem, Jeronymem a Komenským, vyvozuje z nich slávu naší jazykové, kulturní a myšlenkové minulosti a navazuje na ni pro přítomnost. Hus, Jeronym a Komenský mu připadali nejmocnějším buditelským prostředkem v pokleslé čsl. současnosti. Od Béla a Palkoviče mohl dostat první popud k svému humanitnímu ideálu Kollár. Vždyť mu Běl vdechl i ideál československý, slovanský i třídění Slovanů na čtyři hlavní kmeny. Korigence novým materiálem změnil tu všude leč které někdejší opoziční hledisko, jako ta korigence zdůrazní proti Masarykovi i vlastenecké a národnostní prvky jako směřovatné v obrozenském procesu. Při tom se ovšem i prokáže, že v Husovi, Prokopovi, Žižkovi, Komenském zdůrazňovali obrodiči nejdříve a především jen češství a jen jim chtěli světu projevit, že nejsou bez slavné dějinné legitimacy a že pro ně mají právo na další život. Jestliže M. Pelcl si osoboval v »Kurzgefasste Geschichte der Böhmen« v r. 1774 právo nadšeně psát o Žižkovi a Prokopovi

jako o českých hrdinách, i když byli kacíři, a jestliže katolický kněz P u c h m a j e r psal vášnivou ódu na Žižku r. 1802, jestliže evangelík S. R o ŝ n a y r. 1810 podvrhl starobylou Žižkiádu a prievadzský piarista J e r o n ý m N e č e j psal r. 1827 apotheosu Žižky, vedly je k tomu především a vlastně jedině pohnutky národnostní. Náboženský moment byl tu již nečasový a podřadný a daleko jej převýšil moment vlastenecký a národnostní.

A tak obrození — nejstručněji vyměřeno — jest vedle našeho mohutného kulturního ožiti, způsobeného fluktuací evropských myšlenek do Čech, především počín národní. Je to zprvu instinktivní, později uvědomělá snaha odstraniti protireformaci jako národně škodnou a obnoviti v národně sebeurčovacím smyslu stav před Bílou Horou, či ještě lépe odstraniti za novodobých uvolněných duchovních a zejména nábožensko-církevních a poddanských poměrů kulturně a národně zhoubné důsledky Bílé Hory. Staré stěžejní tradice, vyslovující a udržující kdysi českou sílu — cyrilo-metodějská, svatováclavská, husitská, bratrská — byly sice ještě zavaleny protireformačním nánosem, ale prorážely na povrch a kontrastovaly s protireformační tradicí, zvítězivší právě bělohorskou katastrofou. Proto založili obrodiči z instinktivní nutnosti a z taktiky národně oživovací odboj především proti důsledkům Bílé Hory, či zahájili tradici protibělohorskou.

Z tohoto odboje vyprýstily se pak další tendence, jazykové, vlastenecké, národní, československé, slovanské, kulturní demokratické, protirakouské, protiněmecké, protitřimské atd., došlo prostě k tvorbě směrnic, jimiž měl národ býti cele obrozen a pak osvobozen. Až do velké války vrhají obrodiči a předosvoboditelé řadu stěžejních hesel v mysl národa, aby je zahřívala další pokolení a s nimi v duši konečně odstranila nesvobodu. Živou, ustavičnou a uvědoměle zesilovanou funkcí těchto tradovaných směrnic a kultem jejich proslovovatelů byly připraveny podmínky k osvobození za velké války, v níž naši protagonisty byli často jen mluvčími mrtvých generací a vykonavateli jejich ideálů. M. Hýsek vystihl to dobře: »Bez minulosti nebylo by dneška« (»N. L.« 16. 3. r. 1928), či jasněji — bez obrozených tradic nebylo by osvobození.

II. Tradice protibělohorská.

Obnovené zemské zřízení z r. 1627 zničilo českou samostatnost a vydalo zemi i národ Habsburkově zvlí. Stalo se tak v důsledku bělohorské katastrofy, po níž pohlíželi Habsburkové na Čechy jako na zemi dobytou. Obnovené zemské zřízení učinilo český trůn dědičným majetkem Habsburků; k stavům, rytířům a měštům přidalo na sněmu stav duchovní a dalo mu mezi nimi první místo; zrušilo náboženskou svobodu a výsady a zákonodárnou moc přeneslo na krále; úředníky učinilo odpovědnými jen králi; udílení inkolátu přiřklo králi; německý jazyk zrovnoprávnilo ve všech úřadech s českým jazykem, jenž byl dosud státní a oficiální, ba dalo mu brzy nadprávi. Je samozřejmo, že všechny články tohoto obnoveného zřízení činily samopánem české země a českého národa krále z nepřátelského habsburského rodu a jeho kněze o vojáka. Reformace byla jimi navždy zmařena a nastoleno nebezpečí českému jazyku, české vlasti, českému národu, demokratickému pojetí veřejných zřízení a všemu tomu, co dosud tvořilo osobitost národa. O čtyři desetiletí později vnesli Habsburkové něco podobného i do československých Uher a pod

rouškou katolického rázu Mariánského království, jehož jest uhájeti, smrtelně zasáhli v jazykovém i národním ohledu i slovenské nekatolíky. Národ a země násilnou emigrací nekatolických stavů a vzdělanců pozbyli ochránců a Habsburkové při vojenských neúspěších bez rozpaků nechali ze své říše odkrajoval především části České koruny: roku 1635 Horní a Dolní Lužici, za sedmileté války Slezsko. Komenský tušil dobře soumrak nad národem. Proto mu ve spisech nepřímo rozžehl hvězdu, t. j. víru v sebe a povědomí nutnosti přenést jeho život přes vičřící časy. V »Štěstí národa« jako by hledal odpomoci vůči důsledkům »Obnoveného zřízení«: doporučoval nemísiti se s cizinci, usilovati o krále domácího, pracovati o obecnou svobodu, nepřizpůsobovati se cizí vůli, podržeti své školy, knihy a lpěti na domácím jazyku. Komenský zřejmě popíral těmito náradami obnovené zemské zřízení a v »Kšaftu« opakoval ještě sugestivněji výzvy k národu: neumírat! žít! zlomit nepřátele, kteří národu nenávidí! věřit ve vysvobození, v ponížení nepřátel a vyvýšení vlastní! Výzvy Komenského nesly se nad potomstvem jako pobuřování proti Bílé hoře, jež musí býti odčiněna. Na Slovensku pobuřoval proti bělohorskému vítězi, habsburskému »faraonu« Mikuláš Drabík, jenž věštil zkázu rakouského domu a jeho rozmetání povstáním nepřátel na čtyřech světových stranách.

Volání Komenského a Drabíkovo k Čechům proti Habsburkům a Bílé hoře stalo se heslem hlavně od obrození, kdy nebylo možno sice bouřiti proti panovnickému domu, ale kdy bylo lze aspoň datovati neštěstí českého sestupu a hrozícího konce. Jeník z Bratřic (Pam. I., 485) nazval r. 1809 Bílou Horu přenešťastnou a počátkem hasnutí a »zhovězení« národa. Pelcl v »Abbildungen« (III., 84) viděl v ní děsný popravčí soud nad národem, pohřeb české zdatnosti, loupež národních hodnot, konec českých dějin a pohlcování Čechů Rakouskem, jako jest pohlcována Vltava Labem. Dobrovský od Bílé hory datoval »temnutí našeho mozku« (Böhm. L. 1779.) Básník Svoboda v dopise Markovi r. 1812 spatřoval zdroj vši české bídy v Bílé hoře. Od té doby národ krvácí a zahnívá a není valné naděje, že by kdy český lev potupně jho shodil. Jungmann podobně datoval zlé české časy a v dopisech Markovi r. 1809 a 1811 přece jen věřil, že český fénix jednou vzlétne z popele. Palacký v psaní Jungmannovi dne 14. 7. 1819 prozrazoval, že se obírá českými dějinami po bělohorskou bitvu, protože do té doby jsme měli svou vlast a protože překonáním jejich důsledků ji můžeme zase míti. F. L. Čelákovský vyšel si dne 9. 10. roku 1818 před odchodem z Prahy na Bílou horu a doznal Kamarýtovi, že prožil pesimistické chvíle. Přirovnával hynoucí národ ke zhynulé

přírodě a nejvíce trpěl nápisem na kapli, postavené mnišskou lstí na paměť vítězné protireformace a zneuctivající náš národ. Pesimismu mu odvál až pohled na orajícího rolníka, v němž chtěl vidět hrdinu budoucnosti a snad i institele minulosti. Stejně trpěl Bílou horou K. H. Mácha. Z mlh nad ní ráno vyvstávajících vyvstával mu nesmírný orel, děsící národ i jeho jazyk. Měl zatím proti němu jen skřípot zubů.

Obrodiči zřejmě si uvědomovali dosah bělohorské katastrofy a od ní datovali zanikání národa. V obrození viděli možnost jeho záchrany a zmar jeho hubení se strany habsburské. Toto přesvědčení usazovalo se pozvolna v českých duších a budovalo přední článek českého programu: odčinití Bílou horu. Havlíček napsal si do zápisníku již r. 1842 v Bukovině v Tatrách, že tuto českou hanbu bude nutno odstraniti, a kdyby snad měla mítí trvání tatranského sněhu, že by sám volal s Tater hlasem hromu po zmaru Vidně a Berlína. Palacký neznal v dějinách lidstva podobného zničení národa. Bílá hora donesla nám klid národního hřbitova a skoro vyhynutí národa. I Tomek viděl v ní hrob českého národního ducha. Zanařikal nad ní v Praze ve Svatováclavské lázni dne 30. dubna r. 1848 i Ludevít Štúr jako nad rakvi československé samostatnosti. Náš vlastní dům opanoval prý od té doby cizinec, pohubil naši národnost, jazyk, tradice, národní

mravy a všechny naše kulturní hodnoty. Štúr nad nárek postavil však svépomoc, již viděl v československém a slovanském souřčenství a ve vůli ustati služebnictví Němcům a Maďarům. Jen spojením nás rozdrobených lze zase býti severní září nad Slovanstvem, jako jsme kdysi byli. Bílou horou datovali slovenské neštěstí i básníci V o z á r a R a d v a n s k ý. J. J. K o l á r posílal zhoubné datum bělohorské do pekel. S a b i n a je proklínal. R. M a y e r volal Bílou horu na boží soud. F. K v a p i l hledal na ní hrob matkyvlasti. L. Q u i s prohlašoval Bílou horu za nejtěžší českou ránu, již nelze dosti oplakati, protože změnila vlast ve hřbitov a nás v otroky. Přes naše znovuzrození otrocký stav trvá. Měli bychom vlastně choditi ve smutečným šatě, popel na hlavě, ve tváři žal a stůl bez hostiny potud, dokud tohoto otroctví nestřeseme. (Alm. »Ruch«). V r c h l i c k é m u připadal od ní národ jako věčný galejník s kulí na noze. A n t o n i n S o v a datoval od Bílé hory zvláštní český případ, abnormální v dějinách, že národ stále mře, byť neumřel, a stále cizotu přemáhá bez zřejmě naděje na úspěch. Je podoben žebráku, jenž se vleče, psu, jenž naučil se olizovat i karabáč se zaschlou vlastní krví a jenž pomalu je vděčen pánu za nic a pro nic, snad docela za to, že jej uštval k smrti. (»Zápasy a osudy«.) Otrok, lizající důtky za pánovu ztuchlou rýži, byl i Č e c h o v i obrazem našeho národa.

Jako Sova, chtěl i Čech připomínkou tohoto ponižujícího symbolu vyburcovati českého člověka k odvetě a ke vzpouře. To byl i smysl většiny předpřevratové práce Dyko, v y; jenž pod přikrovem Bílé hory cítil páchnout mrtvolu české cti, jež s povstávajícím národem nepovstala a loyálně vůči vrahu dále hnila. Dyk nelitoval statých pánů a ubité země, nelitoval, že hanba tu byla, ale že ta hanba tu stále nesmyta trvá, a přece je nanejvýš na čase, aby tu již nebyla. Podobně chutnal Bílou horu i malíř Felix Jenewein, jenž obrazem člověka a koně uprostřed šibenic, lebek, havranů, a holých stromů naznačil, že nemůže býti plného a důstojného českého ožití bez překonání pobělohorských důsledků.

Bílá hora jako největší pohroma, již jest nutno vši mocí odklidit, stala se tradičním heslem všech generací. Velká válka byla signálem, že toto odklizení je na obzoru a že je vše pro ně učiniti. Tento cíl určil nám i smysl světové revoluce. Osvobození bylo proto pozdraveno především jako odčinění Bílé hory. Posl. Klofáč řekl již r. 1918: český stát existuje, Bílá hora jest odčiněna. Prof. Drtina oslovil středoškolskou mládež na Hradčanech dne 8. listopadu 1918 podobně: »Neblahá sudba Bílé hory je odčiněna.« Prof. Peckař, jenž před převratem Bílou horu označil jako největší národní neštěstí, jenž trpěl vidinou strastí exilia našich nejlepších lidí a jenž se

děsil obrazem bělajících se panských lebek na pražských mostních věžích, jenž naslouchal pohnut hukotu českých nárků, volajících zoufale z minula »exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor!«, pozdravil 28. říjen 1918 jako den pomsty a odčinění nejtěžší dějinné křivdy na národu. Spoluosvobozovateli byli mu v ten den nejen legionáři, nýbrž všichni ti mrtví, kteří od Bílé hory nesli s krvavým žalem tuto nepomstěnou křivdu a s pokolení na pokolení odkazovali příkaz jejího překonání. Vyslovil to na slavnostní schůzi Karlovy university v slavnostní řeči dne 28. října r. 1919, v níž zvláště tklivě vzpomněl odkazu Komenského, namířeného proti bělohorským vítězům. Stejně vřele vyslovil to i rektor Karlovy university J. Zubatý, nazvav zvolení Habsburků českým omylem, jenž od Bílé hory se na nás nejvíce vymstil a jenž po mučednictví celých pokolení a po jejich vytrvalé a odbojné práci převratem r. 1918 konečně byl odklizen. I Zdeněk Nejedlý ve spisku Bílá hora, Habsburk a český národ r. 1920 datoval české neštěstí od nástupu Habsburků na český trůn a zejména od jejich násilí pobělohorského, kdy stali jsme se soukromým majetkem dynastie, kdy nám byla zničena šlechta jako jediný představitel národa, kdy byla zničena města a zbídačen lid. V 28. říjnu r. 1918 viděl Nejedlý pomstu dějin. Její požeňnání ovšem potrvá, když budeme stavět

jen na sobě a na lidu, jenž nám po Bílé hoře zbyl a jenž nás i osvobodil.

Bílá hora byla označována zřejmě od obrození až ke dni svobody jako základ naší poroby a v zničení jejích důsledků byla spatřována jediná cesta k našemu sebeurčení. Chtěla nám zabít jazyk, literaturu, kulturu, tradice, vlast a národ, jako nám zabila stát. Kultem jazyka, literatury, kultury, tradic, vlasti a národa dala se nejlépe odklizet. Proto od obrodičů vše bylo vynaloženo, aby kult těchto hodnot stal se naší základní silou a přecházel tradičně s pokolení na pokolení.

III. Tradice jazyková a literární.

V jazyku viděli Češi svůj hlavní národní znak ode dávna. Jazykem dlouho kryli i pojem národ — od Dalimila až do dob Jiřího z Poděbrad. Jazykem odlišovali se nejpodstatněji od sousedních výbojných Němců a Maďarů. Poklesem jazykové hranice poklesala jejich síla, ctěním a lpěním na jazyku udržovala se jejich bytost. Proto Dalimil horlil proti Přemyslovcům, že jazykové odlišnosti nedbali a otvírali zemi německým kolonistům. Dalimilovo heslo: »vřet každému srdce po jazyku (t. j. i národu) svému«, bylo již uvědomělé a důraz Štít něho na mateřštinu, hodnou biblické a náboženské meditace, jako řečtina a latina, byl jen jeho pokračováním. Jazyková uvědomělost vzrostla přičiněním Husovým. Jeho vlivem zavedena čeština do bohoslužby, a její država zevně i uvnitř byla rozšířena a posílena. Kult češtiny vzrůstal zvláště za humanismu a bratrství. Všehrd pracoval na př. proti vnikající cizotě a Blahoslav v českém národním jazyku spatřoval i hodnotu citovou. Českou řeč prohlašoval za nejušlechtilejší, nejzodbnější, nejbohatší, nejrozmanitější a nejkrásnější. Komenským mluvil docela o milostnosti

českého jazyka. V J e s e n s k é m, jemuž při staroměstské exekuci byl vytržen jazyk, byl viděn symbol chystaného násilí na řeči Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků.

Tradice jazykového povědomí a kultu naší řeči nedovedla zajíti ani za protireformace. T o m á š P e š i n a z Č e c h o r o d u psal Prodomus r. 1663 česky, aby dokázal, že je Čech a že se za svůj jazyk nestydí. B a l b í n jako by tušil, že s kacířstvím bude pleněn i český jazyk, napsal již r. 1675 Dissertatio apologetica pro lingua slavonica, praecipue bohemia, v níž poukazoval na mohutnou naši jazykovou oblast za Karla IV., Václava IV. a Jiřího z Poděbrad. Byl by ji chtěl uchovat. Upozorňoval i na naši jazykovou starobylost a slovanskou příbuznost, aby tak národ posílil ve všech jeho nadcházejících protivenstvích. Citátem z václavské písně »Nedej zahynouti« myslil především na jazyk. Stejně vášnivě velebil český a slovanský jazyk D a n i e l K r m a n v distichách k M i c h a l o v i č o v u »Světloňoši« a M a t ě j B ě l v předmluvě k Doležalově mluvnici, poukazuje na jeho starobylost, rozšířenost, plodivost, půvab, lahodnost, hladkost, bohatost, ráznost, krásu a ušlechtilost. Balbínovo, K r m a n o v o a B ě l o v o horlení stalo se základem pozdějších obran, zejména K i n s k é h o, T h á m a, K r a m e r i a, H a n k e, H r d l i č k y, Z i m y, M e l e z í n k a a j., kteří hyperbolicky vynášeli starobylost našeho ja-

zyka a vášnivě odůvodňovali živelnou nutnost jeho uchování pro jeho jedinečnost a potřebnost. Čeština byla vynášena nad latinu, řečtinu a nade všechny živé evropské jazyky a její stáří na Slovensku bylo vypočteno roku 1785 docela na 2697 let, protože Slované prý jsou vlastně potomky Homérových Hetenotů. Všecka tato chválivá hláholnost byla však jen zoufalou obranou proti nezastavitelnému úpadku a hynutí češtiny, jež měla vyburcovati vzdělance i lid. K i n s k ý a P e l c l n a stolili požadavek, aby se česky učila i šlechta, J i l j í C h l á d e k horoval pro češtinu v kruzích duchovenstva, protože českému jazyku zahrozilo soudobě tak děsné nebezpečí, že Čechové nebyli již pokládáni pomalu za zvláštní národ a doslovně topili se již jazykově i národně v německém moři.

Obrodičům podařilo se těmito varovnými a povzbudivými hlasy vymoci na pražské universitě stolici české řeči a literatury r. 1792, v Prešporce r. 1803. Tato data byla pokládána národním úspěchem a signálem k vzniku vlastenecké české strany. N e j e d l ý ve své vstupní řeči jako profesor pražské české stolice honosil se, že s češtinou je možno domluvit se v Evropě i v Asii, a P a l k o v i č, jeho prešpurský kolega, v podobném duchu promlouval i v Prešpurku. D o b r o v s k ý věnoval se české jazykovědě odborně a zasloužil se o jazykovou správnost a jednotnost i na Slovensku, kde vzniklo nebezpečí ště-

pení osamostatňovacím počinem Bernolákovým. Lindemu doznal v dopise dne 5. V. roku 1812, že dělá, co může, aby češtinu zachránil a povznesl. Dobrovský založil českou filologickou tradici. Měl-li k jazyku vztah spíše vědecky odborný, citově jeho problémy pojímal Jungmann. Jeho heslem bylo, že národ žije a vyžívá se jen jazykem, a že zhyne-li jazyk, zhyne i národ. Stejně hleděl na problém v Německu Herder, Arndt, Humboldt a Schlegel. Jungmann při úpadku jazyka obával se možné smrti národa. Proto zvroutil citový poměr k němu a k národu jako k těžce chorému pacientu, jež je nutno vyléčiti. O tuto léčbu pokusil se »Dvojím rozmlouváním o jazyku českém« (»Hlasatel« I., 24), kde brojil proti odrodilcům a velebil jeho milovníky a pěstitele. Jemu vlastní nebyla již jen hmota a země, nýbrž jazyk, láska k němu a starost, aby nezahynul. Při otázce naší jazykové budoucnosti opřel se o veliké zástupy českého lidu, které česky ještě mluví a tedy svou češtinou vlast a národ drží. Jungmannovi přímo lahodilo, že náš jazyk jest udržován sedláky a je tedy selský, protože věřil v sedlákovu věčnost a pánovu dočasnost na této zemi. Jungmann ve své lásce k češtině dovedl se posmívat i němčině a nazývat ji »štěkavou« a »chrochtavou«, jen aby ji zhnusil národně vlašným Čechům. Při své citovosti vůči českému jazyku Jungmann nezapomínal na jeho věčné potřeby, jak jest pa-

trno z jeho slovníkového epochálního thesauru a jak vysvítá i z jeho péče, aby čeština byla zavedena do škol a bylo v ní psáno a i prodáváno v soustavných knihkupectvích co nejvíce knih. Také Palckovič hleděl na jazyk jako na dělitko národů a národ bez vlastní, všude uplatněné řeči, mu nebyl skoro ani národem, protože národnost podle něho úměrně závisela na stavu a na dynamice jazyka. (»Týdeník«, XI.) Nezměrnou lásku k jazyku projevil i Bernolák svým Slovníkem a Fándli svými spisy, určenými lidu. Tablic a Lovich usilovali o učené společnosti a české katedry na Slovensku i ve Vídni jen ze zájmu o čistý jazyk, nejvzdornější to zbraň proti okolní cizotě. Šafařík v dopisech nepřestával dokazovati, kterak je nutno odolávati poruše západní civilizací především bdělou ochranou mateřského jazyka. Starost o čistotu jazyka projevil i Kollár, jež v německé Kremnici přímo trpěl nedostatečným stykem s praktickou mateřštinou a jenž z Prešpurku navštěvoval s oblibou Skalici, jen aby mohl na moravské hranici slyšeti čistou mateřštinu. Na českou řeč byl zvláště hrdý Rubes. Zdálo se mu, že plyne ze srdce a není tak sáhodlouhá jako ruština, temná jako angličtina, nicotná jako maďarština a od »plic« jako němčina. Má španělskou hladkost a vlašskou sladkost (Dekl. 1840.) Cit pro kulturu jazyka zvláště jemně projevoval Čelakovský a Mácha, kteří v ní

viděli první podmínku a základ svého umění. Čelakovský zval českou jazykem »bohovským« (1823). K a m p e l í k viděl v ní živý obraz národa, chrám myšlenek a citů a neklamné zrcadlo národní historie (1834). V i n a ř i c k ý českou lásku k jazyku vykládal jeho utrpením; matčino srdce miluje také nejvíce nemocné dítě. V i n a ř i c k ý rozuměl by byl ovšem láskou k mateřštině statečnou práci pro ni, její uplatnění v životě a donucování vrchností, aby jí všude užívali (1845). Požadoval po jejich milovnících dokonalou její znalost a ryzost.

Z dopisů Š t ú r a Palackému i z H r o n k y K u z m á n y h o je patrné, jak i na Slovensku tradice jazykové správnosti a čistoty byla živá a jak i slovenští lidé s nelihostí snášeli násilné odchylky od ní. Když pak Š t ú r sáhl k domácí jazykové spisovné formě, vnesl tolik romantického kultu k řeči, že na Slovensku všecko přímo vzplálo za jazyk, jako by tento citově zvířený vztah k jazyku se připravoval pro údobí maďarisační, kdy Slovákovi bylo možno líšiti se a hájiti se vůči maďarismu již jen jazykem. Český i slovenský odboj vůči štúrovčině dá se ve své intenzitě pochopiti také především vědomím, že rozštěpením jazyková oblast se zúžuje a oslabuje a že se opouští veliká společná jazyková tradice, jež zaštitila naši jednotu, i když jsme politicky Bilou horou a vývojem věcí v Uhrách byli navzájem oddáleni. Slova,

jež promluvil v »Hlasech« P a l a c k ý, Š a f a ř í k, K o l l á r a j. na obranu jednotné řeči, a zase věty, jimiž Š t ú r o v c i odůvodňovali svůj počín, projevují vášnivý smysl pro kult jazyka, vysvětlitelný jeho stupňovaným nebezpečím se strany sousedů. Tento smysl prosákl již před tím i politické předbřeznové brožury, na př. H o j č o v u »Solten wir Magyaren werden« z r. 1833, kde byl jazyk přímo ztotožněn s národním životem jako hodnota, s níž Slovák žije a bez níž umírá.

Podobně i v Čechách a na Moravě, o něco později i ve Slezsku jazyk byl činěn základem národního života a všecko naše národní úsilí se vyčerpávalo jen tímto směrem. Byla to práce celé generace, jež byla věnována tomu, aby Morava vzdala se stále propukajícího separatismu a aby Slezsko nebylo cele poněmčeno a popoľštěno. Celonárodně obzíravou starost o jazyk projevoval zvlášt' uvědoměle Moravan Fr. P a l a c k ý, jemuž záleželo na jazykové celonárodní jednotě více, než na všech pravopisných opravách a sebezajímavějších provincialismech. Proti psaní cu místo au vyslovil se na př. v dopise Čelakovskému dne 2. 8. r. 1846 břitce právě s ohledem na Slováky, jež při jednotě může udržeti jen autorita jazykového dějinného podání a jež k odchýlkám svádějí právě takováto pravopisná libera arbitria. Celé dílo

Palackého je dokladem jazykové jednotnosti a ryzosti.

N e b e s k ý přes svůj básnický a filosofický kosmopolitism doporučoval, abychom byli především národem filologů a stavěli hráz proti jazykovému kažení, hyždění a zci-zování. (»Č. Vč.« 1843.) N ě m c o v á na Domažlicku naslouchávala chodským selkám a radovala se z každého správného jazykové-ho tvaru, protože v něm viděla přímo záseku proti přívalu germanismu a osvěžení pro ja-zyk českého, germanismy ohroženého vzdě-lance. N e r u d a čítal denně Čelakovského a Erbeny, zejména jejich lidové sbírky, jen aby pročistil jazyk a vzbudil tradici česky osobitějšího slohu. Podobně i Š m i l o v s k ý, T ř e b í z s k ý a S v ě t l á. Léta šedesátá a sedmdesátá byla přímo nabita starostí, aby byly počestěny všechny školy a založeny spolky a společnosti na výboj a ochranu ja-zyka proti české zněmčilosti a na dobytí všech jazykových práv. Je to vidět na počát-cích české moderní vědy, na časopisech, jako byla Vlčkova »Osvěta«, nebo na institucích, jako byla »Umělecká beseda«. Byl to koneč-ně přímý úkol J a r o s l a v a V r c h l i c k é h o a jeho celé generace, aby nás odněmčil a záplavou evropských a světových myšlenek, tvarů a výrazů dostal do jiného ovzduší, kde bychom mohli naléztí sebe a svou soběstač-nost a osobitost. Básně Vrchlického »Rod-nému jazyku« (»Bodláči s Parnassu«) a

»Naší řeči« (»Hlasy v poušti«) obsáhly ve zkratce všechny osudy vývoje naší řeči a zrovna hymnicky vyznaly k ní lásku za živé i mrtvé generace. Z J i r á s k o v a díla mlu-vil zrovna fanatism starosti o jazyk (»Věk«, »Maryla«, »Na ostrově«, »U nás«) a stejně i z poesie Č e c h o v y a S l á d k o v y. Čech přímo pronásledoval každé německé slovo v naší veřejnosti a vši mocí brojil proti tomu, aby náš jazyk byl odstrkován jako žebrák tam, kde má plný nárok na panství, ba na samopanství (»Živsa«, »Jitřní písně«, »Pestré cesty po Čechách« a j.).

Něco podobného lze najítí na Slovensku u H v i e z d o s l a v a a K u k u č i n a, těch-to vzdorných vůdců básnické slovenštiny v nejmutnějším jazykovém období. Vajanský založil si sbírku českých germanismů a chtěl jimi vysvětlovati, že i pro ně se Slováci od nás odtrhli. V a j a n s k é m u vůbec zá-leželo mnoho na jazykové čistotě. Jazyk byl mu jakousi vědou, vědeckým systémem, filo-sofickou veličinou, malebnou, plastickou a hudební mohoucností, archivem myšlení, cí-tění a obrazotvornosti národa, školou jeho logiky, vtělením jeho ducha a krasocitu, předmětem nejvyššího kultu a lásky, cosi souzvučného s kultem matky, sestry, milenky i dítěte (»N. N.« 1911, č. 136). Tohoto hymnického pojetí došel Vajanský snad tím, že za mlada tonul v germanismu a že jazy-

kový problém v umění mu byl dosti dlouho druhořadý.

Případ se opakoval i u generace let devadesátých, kde někdejší kosmopolité, realisté, dekadenti a symbolisté nakonec stali se doslovnými fanatiky jazykové čistoty a krásy. Nebyl to jen Winter, Machar, Herben, A. Mrštík, T. Nováková, Holeček a Herrman, již dávali přímo lekce správné češtině ve své belletrii, ale byl to i Sova, Březina a zejména F. X. Šalda, Arnošt Procházka a Jiří Karásek, kteří v pročištěné, obohacené a zjemněné češtině viděli svou ctižádost. Gebauer se stal zákonodárcem a nabádavým tvůrcem, jenž učil pokorně službě jazyku podle jeho přirozenosti a vůle, Bartoš ukazovatelem k tvořivým zdrojům lidovým, v nichž se lze omýt ze vši ztrnulosti a běžné konvenčnosti. I Vlčkova, Bílého a Zubatého bdělá péče o čistou češtinu a slovenštinu jest obecně známá. Tradiční kult jazyka z našeho obrození nikdy neumdlél a vždycky se stupňoval. Nutkal k vnější stráž, jakou byla na př. Ústřední matice školská, i k vnitřní stráž, k níž se radostně propůjčila nejdražší jména literární («Jednota Sv. Čecha», «Naše řeč» a j.).

Jako jazyk, posvátnou bývala českému člověku i kniha a česká literatura. Pokud měl národ živou literaturu, potud žil. To

počítával zejména v době protireformační, kdy české knihy byly pro kacířskost ničeny a kdy čeští exulanti zachraňovali ze všeho majetku jen bibli, pokládajíc ji za své největší jmění. I když má prof. Souček pravdu a exulantská píseň o tom jest daleko pozdějšího data, přece úcta k bibli a »Labyrintu« v ní tlumočená vyslovuje intimní český vztah ke knize a k literatuře odedávna. Pěkně jej naznačil právě pro tuto dobu Sv. Čech ve vstupu k »Václavu z Michalovic«. Tento vztah měli obzvláště obrodiči, kteří právě na nejbližší minulosti postřehovali, jak národ bez organicky rozvitě literatury a bez literární uvědomělé souvislosti s minulem a s kulturním ruchem Evropy hynul. Proto hlavním znakem obrození jest tvrdošíjný pud projevovat se tištěným slovem ve všech obrech, dobývat ztracených kulturních posic a určovat ke všemu vztah svým literárním projevem. Literaturou dlouho v Čechách, na Moravě a na Slovensku rozumí se vše, co česky bylo napsáno, ať to byla věda, poesie, publicistika či církevní a školská kniha. Do literární historie dlouho řadily se knihy nejrůznějších oborů, i když s estetikou nijak nesouvisely. V literatuře se velmi dlouho ani nehledal ryzí estetický prvek, nýbrž a především, pokud kniha sloužila národní věci. Když na př. F. X. Šalda vydal svou »Českou literaturu« a v duchu nejmodernějších literárních vědců značil v ní jen ony jevy, jež

se živě účastnily zápasu o uměleckou formu, nebyla to v tehdejší českém pojmu — česká literatura, nýbrž doklad, jak Šalda českou literaturu osobně vidí. Jestliže L. Š t ú r ještě r. 1846 hledal v úkolu literatury jakousi národní eubiotiku a morálku, jakési národně-utilitaristické a národně-didaktické poslání, shrnoval-li pod pojem literatury J. M. H u r b a n jakési obrazení světa a hledání a obhajování národního ducha, vidě-li Š t. L a u n e r v ní jakousi nastřádanou dynamiku přítomných a minulých dějů, aby pudila národ k vzestupu a čilejšímu životu, vyslovovali vlastně funkci literatury i za Čechy a za Moravany.

Bylo skoro tradičním předpokladem od dob obrozenských, že literatura u nás jest jakýsi vojenský tábor, v němž se zbrojí národ pro budoucí rozhodné zápasy. Spisovatel podobal se více vojáku, jenž stojí v bitevní čáře za národ, než snivci v chrámě krásy. Proto heslem české literatury byla především služba národu. Tendence v umění v tomto smyslu se skoro předpokládala a hlasatelé teorií »umění pro umění« hned od počátku byli u nás málo populární. Tato koncepce literatury stala se u nás tradiční a má v dějinách kritiky i v dějinách uměleckých skupin, na př. Umělecké besedy, řadu dokladů. Vždyť ještě N e r u d a se skoro honosil, že se pokládá za nejexponovanější patník v Čechách, po němž všechno důležité přejde. H v i e z d o-

slav často až naříkával, jak nemá v chrámu krásy klidu, protože stále musí a i chce slyšet zvenčí národní zápas a stony soukmenovců. Bylo to někdy až tradiční tragickou českých básníků, že přes vášnivá, ryze artistická vyznání postupně se přizpůsobili službě národní věci, jak jest na př. patrné na Nerudovi, Čechovi, Vrchlickém, Sovovi, Medkovi a j. Proto mnohý typ jeví se nám tak všestranným. H a v l i č e k jest jistě prvořadý básník i prosaik, ale i publicista, jenž nutností doby musil poesii v sobě podřaditi. N e r u d a básník byl na dlouho posunut do druhé řady, protože musil psáti noviny, tvořiti feuilleton, psáti kritiku literární, výtvarnou, hudební a pod. V a j a n s k ý, prosaik i básník, mohl tvořiti jen jaksi mimochodem, protože celý život musil robotiti o novinách a řídití aspoň teoreticky politiku slovenského soumraku. Na československé literáty prostě doléhala stále více starost o národ, než aby mohli vyslovovati svou básnickou duši opodál denní vřavy a národních a později i sociálních zápasů. Všichni mají kolem hlav prach národní silnice, jež vzdouval nepřítel.

Jiná hnací síla, jež se v literatuře objevuje, jest snaha vyrovnat se jiným národům. Když psal Balbín »Bohemia docta«, když Sinapius Hořčíčka v »Neoforu« sčítal československé literáty, když sepisoval a popisoval naše literární knihy Voigt, Pelcl, Procházka, Dobrov-

ský, Jungmann, Wallaský, Horanyi, Tablic, Hurban, neposlední pohnutkou bylo prokázat, že máme literaturu a že jsme tedy rovnocenní. Jestliže tehdy jsme byli oslabeni, naše literární minulost měla být aspoň dokladem možnosti, že zesílíme. Dohnat Evropu, jít s ní v literárním kroku, reagovat na každý její směr, dohnat jejího tempa, zasypat děsné mezery, vzniklé protireformací, to byla hesla, jež od obrození dráždila pokolení za pokolením a jež byla zesilována i naplňována generací Nerudovou, Lumírovskou, realisty a modernisty snad nejušlehněji. Vznikal tím leckdy chaos, trpěl styl, vznikala nejednota a nekázeň, kupila se i nepřirozenost a bizarnost, ale cosi instinktivně hnalo, abychom se umístili a zdomácněli v Evropě mezi ostatními národy. Zprvu to byla touha po klasičnosti, snaha vyrovnati se Řekům a Římanům. Jungmann, Kollár, Hollý, Rožnay, Šafařík i Palacký vykazují proto plno antických nebo renaissančních prvků, k nimž došli přímo z pramene nebo napodobou klasicisujících Němců. Později byla to vášeň tvořiti jako Němci a Románi, zaplniti literaturu problémy, látkami, typy i prostředky, jak se vyskytaly u nich.

Tím došlo k heslu učit se u cizích národů, naučené přizpůsobit a na jeho podkladě tvořit ze sebe a osobitě. Byla to na dlouho úloha kyvadla mezi cizinou a domovinou, kolísání mezi nacionalismem a kosmopolitismem. Každá

dá nastupující generace, napojivší se novým, cizím uměním, připadala cizáckou, dokud cizí prvky v sobě nezpracovala, nepřetavila a dokud jimi zesílena nepromluvila po svém. Začalo to vždy s výtka cizáctví a skončilo s uznáním národně básnické zásluhy. Jungmann přes všechny národní projevy byl obviňován ze slovní a výrazové cizoty a novoty, ač konal básnický nejnárodnější úkol, že hnětl následovníkům českou slovní hmotu. Palacký a Šafařík za své básně i za své básnické teorie byli podezíráni z napáchlosti cizotou, ač skoro první sáhli tvořivě k dílu a ozvali se proti patvoření, třeba se zaklínajícímu hlaholným frásím. Bořili hrad básnické cizáckosti, sáhajíce pro materiál k minulosti i k lidovým zdrojům. V Máchovi byl viděn jen Byronovec, ač čerpal z domova i ze široké ciziny i mimo Byrona a ač sáhal za Puchmajerovým příkladem především k Polákům, jichž pokročilou básnickou melodií dobře zaslechl, a ač kultivoval opticky i hudebně výraz především v jejich duchu, dobře tuše, že polština jest cosi skoro našeho a tedy zvláště vhodná k pomoci v tvorbě českých literárně uměleckých prostředků. Neruda se nikdy nezhostil výtky heineismu a kosmopolitismu, ač konal slovesně osvobozovací dílo, jako před tím Mácha a později Vrchlický, Zeyer a všichni další básníci. V Čechovi byl dlouho spatřován příklad národního básníka, ač stejně těžce a často ani ne tak vítězně

probíjel se za uměleckým češtvím. Vajanský se domýšlel, že jest daleko slovanštější Vrchlického a daleko národnější Machara, ač jeho slovanskost byla často jenom nános dojmů z ruské četby a ač jeho výraz patřil typům minulým a překonaným, a tedy nebyl jeho nejvlastnější zásluhou. Krasko, jenž dožrál na českých nových básnících, daleko vítězněji posunul básnický vývoj slovenštiny, třeba by toho byl Vajanský nikdy neuznal. Od obrození stalo se skoro tradičním přesvědčením, že v cizích školách musíme básnický k svému zmohutnění vysedávat. Šlo jen o míru a čas. Puchmajer, jenž jako Tablic viděl nevalnou možnost žítí z české básnické minulosti, dobře postřehl v předmluvě k Chrámu Gnídkému r. 1804, že lokáme příliš »zeříry« západních, německých a jiných umění. Někdy nalokáme se i škodných nezdravot a špatného povětří, v němž se odčeštujeme a odslovanštujeme. Proto čichal po »vůni« východních luk slovanských literatur. Stručně řečeno: prosakující cizotu chtěl paralysovat aspoň slovanskostí, když ještě nedovedl kořistit z básnické lidovosti, jako později Šafařík, Čelakovský a Erben. Jungmann doporučoval tutéž cestu, chceme-li za jinými národy postupovat kupředu a nechceme-li pasivně myslet a projevovat se posud podle Němců, k nimž nás jako trabanty těžký osud připoutal a skoro o naši národnost obral. Vrchovský, Baráň a Maróthy hnali Slováky

v třicátých letech 19. století do cizích literárních škol z téhož důvodu, i přes pozdější odpor Štúrův, jenž v kosmopolitismu viděl nebezpečí pro slabou slovenskou národní duši, i když sám v těch školách sedal a v jejich klíčích pracoval. Reakce proti kosmopolitismu pokládávala se u nás za literární zpátečnictví a po této stránce býval kaceřován i Tyl, tvrdošijný hlasatel uplatněné národní bytosti v literatuře, ač to byl často jen záchranný pud, abychom toho z ciziny nenanesli příliš a abychom toho neztrávili špatně a na úkor zdravého a harmonického i osobitého dalšího vývoje, jak to pěkně naznačil Erbenův a Zeleného »Obzor« r. 1855. Neruda opravil někdejší svůj výboj do cizích literatur a tvoření v jejich klíči, krásně uznav cenu Světlé a Třebízského jako důmyslných těžařů ze zdrojů národních. Cestu od kosmopolitismu k nacionalismu pěkně ocenil L. Quis ve studii o Nerudovi. Toto české literární specifikon výstižně uhodl a definoval i Arne Novák v kritice Jiřího Karáska ze Lvovic r. 1907. I jemu podstatou české literatury byla ustavičná a tvůrčí asimilace cizích prvků na české křižovatce uprostřed Evropy. My jako nejzápadnější Slovani nemohli jsme ani jinak, než stále přijímat a zpracovávat. Ovšem Novákovi národnost nebyla látkou, ale metodou, — proto Zeyerův »Plojhar« připadal mu češtějším, než na př. Raisův »Bezoušek«. I Antal Stašek viděl náš slovesný úkol v přízpůsobování

se okolnímu světu, ovšem s předpokladem sebezachování národní osobitosti. («Na rozhraní», 1908). Holečkovi se jen zdálo, když pohlížel zpět na 19. století, že západnictví, kosmopolitismu, mezinárodnosti, napodoby atd. bylo mnoho. Ex post promítl své námitky do rozhovorů s Hálkem a se Sládkem, ale datoval je anachronisticky do doby, kdy nemohly být vysloveny ani jím. Konstruoval si je sám, vyhraněný a zkušený již regionalista. I Krásnohorská nakonec uznala nutnost našeho oplodňování cizinou, ale rozeznávala kulturu a kult ciziny. Pro kulturu ciziny byla, kult ciziny odmítala. M a s a r y k, jemuž kniha znamenala duši národa, bál se, že tuto duši porušujeme anebo zavádíme neorganickým a někde nepotřebným eklekticismem. Doporučoval proto v našem přejímání z ciziny větší hospodárnost, jakousi hygienu národní duše, tvorbu v národních tradicích i zkoumání, co tvoříme osobitě svého. V tom mu dobře rozuměli Jindřich V o d á k a F. V. K r e j č í, kteří se snažili v náš literární vývoj vnést řád, organičnost a smysl pro faktickou potřebu právě prožívané doby. Nescházelo ani hlasů pro rovnoměrnost našeho celonárodního literárního života a pro pozvolné zachvacování našeho organismu novými směry, — zřetel, exponovaný již r. 1837 J. K. C h m e l e n s k ý m, jenž si sliboval od organické a organisované zátopy dalších českých zemí českými literárními myšlenkami

konec jejich idylického životního zahánění, potřebný tehdy především na Moravě.

Literaturu XIX. století u nás charakterisuje i rostoucí kulturní lačnost a stoupající zvědavost po cizích problémech, látkách, tvarech a výrazech. Snad žádný národ tak rychle a tak vnímavě nesahal po cizích vymořivších se literárních proudech a zjevech, jako právě Češi. Data mnohých překladů v přirovnání k jiným národům překvapují svou prioritou. Byla to jistě touha evropské duchovní orientace, byl to i hlad organismu, jenž kulturně dlouho hladověl, ale byla to i touha měřiti svou sílu na cizích pomyslech a výrazech, jakési sebeujišťování, že duchovně již všem a všemu stačujeme. Proces našich adaptací cizích ideí a forem jest zajímavý i psychologicky a sociologicky. Stačí na př. pozorně pročísti deník, korespondence a dílo Palackého, aby bylo na příkladě patrné, jak cizí nárazy byly tu s čilou součinností a samočinností pojímány, přizpůsobovány a osobitě a tvořivě překonávány. Stejně je tomu u Máchy, Nerudy nebo u Vrchlického. Životnost a aktivita národní naší duše byla podivuhodná. Meslier na př. zastal se r. 1733 sedláků. R. 1764 učinil to i Slovák F. A. Kollár, r. 1847 L. Štúr: u nás myšlenka daleko rychleji zrála, konkrétněji byla stylisována a také prudčeji přecházela v čin. Voltaire a po něm Hegel chápali dějiny jako boj ideu vesměrnosti, Šmídek ideu saintsimoni-

uplatnili pro všechny heslo »homo sum«. Jak rychle a oč rychleji, než kde jinde, přešlo to v praxi u nás, zejména ovšem u Palackého! Anebo: jak osobitě zpracoval u nás Klácel ideu vesměrnosti, Šmídek ideu saintsimonismu, Štúr ideu messianismu a teorii písne, Palárik myšlenku unionismu! Na řadě příkladů dalo by se dokazovati, že jsme — přejímajíc z ciziny — nikdy nebyli pouhou kopií, nýbrž někdy až nadobyčej aktivní. Studium pramenů vyžádá si leckdy překvapujících oprav. Herdrovské myšlenky o Slovanech byly na př. u nás částečně vysloveny nebo aspoň jasně naznačeny před Herdrem u Hořčičky r. 1678, u Béla r. 1743 a r. 1746, u Tešláka r. 1790. Myšlenku legendy věku měl před Hagem r. 1819 již Palacký. Vlast v jazyku hledal před Arndtem, Vilémem Humboldtem r. 1806 již Jungmann. Takovéto a jiné poznatky ukazují, že nelze vždy prioritu té oné myšlenky přisuzovati cizím vlivům, protože jsme na cizích literaturách záviseli, ale že právě naši prioritou lze dokazovati, že jsme již od počátku obrození uvažovali tvořivě po svém a sami docházeli ke koncepcím, jichž se později chápali jiní. Sem bylo by i zařaditi a částečně vysvětliti specificky český odboj proti auktoritám a auktoritářství. Byl to sice prvek husitský, ale rozvil se kulturně hlavně v 19. století a přispíval dobře českému duchovnímu osamostatnění. Jeho transformaci je vidět i v poměru mladých k starým, ve

srazu generací, jež se dál velmi bezohledně a hlaholně, často z netrpělivosti po rychlejším pokroku. Pud harmonického vývoje někdy ani nestačoval důrazu na tradicionalism a nutnost souvislosti generací, na prudkost útoků a protiútoků generace nastupující a dožívající. Byl to asi důsledek českého přesycení cizím poručenstvím, vybíjejícím se leckdy i vůči českým hráčům na poručníky závislých a mladých.

Důležitou hybnou silou literatury od obrození byla i myšlenka změny poměrů a ev. osvobození. Byla to pozvolná destrukce statu quo, projevovaná nenápadně a halená zdánlivě ve formu utopie. Grünova a Meissnerova myšlenka, že zajde meč, a potomstvo naleznouc ho, nebude si s ním vědět rady, byla zčeštěna Čechem (»Jitřní písne«), Vrchlickým (»Božetěchův kříž«) a Zeyerem (»Pod jabloní«, »Karolinská epopej«). U českých básníků takovouto utopií byla hledána možnost překonati poměry, jež se zdály jinak nezdatelnými. Neruda chápal poesii v Mazziniovském smyslu jako politickou zbraň a v Grünovském pojetí jako »výkřik strážcův před svítáním«. Sv. Čech, stejně i Hviezdoslav, Vajanský a Jesenský meditacemi a protesty mířili proti vladaři utlačovateli a jako nejsladší naši chvíli označovali okamžik, kdy zlomíme jařmo. Nováková, Holeček, Herben a j. faktem trvalého českého disidentismu od cizích nadiktovaných a vnuce-

ných forem života naznačovali možný konec cizího panství nad námi. Od obrození účinkovala literatura zřejmě osvobodivě a hleděla tvorbou svobodné, soběstačné a uvědomělé české národní duše osvoboditi v daném okamžiku i české národní tělo. Tento pohyb byl všečeský. Zachvátil na přelomu století celé Moravu a dolehl pronikavě i na Slovensko. To, že jsme ustali v Čechách exponovati na počátku XX. století cizí literární směry, že jsme navázali soustavně se Slováky a popoháněli je i literárně, aby nás dohnali, zdá se dnes výsledkem hospodárného organismu, jenž pronikl i do literatury a připravoval v ní příští situaci. O ceně předpřevratové literatury v Čechách lze se snad příti, ale nelze jí upřítí, že obrodičskou tradici záchrany národa, pudící k sebeurčení, skvěle naplnila. Obrodiči a jejich dědici dobře rozpoznali, že zajištěný život národa jest první svrchovaná potřeba, pro niž lze sleviti s uměleckých snů a snad i promarniti něco talentu. Neruda tu může býti do jisté míry předobrazem básníka, jenž chtěl a také i dovedl obětovati se ve prospěch příštích pokolení, aby mohla osnovat básnický sen již opodál vřavy dne. Pěkně to prozradil v jedné své divadelní kritice (Giboyer), jež jest toho skvělým vyznáním. Něco podobného přiznala i Světlá, jež doporučovala T. Novákové »zednickou« práci jako nejčasovější, protože česká budova potřebuje především »spravit trhliny a omít-

nout« — na »malbu« v její době nebylo prý času. Totéž cítila i Krásnohorská, jež ani po převratu neusedla v klidu, ale obcházela »českou dědinu« a stoupala na »kopec«, v starosti, aby jí stále připravená zloba nehodila do střežů červeného kohouta a aby tu byl hned po ruce někdo, kdo by hasil (»Starý hasič«). Básnický projev Krásnohorské po převratu by naznačoval, že obrozená tradice národně ochranná a zajišťující se od nás neodstěhovala ještě ani nyní. Nasvědčují tomu i některé projevy Dykovy, Medkovy a j.

IV. Tradice vlastenecká.

Za obrození začalo se více než kdy před tím mluvit o naší v l a s t i. Byl to pojem dosti neujasněný, ale byly jím míněny především Čechy jako základ někdejšího samostatného státu. Nepatřily nám ovšem za obrození již cele, protože i cizí šlechta, i cizí inteligence, teritoriálně patriotická, viděla v nich svou vlast, Vaterland. Obrodiči myslili při tomto pojmu ovšem na ony Čechy, které byly kdysi slavné a svobodné, i na ony současné, jež národně živořily a měly býti znovuzískány. Mimo území Čech vlast jim představovali i všichni zrozenci v Čechách, kteří se jako Češi jazykem a smýšlením projevovali a kteří uvědoměle či neuvědoměle nesli historickou tradici české země. A. J. Z i m a v básni, zahajující Štvánovu hru r. 1786, vlastenci jmenoval ty Čechy, kteří vyvedou český lid z tuposti a zemi z temnosti. Jejich typem byli mu návštěvníci českých divadelních her, kteří projevovali lásku k české vlasti tím, že se nestyděli za svou řeč a navštěvovali české divadlo. Obrodiči vyznávali lásku k vlasti i vnějšně. F. D u r y c h podpisoval se Vlastimil. J. D o b r o v s k ý psal dne 14. listopadu r. 1795 Kopitarovi, že

jest mu vlast po bohu nejmilejší a že bude zase slavnou, protože Čechové budou ze všech národů nejprvnější. J. N e j e d l ý napsal r. 1806 do »Hlasatele« články o lásce k vlasti, v němž nazval vlast dobrotivým božstvem, nad něž není na světě nic milejšího a světějšího a jež jest mocnost všech mocností. V předmluvě ke Gessnerově »Smrti Abelově« vyzýval Čechy jako potomky ze slovutné krve, aby především dbali cti a zvelebení své vlasti. Jako Jungmann myslil tu zejména zvelebu mateřského jazyka a národních mravů, jež pojímal v souhrn pojmu vlast. K o l l á r, T o m á š i k i Š t ú r netajili se zvláštním vzrušením, když při návratu z ciziny na obzoru zjevila se jim vlast — Čechy. Tomášik pocítil tento pojem zvláště živě v Praze a chvěl se o něj, vida německví našich měst, takže zavolal k Slovanům o pomoc apostrofou »Hej, Slované!«. Z podobných pocitů vytryskla i T y l o v a píseň »Kde domov můj?«, tak tklivě označující a hledající vlast, že se ji zmocnili první vlastenci a posvětili ji na národní hymnu. Přijali ji i Slováci, ponechavše si základní kadence a epicky ji rozšířivše o své územní podrobnosti. M a t ú š k o v a píseň »Nad Tatrou sa blýska« vznikla z ponížení Štúrovců v Prešporku, když Maďari zrušili prešporskou československou Štúrovu katedru a jeho studenti z nehostinného Prešporku ubíhali do slovenských Tater a jejich

měst, jako by tam byla jejich práva a nezci-
žitelná vlast.

Láska k vlasti vzrůstala geometricky i
vzdáleností. J. V. F r i č po návratu domů
prohlašoval, že jen v Čechách je blaze a S t a n
ě k doznával, že ve vlasti mu každé kvítko,
každý kámen připadá milejším, že slunce v ní
hoří jásavěji a bouře duní méně strašlivě
(1845). Antonie Č e l a k o v s k á přiznala
se Fričovi, že z Vratislavi vyhlížela stále
k Čechám a přiblížila-li se Sněžce, že se jí
oči zalévaly slzami (1845).

R u b e š pokládal českou vlast, polože-
nou do středu Evropy jako krásná růže,
za jedinečnou a pro ni hrdě propověděl:
»Já jsem Čech a kdo je víc?« Pocit vlasti
mohutněl v českých lidech, zvláště ve chví-
lích nebezpečí. Bylo tomu tak za Napoleona
i r. 1848. T u r i n s k ý na př. r. 1848 poklá-
dal volání vlasti za svrchovaný povel, jemuž
byl ochoten obětovati všechno, i život. Po-
dobně E r b e n snil o polibku vlasti, v němž
by rád třebas i zahynul.

Připadají-li vlastenecké konfesse Rube-
šovy, Turinského a Erbenovy ještě příliš
hlaholnými, neznačí to, že toto milování vlas-
ti bylo vždy jen slovní a netvořivé. Obro-
dičům bylo jasno hned od počátku, že láska
k vlasti jest těžká práce a vlastně znamená
vlast zlepšiti a uvolniti. J. J u n g m a n n psal
na př. již dne 30. prosince r. 1809, že je nut-
no vlast zvelebiti a zlepšenou potomkům za-

nechati. Přes trudné a zoufalé poměry své
doby doporučoval nasadit vše pro její zacho-
vání a pro překonávání cizího jha. Tvořivě
chápal lásku k vlasti i T y l. Mluvit otcov-
ským jazykem a zvelebovat vlast bylo mu
jen povinností a samozřejmostí. Povinností
mu bylo i pracovati na povznesení svého nej-
bližšího okolí a činiti je soběstačným. Tuto
práci pokládal pro vlast za užitečnější než
světanskou rozbihavost a práci pro svět a
lidstvo, jež nakonec neučiní nic. H a v l i č
ě k lásku k vlasti viděl v tom, aby každý
našinec byl příčinlivý, pracovitý, český a
vzdělaný člověk a pak teprve vlastenec. Vla-
stenecky revolucionovat neznáčilo mu o re-
voluci mluvit anebo ji násilně a nečas pro-
vádět, ale zrevolucionovat především hlavu a
srdce k rozumnému národnímu hospodářství
a zvelebení, po němž vše ostatní již přijde
samo. N e r u d a zamítal podobně ustavičné
a žvanivé zaklínání se láskou k vlasti a po-
žadoval činorodou lásku k vlasti, přešlou do
všech údů, aby změnilly situaci k ustavičnému
zlepšování. Havlíčkovy a Nerudovy názory
na toto milování vlasti usoustavnil později
M a s a r y k. N ě m c o v á psala Vrbíkové
r. 1851, kterak odsuzuje slovní koketování
našich děvčat s vlastí a kterak málo jí zna-
menají stužky v národních barvách, nedosta-
ví-li se za nimi práce a uvědoměle národní
výchova dětí našimi matkami. H á l e k mlu-
vil v šedesátých letech o ponížené matce-

Vlasti. Svět lá v sokolském kruhu o zhanobené kněžně-Vlasti, Sládek mezi studenty o vlasti otrokyni, aby touto sugestivní paralelou rozpálili české hlavy k odčinění všeho násilí na vlasti. Julius Zeyer uvažoval na Bílé hoře o její definici: »Vlast ztracena, však ve svých mrtvých stojí«. Nesouhlasil s ní. Vlast stojí na živých, na jejich čile pracujících rukou, na jejich vůli mrtvou vlast zase oživití a povznéstí. Podobně i Sládek horoval pro živé vlastenectví, pro činorodou úctu k naší živé krvi, pro zrychlování jejího klopotu a ne pro ztělé a roztrhané pergameny. Lásku k vlasti projevovat ne kultem jejího historismu, ale kultem jejího přirozeného práva, kultem žijících českých bytostí, jejichž vůle měla být tak zesílena, že by si ostatní práva zjedнала. Znakem vlastenectví přestávala být vzpomínka na minulost, kult předků a žalostně nad bělohorskou katastrofou. Od dob Nerudových byl jeho zkušebním kamenem nový čin. Přestali imponovat docela i pobělohorští exulanti, protože měli větší lásku k víře než k vlasti a pro víru nechali vlast na pospas nepříteli. Rezek i Tereza Nováková vyčtli jim exodus, protože by byla česká země nikdy tak nezpustla a tolik nebyla odcizena, kdyby byli zůstali. I Jirásek ve »Skalách« vytvořil typ Čecha, jenž se po Bílé hoře nevystěhoval z Čech a opustil raději víru otců, aby k vlasti mohl zachovat účinnou lásku. Ji-

rásek několikrát exponoval typy, které ve vlasti zůstávají, pro ni pracují, o její každou píď bojují, a označil je jako pravé vlastenec-ké Čechy. Proti hlaholnému vlastenčení ozývaly se sice u nás hlasy, ale před válkou vlasteneckost byla znovu zesíleně zdůrazňována i v mladší generaci. (Dyk, Theer, Peckař a jiní). Jiráskova obliba za války dá se vysvětlit jen vlasteneckým rázem jeho díla, protože jeho umělecké hodnoty byly již dávno kriticky přehlédnuty a redukovány. Masaryk s Drtinou podložili lásce k vlasti i příkazy mravní, zejména ušlechtilou lidskost a život podle přesvědčení.

Jako od obrození rostla uvědoměle láska k české zemi, tak stoupal i smysl pro její zevní symboly, na př. pro její zemský znak a královskou korunu, i pro její hlavní město, jednotlivé české kraje a jejich střediska, i o její dějiny. Pojem vlast se produševňoval, konkretisoval, rozšiřoval a prohluboval. Již Pelcl dal si na titulní list »Nové kroniky české« r. 1791 dvojocasého lva. I Duryc h ozdobil svou »Slovanskou bibliotéku« r. 1795 obrázkem dvojocasého lva s korunou na hlavě a v tlapě s vavřínovým věncem. Jan Nejedlý apostrofoval v ódě »Na Čechy« r. 1798 českého lva otázkou, dlouho-li chce spáti. V »Bitvě černopolské« (1796) pojal tohoto lva jako symbol české národnosti a užil paralely »Čechové se ženou na nepřítel co dráždění lvové«. I Langer v »Žižkově

dubu« vzpomínal dob, kdy v Čechách se dřive ozýval řev starých »lvů«, bojujících pro pravdu. Naříkal, že v nich t. č. pobíhají jen plaší zajáci. Podobný pocit měl i Čelakovský, jenž bolestně znamenal, že srdce lví, lví pazoury a hřřiva u nás zanikly a že po Čechách se rozvřřřa jen pustozubá lvř tlama.

I Havlíček chtěl zvýšení lvř české síly, když z Moskvy dne 19. zřřřř 1843 přivolával do Čech: »Vzhřřř do zbraně, vlasti synové, Slováci, Moravani, Slezani, Čechové! Vzhřřř s bořřm požehnáním, lva ku předu, všichni za nřm!« Úpadek české politické moci po neprovedeném královském reskriptu naplňoval kritické Čechy skeptickými poznámkami o politicích země, jeřř má lva jako svřř zemský znak. Němci začali si dobřřrat českého lva sami, že zkontol a zuby mu vypadaly (Heinrich Swoboda v básni »Der böhmische Löwe« r. 1878). Neruda ujal se přřřpadu, aby básni »Ve lvř stopě« Čechy vzpamatoval a aby jim připomněl husitskou dobu, jeřřž dunění jest ve svřřtě jeřřtě slyšet a jeřř se může i opakovat.

Vedle znaku české země drahým symbolem vlasti byla i královská česká koruna a korunovační klenoty. Jejich význam stoupl v českém boji o panovnickovu korunovační přísahu v šedesátých letech 19. stoletřř a jeřřtě i po zmaru reskriptu česká koruna byla zevnřm znakem našich národnřřch postulátů. J. Vrchlický vyslovil to sytě v básni »Ko-

runě sv. Václava« (Zl. ep.) Jiným drahým znakem vlasti byl červenobřřlý prapor, jehořř kult se rozřřřřil hlavně od dob Karla Havlíčka Borovského, ctitele zemských barev. České tábory let šedesátých, jeřř zapustily mohutnou tradici zejména v půdu venkova, uřřnily tento kult obecnřm. Mohutný výraz tomu dal Jan Neruda dne 23. srpna r. 1883 v Kutné Hoře, kde byl právě odhalen pomník Karlu Havlíčku Borovskému za účasti 50.000 lidí. V Národ. listech otiskl na poctu tohoto dne básěň »Moje barva červená a břřlá«, jeřř přřmo zbořřňovala zemské barvy jako symbol.

Značného kultu dosáhla v Čechách i lřř jako národní strom a symbol čeřřství. Datovalo se to zejména od dob táborů. Jeřřtě A. Sova v »Rhapsodii o lřřpě« vroucně uznal tento kult a dal defilovati pod jejřřm heslem celá minulá stoletřř i čas našeho růstu a osvobozených nadějí. J. Šlejha a J. Holeček viděli v lřřpě i obraz české lidové duše a souvislost s nřm dolořřili na několik selských typech, kvetoucřřch i chátrajřřcích s tímto rodnřm stromem.

Za obrozenřř stoupl i kult Prahy jako hlavního města země a srdce Čech. Má ch a viděl vlast ztělesněnu především v Praze — Vltava, Hradčany, Vyšehrad — to mu byl souhrn Čech ve zkratce. Stejný pocit měl Neruda, Čech, Zeyer, Vrchlický, Kaminský, F. S. Procházka, J. Kamper, Marten, Sova, Ka-

rásek, Theer a j., kteří v historické i v přítomné Praze viděli ohnisko národa, a musili se na něm hřát, aby mohli žít. Praha byla jim živou stráží národa, nejživějším symbolem vlastních osudů a nadějí, podmínkou života i práce. Kult Prahy stal se v literatuře, výtvarném i hudebním umění opravdu tradičním a přelil se postupem devatenáctého století do všech českých myslí, takže putovat do Prahy i nejbudálenějším venkovanům bylo samozřejmostí, jako Mohamedánovi nutnou byla pout do Mekky. V Praze viděla hlavní město i Morava i Slovensko. Palkovič již v »Týdenníku« r. 1814 mluvil o slovenském hlavním městě Praze. Kollár, Šafařík, Štúr, Hurbanové měli k Praze vztah až lyrický, Hviezdoslav oslovil Prahu již r. 1873 skvělou apotheosou, kde ji věštil, že bude »prahem« ke vši slovanské slávě a nádherné slovanské budoucnosti. Kult Prahy jako nádherného kamenného srdce národa byl z nejúčinnějších národně povzbudivých tradic, jež působila hlavně zá války, jak bylo patrno i na bojištích při každém zaznění i Hašlerova popěvku o Praze. Od obrození jest vůbec patrno, že Čechové pozvolna osazovali si ve skutečnosti i v myslí jednotlivá hlavní místa v Čechách a vedle Prahy že dobývali venkovských měst a krajů, aby si je tak připráhli k jednotnému národnímu ideálu. Obrodíči dělali ze svých krajů a sídel česká kulturní střediska, takže Čechy nebyly již temnou plo-

chou, ale čím dále, tím více kulturní zář z nich svítilo. Říp a Blaník stávaly se posvátnými vrchy, do nichž se promítala naděje českého obratu k nové slávě. Staré české hrady, zejména Karlův Týn, Krivoklát, Točnick, Žebrák a j. stávaly se cílem českých poutí a nejdražším místem, kde hlavně básníci vzpomínali staré české slávy (Mácha, Frič).

Pojem vlasti se začal čím dále, tím přesněji vyjasňovat a mohutnět, když v Čechách se vzbudila především uvědoměle pracující láska k rodným místům a krajům a jejich prostřednictvím pak k celé zemi a k jejímu středu.

Podobně vyjasňoval a ustaloval se i pojem vlasti na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku.

Na Moravě povědomí moravské země jako vlasti bylo samozřejmé. Politicky a kulturně tato vlast existovala a nabývala ceny zvláště v pohnutých chvílích, jako na př. r. 1848. Z Hýskovy »Literární Moravy« jest patrno, jak česká Morava těžce se za obrození tvořila a jak sporný to byl pojem při vládním úsilí Moravu odčestit a při německém zápase o nadvládu, dařícím se při moravské národní neuvědomělosti. Národní probuzení Moravy se proto za Čechami opozdilo. Také kult moravského zemského znaku — orlice — nastal později, než kult českého lva. Brno a Olomouc fungovaly sice jako hlavní města, ale češství do nich pronikalo zvolna, takže dlouho nemohly býti Moravanům něčím obdobným, jako byla Čechům nebo i jim Praha.

Jako náhrada dlouho působil Hostýn a Radhošť, jež připadaly lidu i básníkům moravsky typičtějšími, než ona dvě města.

Ještě horší to bylo se slezskou a slovenskou vlastí. Slezsko, ve své územní oblasti nešťastnými válkami rozdělené, propadlo za kořist německým a později i polským zájmům, takže česká obrodičská práce začala tam teprve v polovici devatenáctého století a stačila nanejvýše na slabou defenzivu. Z Hodžových a Borbisových dopisů, z projevů Ostravického a Slámových a obzvláště z Bezručovy poesie vysvítá, jak tato defenziva byla obtížnou a jak těžce jsme se v Opavě a v Těšíně prodírali na povrch, jenž připadal často skoro německým samopanstvím.

Těžce tvořil se i pojem slovenské vlasti. Slovensko bylo vtěleno v Uhry a jen občas fungovalo jako Hornouhersko při zvláštních administrativních, finančních a církevních dekretech na zjednodušení správy velkého teritoria. Pojem země Čákova, terra Mathiae a terra Mathws Fewlde vyskytá se sice v starých kronikách vedle výrazu Pannonie, ale název sám ještě neznačí nic osobitého pro Slováky neb nějaký pokus o ohraňování jejich země. Pojem slovenská země po prvé se čte v smlouvě o Hlohovsko dne 29. prosince roku 1488 a značí opravdu území obydlené Slováky, jako je značí i výraz Slováky r. 1605 v Lamentaci země Moravské. Tohoto výrazu o Slovensku užíval i Komenský a ještě i Pal-

kovič a oba mysleli tím něco jiného: Komenský bratrské sbory a Palkovič jazykovou československou sféru v Uhrách. Slovenskem pojmenoval tuto sféru poprvé redaktor »Prešpurských novin« Jan Vyskydský r. 1784, nazvav se novinářem Slovenska. Název se ujal u Semiana, Dobrovského, Bernoláka, ale teprve v 19. století nabýval konkrétnosti. Benediktinu připadalo ještě, jako by vlastiněměl, a Palkovič jí hledal i na Moravě a v Čechách. Palkovič ve svých kalendářích začal buditi slovenské kraje jako spolupatřiční a stoliční města apostrofoval podle zaměstnání a význačností tamních Slováků, takže tato izolovaně žijící membra disiecta shrnoval povolna v celek. On a hlavně básník Holly vnesli do literatury i jména hor a řek, takže touto slovenskou topografií blíže definovali pojem slovenské vlasti. Štúrovci pokračovali v tomto směru a kultem Prešporku. Děvína, Zoboru, Nitry, Tater, Dunaje, Hronu, Dětvy, Sitna, Oravy, Trenčína, Turč. Sv. Martina, Královy Holi a j. p. vyhranili představu vlasti a připravili ji i k požadavku politického uznání. Roku 1848 o Slovensko dovedli již bojovat a r. 1849 pokoušet se o jeho uznání jako zvláštní korunní země, již je i národopisně ohraňovat. Memorandová akce pokračovala v této snaze a užívala již docela »zemského« znaku, t. j. tři pahrbků s křížem. Sasinek začal tehdy dokazovat, byť nedosta- tečně, že Slovensko i ve svazu s uherským

královstvím, podrželo do krále Matěje povahu samostatné vojvodiny a že toto autonomní postavení Slovenska obráží se i v slovenském zemském znaku, kde prý koruna pod slovenským cyrilometodějským křížem jest slovenská vévodská koruna na rozdíl od královské koruny nad štítem, spojující všechny uherské země v jednotné království. Tato historická a heraldická Sasinkova konstrukce chtěla pojem slovenské vlasti uchovati v slovenské mysli i po dualismu a chtěla Slováky i jako územní zvláštní jednotku před světem udržeti.

Od obrození vzrostlo zřejmě územní povědomí vlasti české, moravské, slezské a slovenské, ale nebylo s počátku od velkého územního česko-moravsko-slezsko-slovenského celku jako jednotné vlasti odstředivé, nýbrž soustředivé. O sounáležitosti Čech, Moravy a Slezska nebylo nikdy pochyby, to byla koruna česká. I když tereziánský a josefínský centralism toužil nás ponížiti na provincii a Moravu a Slezsko nám odciziti, vědomí spojitosti trvalo. Obrodiči pěstovali vlastivědu, literární historii a bohemistiku na tomto principu, jak jest viděti hlavně z prací Voigtových, Steinbachových, Pelclových, Procházkových, Dobrovského, Cerroniových atd. Dobrovský při návratu ze Švédska a Ruska doznal, kterak se v něm zvlínil vlastenecký cit při pohledu na slezské a moravské

hory, řeky, pole a lesy. Radoval se přímo, že dospěl již své česko-moravsko-slezské vlasti. Pro tuto vlast zvláště energicky pracoval Šembera, jenž měl radost, že Chmelenský r. 1838 se chtěl usaditi na Haně a r. 1839 Voceľ v Brně, protože jen tak rozšíří se vědomí našeho práva na tuto zemi, když ji i osobním účinkováním budeme spojovati. Chmelenský upozorňoval současně Čelakovského, kterak je důležité držeti češtinu v Brně a odněmčovati a odvídeňšťovati Brno, protože právě toto hlavní město Moravy se z české sféry vymyká. O Brno šlo i Voceľovi, jenž děkoval Běd'ovi Dudíkovi, že v Brně učí češtině a ujímá se v něm češtiny, na Moravě stále ještě opovržené (1846). Fr. Kampaľík dopsal již r. 1832 Vinařickému, že čeština se dá na Moravě a na Slovensku držeti především českou součinností, t. j. zapjetím i Moravy, Slezska a Slovenska v celonárodní organism, což je nemožno, jestliže všechny instituce, jako jsou na př. musea, spolky a pod. nebudou míti celonárodního rázu, nebudou voliti za členy Moravanů, Slezanů a Slováků, jestliže se především Češi nepostarají, aby byly překonány kmenové kyselosti a nevráživosti.

Sounáležitost země české a moravské pociťovali i Slováci, když se v čele se Štúrem a Hurbánem ještě před slovenským sněmem v Praze roku 1848 ozvali

proti moravskému separatismu. Palacký a Havlíček na kroměřížském sněmu pracovali proti němu uvědoměle a i Brauner se staral o obnovu České koruny územním spojením Čech, Moravy a Slezska. Palacký tam proti některým moravským stavům dokazoval, že Morava je součástí české koruny a přírodou i člověkem, minulostí i přítomností s námi spjatá, zrovna jako i Slezsko. Toto povědomí v lidu a ve vzdělanectvu potom rostlo a pracovali o něm hlavně profesori a studenti slovanských gymnasií v Brně a v Olomouci a později i v Opavě, jak jest patrno z památníků těchto gymnasií.

Spojitosť Moravy a Slovenska uznával již Běl, Sklenář a Windisch a prakticky ji dokazovali svou spoluprací v Petraschově Societas incognitorum a v »Monatliche Auszüge alter und neuer Sachen« r. 1746. Přes Bernolákův separatism tuto spojitost uznával i Hollý, horlitel pro Velkou Moravu a zejména Štúrovci vlivem Klácelovým a Kampelíkovým. Slezsko a Slovensko spojil Třanovský a exulanti. Že se Slováci na ně dívali jako na cosi spolupatříčného, plyne na př. i z protestu Oravana Bencúra proti záboru Slezska pruským králem. — Bencúr na historickém podkladě právně odmítl tuto loupež. Ještě v 19. století M. M. Hodža a Borbís cítili se ve Slezsku doma a bránili ho proti poněmčování a popoľštňování. Ten-

týž pocit měl i Kalinčák a Svetozar Hurban.

Sounáležitost Čech a Slovenska byla Slovákům i Čechům dávno samozřejmou. Nepřehlížeje k církevní spolupatříčnosti vázské provincie k Velké Moravě a ku Praze, nehledě k společným panovníkům vládnoucími nad Čechami a Uhrami a abstrahuje od Jiskrova proniknutí na Slovensko, zmiňují se jen o eklesiastickém patriotismu československém od husitství, bratrství a luterství, kde Čechy a Slovensko spojovala táž církevně-náboženská a literární kultura. I za protireformace udržela se tato vědomost naší spojitosti a na jejím podkladě vznikaly mnohé akce osnované pro celé česko-moravsko-slezsko-slovenské území. Žilinský tiskař Daniel Chrastina vydával na př. počátkem XVIII. století česky psané kalendáře pro »horyzon uherský, slezský, moravský a český«. Matěj Běl svazoval děje Čech, Moravy a Slovenska v souvislou jednotu. Dobrovský oblast českého jazyka určoval v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v severních Uhrách. Jiří Palkovič r. 1804 vydal Známost vlasti, v níž jest řeč i o Moravě a o Čechách, o Praze, Brnu a Olomouci. Palacký a Šafařík ohraničovali Českoslovanovu vlast Krkonoši a Tatrou, Vltavou, Labem, Moravou, Váhem a Hronem. Ludevít Štúr pokládal za svou vlast i Čechy,

Moravu a Slezsko. Levočští studenti vlivem prof. Hlaváčka, za svou vlast pokládali Čechoslávu, t. j. Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko. H u r b a n r. 1839 viděl v české, moravské, slezské a slovenské zemi proto svou vlast, protože na své cestě seznal, že tyto čtyři země jsou rozhlaholeny touž řečí a týmž lidem. Nazval je Československem dne 8. října 1839 v »Pražských Květech« a žádal po Slováciích, aby pišící mysli na tyto čtyři země a byli jim geniem. R. 1848 Češi i Slováci branně v Uhrách, na sněmu v Olomouci a v Kroměříži i na schůzích ve Vídni a v Záhřebě přímo pracovali o uskutečnění tohoto Československa, t. j. chtěli vybaviti Slovensko z Uher a jako novou korunní zemi připojiti je do rakouské sféry, nejráději k Moravě a k Čechám, zcela ve smyslu dopisů Thunových Pulszkému z r. 1842. L. Š t ú r mluvil ve Vídni v březnu r. 1849 výslovně o obnovení Velké Moravy a sta slovenských obcí za povstání proti Maďarům podporovalo slovenské deputace na sněm požadavkem slovenské územní výluky z Uher a územního přiřazení k rakouské a tím k česko-moravsko-slezské sféře. Tato koncepce ožívala i po dualismu, zejména po zrušení Slovenské matice, ba i později, byť v slovenském soukromí.

Dá se v ní uznamenati i jakási snaha přinouti k osnovanému Slovensku P o d k a r p a t s k o u R u s. Tamní Rusíni vždy tíhli

k slovenským kulturním střediskům, zejména k Prešovu, k Levoči, Košicům, Trnavě a Prešporku. Ze Štúrovců (r. 1840) věnoval jim pozornost B. N o s á k, prose je zpěvy tatranskými o věrnost k Slováckům. J. M. H u r b a n r. 1848 chtěl po nich věrnost politickou, t. j. spoluúčast na slovenském povstání. Za memorandové akce rusínský vůdce D o b r i a n s k ý spolupracoval se Slováky a koncipoval německý text memoranda. I později na Podkarpatské Rusíny hleděl S a s i n e k a P o v a ž s k ý, ba i Fedor Houdek, L. Medvecký a Milan Hodža jako na zemi a lid Slováckům nejbližší, s nimi souvislý a tedy zasluhující slovenské pomoci a péče. Trebas slovensko-rusínský styk za maďarského panství byl občasný, přece bylo v něm povědomí, že Podkarpatská Rus jest kus i slovenské sféry, že hluboko do ní zasáhá lid jazykového přechodu a tedy do značné míry souznělitý. Toto povědomí přispělo pak po převratu oboustranně k rozhodnutí připojiti Podkarpatskou Rus k Československu.

Pojem naší vlasti — územně pojat — od obrození se zřejmě rozšířil o Slovensko. Tradice této naší obnovené a rozšířené vlasti vznikla jako naléhavý úkol obroděčský, i když doznala občasného přervání tlakem politických poměrů v Uhrách a často naprosto pozbyla naděje na uskutečnění. Její neústupná existence a její živá funkce, zmohutnělá

v hnutí Hlasistů a doznaná veřejně výhrůžkou i varováním Maďarů i slovenskými politiky před převratem, na př. Milanem Hodžou r. 1913, mocně přispěla k orientaci za války a konečně ke snaze provést po ní plán z r. 1848-9 a definitivně vtělit Slovensko v českou oblast a v československý stát. Bez rostoucí tradice této československé vlasti bylo by asi sotva došlo k dnešnímu Československu. Těžkost jejího dnešního pronikání v slovenský lid, popuzovaný irredentou, nesmí domov a cizinu omýlití a rmoutití. Na tytéž obtíže narazily Jugoslavie, Polsko a Francie po válce ve svých zemích konečně k základnímu celku připojených, a poznala je i Itálie v počátcích svého sjednocení. Sjednocení sourodých krajů k sobě i dlouho již přináležejících postupuje pomalu a krajové duše se vždy brání upřílišněnému centralismu a naprosté unifikaci. Pěkně to doznal r. 1928 i Pierre de Pressac (Trygée) v »Les Forces historiques de la France«, ukazuje, kterak tradice provincií zatěžují jednotnou politickou orientaci. Autonomie krajových duší a krajových součástí může a někdy i musí být šetřena, jeť zdrojem okysličovacích sil národního celku, ale na druhé straně musí být obmezována a tísňena, aby se nestala odstředivou, nepoškodila celku a tím neoslabila i sebe. Tu nejlepší brzdou a ochranou jest právě tradice územního celku a jednotného a tím

i nepřemožitelného národa. Tato tradice musí ovšem prosáknouti všecek územní celek a všecek národ, nejen jeho nově získanou součást. Tato nutnost platí u nás tedy nejen pro Slovensko, nýbrž i pro Čechy, Moravu a Slezsko, jež se musí cítiti stejně slovenskými, jako se cítí českými, moravskými a slezskými. To je samozřejmý předpoklad naší bezpečné jsočnosti a zajištěné budoucnosti.

V. Tradice národní.

S. Bredetzky, jenž r. 1809 cestoval po našich zemích, zaznamenal, že shledal u nás patriotism a nacionalism, t. j. i lásku k zemi, králi a dynastii, i lásku k národu. Zdálo se mu však, že tohoto patriotismu ubývá a že sílí jen láska k národu. Viděl v tom nebezpečí pro krále a dynastii, protože tento nacionalism se ničivě plíží kolem starých zřízení a chystá jim zničení. Poznatěk Bredetzského byl správný. Napoleonovým vlivem teritoriální patriotism byl skutečně na ústupu, zejména onen celoříšský, rakouský a dynastický, a nahradila jej láska k národu v dobovém smyslu. Starý »stavovský« pojem národa opravdu se vyžíval, »populus« výsad ustupoval živému tělu všech tříd národa, nationis. Proto pojem národ, natio, Volk v této době začíná býti silnější, než pojem vlast, patria, Vaterland. Zemi, patriam lze zabírat dynastiemi, vojsky, národ jest cosi nezabratelného a stálého, i v porobě suverénního prostou vůlí existence jako národ, odlišující se od ostatních jazykem, tradicí, kulturou, mravy atd. Nová doba donesla všem národům právo existence a sebeurčení, a to bylo opravdu jen otázkou času, kdy

tohoto práva ten onen podrobený národ do-
bude. Donesla i kult národů a s ním víru ve
věčný život národa, pokud bude sám chtít.

Tato víra a toto přesvědčení projevily se i v českých zemích, a nedaly se zmocněnou germanisací a maďarisací již oslabiti. Národové nechtěli již splývat s člověčenstvem nebo s jeho náhodně s nimi sousedící částí, nýbrž pokládali přímo za prospěch člověčenstva, jestliže jako osobité národní jednotky budou se vyvíjeti ve svém duchu a takto lidstvu přispívati. Velmi jasně to řekl Š a f a ř í k, že duch člověčenský může žiti jen ve vtělení národního ducha. Čistě lidské dá se dosíci jen národním. Národnost je nevyhnutelný prostředek k vyhledávání nejsvětějších účelů života. Srdce, které vychladlo pro národ, nezahoří nikdy čistě a trvale pro člověčenstvo a horoucí city pro nadpozemské účely budou mu vždy cizí. Podobně soudil i Alex. V r c h o v s k ý.

Patriotism přehodnocovali v nacionalism nejušilovněji Němci. Byl to důsledek napoleonismu a gallismu, proti němuž postavili germanism. Bratří Schleglové a Grimmové zamezovali pofrancouzštění německého národa důrazem na jazyk jako základ národnosti a prohlášením národní lhotejnosti a odrodilství za hřích proti přírodě a jejímu pudu po rozmanitých družích. Luden neviděl lásky k vlasti v teritoriální přichylnosti, nýbrž v péči o národní svéráz, národního du-

cha, zděděného po otcích, a v ctění minulosti, domácího mravu, práva a kultury. Fichte zdůraznil národní já jako základ všeho. Jahn vyslovil se pro silnou existenci každého národa, protože zánik každého národa ochuzuje nenahraditelně lidstvo. Odříci se jazyka značí jakoby zabít vlastní matku. Národ může v lidstvu něco znamenati jen svým jazykem.

Živelní oprávněnost těchto projevů cítili v Čechách dobře. Zprvu se k nim přidružovali ovšem jen hlaholným vyznáním víry v český národ. Jan Rulík přes děsný stav národa za počínající francouzské revoluce prohlásil český národ za dobrý a úrodný strom, zvláště stojí-li vedle ostatních slovanských národů. Jungmann psal Ant. Markovi v červnu r. 1810 sice o tom, že Češi asi t. č. nedosáhnou svého, ale národ že musí odolat a zachovat se pro budoucí lepší časy, jež přijdou. Šafářik doznal r. 1821 Kolárovi, že jest hotov vše za svůj milý národ položit, i život. Palacký vůči šlechtické skepsi o životě národa prohlásil, že i kdyby byl z cikánského rodu a poslední jeho potomek, vše by učinil pro svůj národ. Tyll měl r. 1844 přímým heslem všechny kroky namířiti národu k štěstí. Jablonský sloučil v »Salomonu« víru v národ s věrou v boha — nemůže v boha věřiti, kdo nevěří ve svůj národ; nejhršínější zlosyn jest vrah národa. Palacký Helfertovi v Malči na všechnu

skepsi o našem politickém stavu odpověděl r. 1870: »Die Überzeugung steht fest in mir: Mein Volk wird nicht zugrunde gehen!« Toto slovo Palackého vrátilo se melodickou ozvěnou ze Smetanovy »Libuše« i z Nerudovy poesie vyznáním o nemožnosti přežít národ. Neslo se ozvěnou i nad mladou generací. Ještě Slov a ve »Zpěvech domova« doznával, že na národě visí každou úponkou svého života, že s ním dýchá, třese se jeho otřesy, jím žije i živoří a jeho smrt že by byla i jeho smrtí.

Obrodičům hned v počátku bylo jasno, že víra bez skutků jest i při národě mrtvá, a že tedy musí pro národ vedle víry v něj a lásky k němu především pracovati. Stali se z nich brzy národovci tvořiví. Jungmann naznačil to v »Kroku« r. 1821, když prohlásil, že nestačí míti krásnou, bohatou a slavnou domovinu, nýbrž že je nutno především ji vzdělávati, zkoumati její povrch i útroby, probadati minulost i přítomnost, přírodu i vesmír, a vše to pojímati duchem národním a vyjadřovati jazykem mateřským. J. S. v. Presl rozuměl v »Kroku« r. 1821 milováním národa stvořiti mu vlastní vědu, aby nebyl nezralým nedochůdčetem uprostřed Evropy. Chtěl mu vdechnouti i světový úkol: prostředkovati mezi západem a východem a býti mostem evropské vzdělanosti. Bez vlastní vědy trčela by mezi vzdělanci a lidem stále propast, národ by nebyl národem. Palacký pově-

děl něco podobného již r. 1818 a nedávno před ním narazil na to i Palkovič, jenž existenci národa podmiňoval stupněm kultury všech národních tříd, ne počtem vůdčích duchů. Chtěť popularisaci národní vzdělanosti jako předpoklad milování a hájení národa. Palackému byla národnost uvědomělá a pro národ pracující nezbytným přívlastkem vlastenectví a cit národnosti souznačným s citem pro čest a vše velké. Zásadu tvořivé národnosti pokládal pro svět za jediné ekonomickou a za zákon mravní. Havlíčekovi kryl se pojem národnosti s pojmem svobody. Žádná cizí svoboda nemá pro nás význam, protože není naše. Je to svoboda pro utlačovatele a ne pro nás. Je to vidět na Irčanech, jimž pranic nepomohla anglická svoboda, a na Slovácích, jež maďarská svoboda jen poškodí. Panství naší řeči a naší národnosti musí být naprosté, jinak nás potlačí i nejsvobodnější země. Milovník národa musí být hnán nezastavitelným pudem k národní svobodě. Havlíček pojem národa spojoval v duchu Komenského ovšem i s mravními pojmy, t. j. se zachovalostí, mravností, mohoucností, vzdělaností, příčinlivostí, a v tom s ním souhlasil Palacký, zdůrazňuje ve své známé řeči v »Svatoboru« hlavně vnitřní sílu národa. Janko Král doporučoval milovat národ národní hrdostí a neústupností, stát proti nepříteli pevně jako Tatry a houževnatě usilovat o osvobození.

Němcová již roku 1845 v »Obrazích z okolí domažlického« žádala nediviti se národovci jako cizozemskému zvířeti, ale předpokládati účinný nacionalism od čestnosti každého Čecha. Národ musí být milován vědomou láskou, což pro ženy znamená naučiti děti národní hrdosti, uvědomělému cenění mateřštiny, odpírati cizotě a ctíti vlastní. Něco podobného napověděl i Lind a v Září nad pohanstvem, jenž v lásce k národu viděl především nutnost ukončiti domácí otroctví a poruchu staletým cizím nepřátelstvím. Totéž prohlásil v Drahomíře i Tyl, požaduje pro svůj národ samojediné vladařství národní vůle. Neruda se svou generací — jako na Slovensku Štúr — žádal činorodou lásku k národu, t. j. úsilovnou práci pro jeho rozkvět ve všech odvětvích a soběstačnost. Feuilletonem obcházel každotýdně domov, zda se toto dílo daří, a v jeho nedokončenosti projevoval touhu, aby mohl být s námi až do vítězného konce a aby jeho srdcem pokolení pohazovala za pokolením pro toto ustavičné memento, dokud se národu nerozbrěskne bílý den. Něco podobného konal i Machar a Dyk, jimž nacionalism značil převod české duše k svobodě a zdolání cizích rušivých prvků. Machar i Dyk pociťovali lásku k národu jako vážnou a rozenou povinnost Vajanský v ní viděl především pevnou vůli k důstoj-

nému a plnému životu, ctění krve, račy, jazyka a tradice.

V r c h l i c k ý v básni »Na Řípu« doznal, že pracoval především pro svobodnou vlast a národ a že nebude moci ani popelem vzlétnouti s české země, dokud na něm budou spočívati české okovy. O t. B ř e z i n a v Hudbě pramenů pojímal národ jako společenstvo živých, mrtvých i nenarozených, jako dědictvo staletých úsměvů, polibků, vroucností, neznámých heroismů, odkaz kletby i krve. Po zemi šarlatové staletými boji viděl blížiti se světelné postavy svatých šilenců, kteří i skrze dým nad spálenými městy dovedli viděti jinou zemi a hlásati její dobytí křížovou výpravou lásky. Jako z generace na generaci přenáší se řeč, přenáší se i žeň sladkosti a pravdy, vytržení a žáru, hořkosti a tmy, jež provázely slova. V pozadí myšlenek odrážel se Březinovi staletími pozměňovaný obraz země, příchod a zápas člověka s ní, dějiny našeho rodu, kroky bratrských zástupů, táhnoucích věky, naděje jejich zpívající do věčnosti. Všecky je vysvobodit, to byla i jeho touha. Něco podobného pociťoval ve Francii i Barrés.

Všecky takovéto a jiné podobné projevy značily tvořivou lásku k českému národu a touhu učiniti jej vlastní silou a obětí národem svobodným a zajištěným. Národ velké historie měl býti zase uschopněn tvořiti slavnou historii novou a ve světě důstojně a rov-

nocenně žíti. Proto obnovoval historické povědomí a tradice, aby se v nich shlížel jako v zrcadle, aby vůči minulu kontrastoval svou zbědovaností, aby se chvíli potěšil; že kdysi bylo i s ním jinak, a aby se konečně tíhou lepší minulosti vzbopil k lepší budoucnosti. Proto ještě za protireformace oddal se tolik historismu, ať jej tu vedl Krman, Běl, Ziegelbauer, Pitter, Windisch, Dobner, Pelcl, Ribini, Bartolomeides, Monse, Hanke, Seršník, Schwoy a jiní, či konečně vynášel jej z rumu věků jako z nějakých Pompejí bezpečně a uvědoměle Palacký a Tomek. Všecka tato historie nebyla dělána jako věda pro vědu, ale jako cosi životodárného, pudivého k povstání a vzestupu, jako rozkaz dějinné vůle, aby národ zase ožil a plně žil. Proto z této historie, zejména z Palackého, vybíhaly i politické směrnicе a mířily proti silám, jež národ oslabily. Z historických poznatků vyžívala i poesie a brzy i všecko umění. Puchmajer exponoval již r. 1802 Žižku jako českého hrdinu. Vojtěch Nejedlý přispěchal s obrazy sv. Václava, Vratislava, Přemysla, Otakara II., Karla IV., Jiřího z Poděbrad. Za ním se přímo vyrojila z českých epik, dramata a prósa nekonečná řada dějinných postav, jež měly dát národu historickou tradici a oporu v zlých dobách. Tyto postavy nutkaly i malíře, sochaře a hudebníky k zpracování, takže nová česká kultura přímo tonula v záplavě historismu. Národ, jenž neměl pa-

mátek slavných bojišť, jenž byl vypuzen z vedoucích a reprezentančních míst, našel aspoň tuto náhradu, jež jej popouzela, aby se mu zase vše vrátilo, čeho v nové době postrádal. Pro národní tradice znamenal přívál tohoto historismu přítok minulé síly. Popularita historických beletristů mohla býti leckde i ukazovatelem rostoucího národního sebevědomí. Vypočítávati v českém umění historické látky a popisovati jejich účin značilo by ovšem popisovati valnou část literárních, výtvarných a hudebních dějin.

Je zajímavo, že pojem národa od obrození rozšiřoval a ujasňoval se jako pojem vlasti. Zprvu měl přízvuk převahou český, pak i slovenský, moravský a konečně slezský. Tato expanse nešířila se mnohdy z Čech, ale především a nejčastěji ze Slovenska. Dá se to vyložití tím, že většina husitů a bratrských tisků i exulantské literatury byla na Slovensku dochována v živé účinnosti, doslova v rukách lidu, a že tedy tam vlastně naše národní a náboženská duše skoro organicky žila dál, když u nás nesměla nebo zmírala. Slovinci cítili se s námi někým totožným pro společnou víru, pro společný jazyk, kulturu i osud. Cítili se Slovany či Čechy nebo českými Slovany, a tento pocit se obrozením jen zmocnil. Verbötzi r. 1608, Thurzo r. 1610 označovali slovenské obyvatele horních Uher jako Bohemi seu Slavi. Běl r. 1718, Doležal r. 1746, Buschiny r. 1785, Leška r. 1815

v Slovácích viděl Slavi Bohemi. Doležal r. 1742 a Windisch r. 1780 nazývali nás Bohemo-Slavi a die böhmischen Slaven. Šafařík a Benedikti r. 1818, Jordan r. 1843 nám říkali Čechoslovane, die Czechoslaven. Šaško v třicátých letech 19. století, Hurban r. 1846, Kollár r. 1847 jmenovali Čechy, Moravany, Slezany a Slováky československý národ. Této nomenklatuře bylo podloženo i československé povědomí, jež rostlo úměrně vývoji novodobého nacionalismu. Tablic prohlásil již r. 1806 (Poesie I. 6.), že uherští Slovinci s Moravany a s Čechy považovali se vždy za jeden a týž národ. Palkovič r. 1817 spolu s Benediktim přihlásili se k Husovi, Žizkovi, Jeronymovi a ke Komenskému jako k národním představitelům a zatoužili, aby z nás Čechů, Moravanů a Slováků zas něco podobně slavného bylo. Kollár r. 1825 do školní čítanky uvedl Čechy, Moravany, Slezany a Slováky jako týž národní kmen. Za týž národ prohlásil r. 1833 Cechy, Moravany a Slováky i M. M. Hodža a zřejmě litoval, že jsme politicky rozděleni. Utěšoval se aspoň tím, že máme společnou československou řeč a k tomuto společenstvu provždy by byl radil, — kdyby mohl, i hlasem hromu. K. Kuzmány pokládal r. 1836 za nejvyšší národní pravidlo Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků národní a jazykovou jednotu. L. Štúr prohlašoval r. 1837-8 Čecha, Moravana a Slováka za touž rodinu. Francisci pokládal

r. 1840 za své předky Svatopluka, Rostislava, Přemysla, Libuši, Husa a Žižku. R. 1842 nejmilejšími místy svého domova prohlásil S. B. Hroboň Liptov, Břetislavu a Prahu. Štúr označil věc pobratřenců na Labi a Vltavě za společnou věc slovenskou. R. 1848 vyznala slovenská národní rada v čele se Štúrem, Húrbanem a Hodžou v letáku jednotu národa Čechů, Moravanů a Slováků. Kollár nazval r. 1848 Čechy kořenem Čechoslávka a Slováky označil jako Čechy, bydlící na Slovensku, Moravany jako Čechy, bydlící na Moravě.

Toto povědomí mělo i literární ohlas. V kollárovske a štúrovské poesii nejoblíbenějšími historickými hrdiny byli Rostislav, Svatopluk, Cyril, Method, Samo, Bořivoj, Ludmila, Boleslav, sv. Václav, Slavníkovci, Hus, Žižka, Jakoubek ze Stříbra, Prokop, Komenský i Nepomuk. České historické tradice zapustily kořen v Prešporku, Levoči i v Prešově jako cosi domácího a sounáležitého.

Pocit československé jednoty měli ovšem i v Čechách. Durych a Dobrovský pokládali i Slováky za Bohemoslavi a die Čechen. Dobrovský prokázal čsl. řečovou jednotu a v slovenštině viděl jen českou nářeční variaci. (Mag. I. 95, II. 161.) Stejně i Palacký. Kramerius vepsal Tablicovi do památníku r. 1792 přání, aby chom my Češi a Slováci v jeden národ zase vzrostli. Boleslav Jablonský r.

1840 doporučoval držeti jednu ruku na Šumavě, druhou na Tatrách a k srdci tisknouti Moravu. Bohuslava Rajska radila spojit Šumavu a Tatry. Thun r. 1842 u Pulszkého reklamoval Slovensko pro Čechy jako jich součást. Puchmajer navrhoval dobovým heslem jazykové spojení Čechů, Moravanů, Slezanů, Slováků a — Poláků. J. Jungmann osnoval s Kollárem r. 1828 Československý národní slovník na posilu čsl. literární jednoty. Havlíček Čechy, Moravany, Slezany a Slováky pokládal za jeden národ československý a Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko za naši společnou vlast. Doporučoval československou soudržnost i z hospodářských důvodů, k vůli Dunaji, protože česká potřeba držet Dunaj byla stejně naléhavá, jako francouzská potřeba držet Rýn. Němcová naléhala na československé souručenství Sládkovičovi r. 1856 a Šembrovi r. 1857 pro slovenskou záchranu před Maďary i pro naši posilu v boji s německým. Téhož názoru nabyli Adolf Heyduk a J. Holeček na podkladě zkušeností s praktickým prováděním dualismu u nás i na Slovensku. Nutnost čsl. národní jednoty básnický projevila jako nejnaléhavější politický program i B. Viková-Kunětická a Eliška Krásnohorská. Přes takovéto a jiné hlasy na české straně, zaměstnané příliš bojem s germanismem a nepronikající dosti na Slovensko, bylo tohoto československého povědomí poměrně méně než na Slo-

vensku. Tvorbu uvědomělého československého nacionalismu v dobovém smyslu lze spíše pokládati za zásluhu Slováků, zejména Šafaříkovu, Kollárovu, Benediktího, Palackého, Peténě, Hodžovu, Štúrovu, Červenákovu, Tablicovu, Ribayovu, Palkovičovu a j., jak správně r. 1920 naznačil i V. Chaloupecký. Tradice tohoto československého nacionalismu byla zasetá v českou a slovenskou mysl tak hluboko, že jí ani osamostatněná slovenština nepřerušila a neporušila. Katolík J. Slota r. 1851 uznával Čechy, Moravany a Slováky za tři větve československého národa (Cyr. a Meth. I. 406). Katolík M. Chrástek mluvil r. 1851 o větvích československého národa (ib. 362). Hurban r. 1860 v žádosti k císaři prohlašoval Slováky za »Stammgenossen der Böhmen, Mähren und Schlesien«. R. 1876 horoval Hurban pro národ československý, t. j. česko-moravsko-slezsko-slovenský (Nitra VI. 355) a r. 1883 dopisem z Poováží do Nár. L. vyslovoval se znovu a ještě pro národ československý. Samuel Novák těšil se o divadelních slavnostech dne 22. VIII. r. 1868 v slovenském pozdravu Praze, že miji již Velký pátek československého národa a nadchází nám Boží hod. J. Nedobrný r. 1872, Andrej Truchlý Sytnianský r. 1873, Pavel Hečko r. 1874, F. V. Sasínek r. 1875 a r. 1876, Petruškin r. 1877, vyslovovali se pro národ československý. Podobně pro československý národ horoval r. 1888 S. Tomá-

šik, r. 1901 F. Houdek a K. Salva, r. 1910 M. Hodža, r. 1911 J. Botto a V. Šrobár. r. 1913 A. Děvečka, r. 1914 J. Gregor Tajovský, Samuel Zoch, Petr Kompíš, r. 1916 a r. 1917 Štefánik. Toto horování nebylo jen pod firmou čl. nomenklatury. Mělo vždy vroucí přesvědčení a hluboký obsah. R. 1850 dokazoval na př. Hurban D. Slobodovi, že čeština není nic jiného než slovenština; r. 1860 a r. 1879 připouštěl Hurban ev. i čechisaci Slovenska, protože je to kost ze slovenské kosti a krev ze slovenské krve. R. 1876 ujišťoval Hurban, že Slováci slovenštinou nechtěli trhat národní jednoty (Pokovi dne 25. II.). Palackého velebil jako obnovitele celého československého národa (N. N. 29. IV.). R. 1877 označoval slovenskou jednotu s Čechy za polární hvězdu slovenské plavby (Pokornému 8. III.). R. 1884 psal Pokornému o jednom národu od Tater až po saské Labe. R. 1851 doznal M. Chrástek, že nelze dokázati, že Slováci jsou jiný kmen než Češi. L. Štúr doporučoval r. 1851 Slovákům, aby se svému jazyku učili především na Všehrdovi, Komenském a Palackém (Sl. P. I. 3.). R. 1855 docela opověděl slovenský návrat k Čechům. R. 1862 katolíci Palárik a Viktorin prohlásili v Pešťbudinských vědomostech, že veškerý literární život v Čechách, na Moravě a na Slovensku jest jeden a týž úplný celek, že to jest historie československé řeči a literatury a že proto Slováci chtějí

zůstat s Čechy zajedno. M. M. Hodža dopsal M. Hattalovi o »celém našinstvu od Tatry až do Šumavy«. R. 1870 ujišťoval Kalinčák, že co je české, jest i slovenské a naopak, to že jest nepopíratelný axiom. R. 1873 mluvil V. Pauliny Toth v Praze o Jungmannově slavnosti o národu od Šumavy do Tater, o jedné krvi a jedné kosti, o jednom těle a jednom duchu československém. R. 1873 v Letopise Matice slovenské (X. 2, 39), doznal F. V. Satínek, že mezi Čechy a Slováký není takového mluvnického rozdílu, že by se směli dělit na dvě národnosti. R. 1874 Radvanský označil katastrofu bělohorskou jako německé vítězství nad — Slovákem. R. 1876 M. Dumný Bachát prohlásil Čecha-Slovena za jedno tělo. O národopisné výstavě r. 1895 řada mladých Slováků, vedených Jaroslavem Vlčkem, rozeslala podnět, zda by s důvodů jednoty a jednotnosti našeho národa, opřených o množství přesvědčených slovenských proklamací, nemělo se zase uvažovati o ev. slovenském návratu k české spisovné řeči. R. 1896 dokazoval Holuby naši národní jednotu faktem, že česká kniha jest na Slovensku nejen doma, nýbrž i považována za vlastní a domácí. R. 1897 v Sl. dom. kal. mluvil Karel Salva o českém národě od Šumavy k Tatrám, jenž jest národem jedním a hovoří i touž řečí. Dr. Jožko Kohút v T. Sv. Martině r. 1898 uznával Čechy, Moravany a Slováký za jedno a totéž tělo. R. 1899

hodnotil ve Vlasti Martin Medňanský Čechy a Slováký jako jeden národ. Meakulpinský r. 1902 mluvil o totožném původu a téže krvi československé. R. 1907 A. Hlinka odůvodňoval v N. L. 3. XI. svou žádost o českou pomoc Slovákům jako své dobré právo, na něž má po krvi, po těle, po duchu a po srdci nárok. Před přešporskou porotou dne 4. V. r. 1908 dokazoval Andrej Hlinka Maďarům věčnou pravdu, že Slováci s Čechy jsou jedno plémě, jedna osvěta, jeden národ. R. 1908 napsal Svetozar Hurban Vajanský v zápise do Pamětní knihy české Národní rady, aby Bůh pomohl nám překonávati stranictví a spojoval nás v jeden národ. R. 1913 dokazoval Ant. Štefánek v Čsl. jednotě v Praze, že jsme jeden národ a že se jím i cítíme. Totéž prohlašoval r. 1914 P. Kompiš, S. Zoch, Igor Štefánik, r. 1917 J. Janoška a J. Ružiak. R. 1918 vítal Čechy na Slovensko i J. Grebáč-Orlov právem »jediné« krve.

Československé národní jednotné povědomí mohutnělo i v Čechách a na Moravě. Palacký r. 1851 podněcoval k budování Národního divadla v Praze jakožto divadla celého našeho národa v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. F. L. Rieger v brožuře Les Slaves d'Autriche hájil všech Čechoslovanů z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, mluvících československou řečí. A. Šembera zahrnul r. 1864 i Slováký v dialektologii československou. R. 1873 mluvil

Rieger a Palacký o Jungmannově slavnosti o jednom národu od Šumavy k Tatrám, jenž má společně přátele i nepřátele. R. 1895 postavila se Československá jednota na obranu práv celého československého národa a osnovala všechny počiny za součinnosti Čechů a Slováků na tomto podkladě.

Termín »československý národ« byl v Čechách a na Moravě běžným i v období československého nedorozumění. V. Furch za Moravany užíval i o Slovácích výrazu Čechoslované. Palacký, Purkyně, Taxis, Brauner a Rieger r. 1860 žádali o novinovou koncesi pro das »böhmisch-slavische« Volk, die »böhmisch-slavische« Nation, den »böhmisch-slavischen« Volksstamm. R. 1863 psal Vávra Hurbanovi o československém národě. Téhož výrazu užil r. 1864 F. Náprstek, r. 1867 J. J. Hanuš, r. 1870 A. V. Šembera, r. 1881 J. Holeček, r. 1883 Helfert, r. 1896 J. Paulík, r. 1898 F. Pastrnek, r. 1899 Fischl, r. 1914 F. X. Hodáč, A. Novák a j. Tato řada dala by se ovšem několikrát znásobit. I do českého veřejného života, do denního tisku a do literatury tisklo se přesvědčení, že i při spisovné slovenštině národ jest týž, má tutěž národní tradici a žije z těchže kulturních fondů. I za odluky má slovenská část naší literatury řadu společných látek a motivů s českou a moravskou částí naší literatury. Nejvíce zajímá v literatuře na Slovensku proskávání českých historických tradic, zejména

na cyrilometodějské, svatováclavské a reformační. Jako v Čechách, ožívaly tyto tradice od obrození i na Moravě a na Slovensku. Velké Moravě, Cyrillu, Metoději, Rostislavu, Svatoplukovi věnovali literární pozornost Jan Hollý, Jiří Holček, Karel Braxatoris, Augustin Roskovanyi, Ludevít Štúr, K. Kuzmány, M. M. Hodža, J. M. Hurban, J. Botto, G. Grossmann, L. Kubányi, Ct. Zoch, P. Dobšínský, Gallay, L. Zello, J. Škultéty, J. Záborský, H. Tisovský, Podhajský, Lepieš, Hviezdoslav a j. Tato pozornost obsáhla někdy valnou část básnického díla a měla zřetel hodně celonárodní. Básníci byli si při tom vědomi, že jde o celonárodní tradici a že tato tradice jest naše velmi cenná a viditelná spojka. Nad Husity, Žižkou, bratřími a Bílou horou zadumali se mimo oblast historických a nábožensko-církevních úvah ve svých literárních pracích hlavně J. Kollár, S. B. Hroboň, Hlovík, Sefrank, Michalovič, M. Dohnány, Ad. Osvald, J. Kalinčák, L. Kubányi a H. Tisovský. Stejně zaujali se o Slovensko s české literární strany. Tater dotkli se ve své poesii Václ. Štulc, Vocel, V. Furch, V. Hálek, Sv. Čech, J. Havlasa, Dětvy, Hronu a Váhu M. Jiránek, Ad. Heyduk, J. K. Chmelenský a A. Mrštík. Historických látek A. Jirásek, Bohumil Janda-Cidlinský a V. Vlček; slovenského povstání V. Furch a Pok. Poděbradský. Krajinných zvláštností B. Němcová; Slovenska vůbec, někde letmo,

jindy podrobně J. V. Frič, J. Neruda, Havlíček, R. Pokorný, A. Balcárek, F. Táborský, J. Vrchlický, K. Kálal, J. Holeček, G. Preisová, V. Dyk, F. X. Svoboda a j. Většina těchto prací byla prosycena jen hořem nad osudem Slováků pod maďarským jařmem a touhou pomoci jim. Naši národní jednotnost po osamostatnění slovenštině prokazuje tato látková a námětová souvislost hlavně tím, že Češi a Slováci jsou si jí plně vědomi a pokládají ji jako něco svého a sounáležitého.

Na slovenské součásti naší literatury dalo by se vůbec i prokazovati, že jsme národ týž, i v době poštúrovské. Jestliže Renard pokládá jedním národem ono skupenstvo lidí, jež na evropské proudy osobitě reaguje a těmito reakcemi se od jiných národů odlišuje a jestliže tyto reakce se dějí v jeho oblastech skoro současně a touž metodou, pak jeho teorie by mohla míti i Čechoslováky dokladem. Do Štúra jest tento průkaz samozřejmý a pro problém i lhostejný. Ale od Štúra tento průkaz někdy až překvapuje při zřejmé slovenské snaze vše podniknouti, aby se po této stránce Slováci od Čechů odlišili. Nedaří se jim to totiž, protože instinkt pracuje dál v duchu celého národa od Šumavy přes Tatry na slovenský východ. Studujeme-li na př. Štúrovo horování pro slovanskou národní píseň, není to než důsledek i českého zájmu, do něhož Štúrova práce zapadá jako organický článek. Jeho volání po národním své-

rázu koresponduje s Erbenem a Němcovou. Byronism jeho a jeho školy je přímo odvozen z Máchy. Memorandová akce souvisí s českými politickými snahami, jako s nimi souviselo všecko slovenské jednání r. 1848. Havlíčkův politický realism a publicistické umění mělo na Slovensku přímé žáky v Štúrovcích i v katolicích Viktorinovi a Palárikovi. Dualism a násilí let sedmdesátých vzbudily v Čechách i na Slovensku týž politický a literární odpor. Česká reakce proti novodobým směrům, představovaná vůči nerudovské generaci typicky J. Malým, má slovenský ohlas v J. M. Hurbanovi a V. Paulinym Tóthovi. Literární reakce skupiny Osvěty vůči Lumírovcům, realismu a Moderně má obdobu ve Vajanském a jeho Pohladech. Světové literární úsilí Vrchlického pokračuje na Slovensku přímo ve Hviezdoslavovi jako v organickém jevu. Kukučín a Tajovský přímo souvisejí s českým realismem, Krasko s českou Modernou. Směr Hlasu jest totožný s Časem. Naši dobou a všemi podniky Masarykovými. Prúdy r. 1910 dohánějí český literární pohyb a výslovně usilují kráčet s Čechami v jednom tempu do světových literatur za společnou kořistí. Psychologicky pozorováni, Češi a Slováci vyslovují v těchto letmo a kuse nanačtených případech tutěž duši a tentýž vztah k stejně exponovaným domácím i cizím proudům. Dalo by se to dokazovati i na jednotlivostech. Mácha na př. svým zvláštním

pojetím byronismu a romantismu vzbudil na Slovensku učeníky téhož typu: K. Štúra, L. Štúra, J. Krále, J. M. Hurbana, V. P. Tótha, J. Botta, Mich. Boora, S. B. Hroboně a J. Ondruše. Erben souvisí podobně těsně s J. Matúškou. Hálek a Heyduk zasáhli dílo Hviezdoslavovo a Vajanského. Vrchlický souvisí organicky s Hviezdoslavem, a někde i s Vajanským. Sova, Březina a Bezruč se ožívají z Kraska. Povětšinou nejde tu jen o jednotlivé a ojedinělé vlivy, běžné i u cizích básníků, nýbrž o uvědomělou i instinktivní práci v témže duchu i formě našeho národního typu. I toto patří k průkazům československé společné tradice a jest i důkazem téže služby těmž národnímu duchu.

Uvědomělým zapjetím Slovenska v naši národní tradici, jež se stalo intensivně od obrození s obou stran, rozšířil se i pojem našeho národa nad jeho koncepci v rámci svatovávčavské koruny. Přirozené právo překonalo tu historické právo, či spíše k historickému právu na Čechy, Moravu a Slezsko přibývalo tu zprvu tušené, pak i prokazované naše právo na další zemi za Moravou, jež k nám kdy si občas i patřovala a jejíž právní občasná spolupatřičnost z dávné minulosti upadla pro dlouhé maďarské panství v zapomenutí. Český boj o historické a přirozené právo byl tedy důsledek dvou tradic, tradice historického práva a tradice československé celonárodní příslušnosti. Jestliže dlouho vítězila

první tradice, jestliže na ní před válkou důrazně trvali zejména státoprávní pokrokaři v čele se Sokolem, A. Hajnem a V. Dykem, nebyla to neuvědomělost československé jednotnosti a spolupatřičnosti, nýbrž jen taktika obnoviti na právním podkladě nejdříve panství České koruny a pak teprve pokusit se i o průlom uherské hranice, jež tehdy ovšem připadal ještě málo možným. Historické právo bylo mimo to zdůrazňováno i proto, aby tímto důrazem bylo střeženo naše právo na celistvost česko-moravsko-slezských hranic a aby bránilo event. vytvoření Deutschböhmen. Nacionalism našich Němců a důraz na přirozené právo ovšem hrozil tuto celistvost porušiti. Zúžil svou výbojnou existenci rozsah české vlasti i někdejšího českého národa. Za Mladoněmců první fáze v třicátých letech se to ještě sice nepocíťovalo, Mladoněmci Meissner, Ebert, Herloš a j. horovali stejně pro českou zemi jako pro das böhmische Volk. Ale v druhé vývojové fázi v padesátých letech již i Meissner byl výbojně nacionální a stěpil obyvatele Čech na Deutsch-Böhmen a na Čechen. Pozdější leta postavila velmi přísně proti sobě čechisch, böhmisch a deutsch. Čechové na podkladě historického českého práva užívali o sobě böhmisch, ale přirozené právo dobývalo i tu nároku a slovo čechisch o Česích stávalo se užívanějším.

Toto kolísání mezi těmito názvy a boj o ně patří ovšem do dějin politiky, ale musí býti

i zde na ně upozorněno, aby vývoj naší národní tradice byl lépe určen. Již za tohoto boje Němci rádi o našem národě užívali názvu čechoslovakisch, zejména ve Vídni, kde s oblibou Slováky řadili k Čechům, aby na nich, maďarismem kulturně zanedbaných a oslabených, tendenčně mohli prokazovati naši zaostalost a malý kulturní rozvoj, anebo aby tak mohli demonstrovati proti Maďarům a hroziti jim event. rozkladem Uher na národnosti. Po převratu toto přiřazování ustalo, naopak naše společná národní tradice byla uměle zase tříštěna, což byl důsledek cizí irendenty a práce proti naší celonárodní konsolidaci. Tu vedení měla ovšem Pešť. Již to by stačilo na průkaz nutnosti československé národní jednotnosti a lpění na celonárodní tradici, obzvláště když jen na tomto podkladě jsme se osvobodili a jako československý národ jsme byli mezi národy světa po velké válce pozdraveni a uznáni. My, Češi, jsme tomu radostně obětovali svůj historický a odvěký název, — Slováci tomu musí obětovat své dnešní odstředivé a autonomní snahy, beztak zesílené cizím a nepřátelským vlivem. V kultu celonárodní naší tradice a v posilování a zajišťování naší národní situace na podkladě národní jednoty jediné jest možná naše klidná a šťastná budoucnost za sousedství Němců a Maďarů.

VI. Tradice slovanská a všeslovanská.

Naši obrodiči hned v počátcích své obrodičské práce velmi živě si uvědomovali naše národní nebezpečí uprostřed Němců a Maďarů. Oslabený národ nedával jim dostatečné záruky, že svou vlastní silou německému a maďarskému tlaku odolá, obzvláště když obecně vzhohělý nacionalism jevil se výbojným a imperialistickým. Proto psychologicky jest vysvětlitelno, že se obrodiči začali ohlížeti po slovanských příbuzných a jejich možné pomoci, zejména po pomoci ruské, jež se v Evropě tak skvěle osvědčila v napoleonských bojích.

Zdá se, že obrodiči s počátku neměli přesné představy o tom, kterak by jim Slované anebo Rusové mohli pomoci, a že se spíše odvolávali jen na svou slovanskou příbuznost, na slovanskou početnost a zdatnost a že se chtěli ve své slabosti aspoň takto vyrovnávati velkým, zabezpečeným národům, nebo i hroziti národům je ohrožujícím, jmenovitě Němcům a Maďarům.

Byla tu i mohutná domácí tradice, jež této metody již užívala a jež zejména od pohromy bělohorské nepřestala připomínati Če-

chům, Moravanům a Slovákům, že Slované jsou největší a nejstarobylější evropský národ a že Češi jako Slovani nejsou malí a opuštěni. Petr Réva y na př. těsně před Bílou horou mluvil o slovanské řeči jako nejrozšířenější a určoval její hranice Adrií a Severním mořem. Drabík roku 1650 hrozil Habsburkům Srby, Poláky a Rusy, kteří jejich říši za bělohorské násilí na Čechách rozmetají. »Rakouská šelma«, jak nazval Habsburky, jej za to sice upálila, ale proroctví zůstalo a těšilo Čechy i Slováky v jejich národním soumraku. Petr Hrabovský r. 1657 velebil okázale starobylost, čistotu, vznešenost a stručnost slovanštiny, slovanským prapředkem určoval Tatry, jako představitele Slovanů uváděl Cyrilla, Methoděje, Husa, Jeronyma a Jessenia a brojil proti slovanskému odrodilství. Bohuslav Balbín dovolával se r. 1675 slovanské přibuznosti, aby své české krajany souvislostí se Slovany posílil. Daniel Sinapius Hořčíčka roku 1678 oslavil v »Neoforu« starobylost slovanštiny, vlastí a kolébkou Slovanů označil Tatry, politoval zničení Polabanů, vypočetl slovanské národy jménem, jejich historii odvodil od Adama a od stavění babylonské věže, a odsoudil odrodilství, jež mu v tak slavném národě připadlo nepochopitelným. Antonín Frozín v »Obrovišti« roku 1704 těšil Čechy, že je nelze vyhladit a že jim nejlépe pomůže slovanská sounáležitost.

Nad Slovany svítí totiž slunce v nejširších prostorách, jejich hranice jde až k Číně — takového národu nikdo nezmůže. Daniel K r m a n děkoval r. 1722 bohu za starodávný a plodný slovanský jazyk, jímž mluví řada slovanských kmenů a jenž s boží pomocí nezanikne. Matěj B é l r. 1743 v »Der ungarische Sprachmeister« tvrdil, že slovansky mluví v Evropě a Asii sedmdesát národů a v Doležalově mluvnici r. 1746 přirovnával přednosti slovanštiny k nejznamenitějším evropským jazykům. Ujišťoval, že její hranice sahají od Adriie k Baltu a přes Ural a že jí mluvili již Homerovi Hetenoti, názor, jež částečně převzal do svých »Ideen« r. 1791 J. G. Herder. Zvláště vroucně mluvil B é l o Slavia sarmatica, proniklé do Asie, t. j. o Rusku a o slovanských Čechách v Uhrách, kteří jsou tam autochtomy. Proti posměvačům Slovanů, odvozujícím jméno Slovan od sclavus, dokazoval, že jméno Slovan vzniklo ze sláva nebo z člověk. Etymologii Slovan — sláva — gloria poznal asi u Marignoly. I M. O l á h určil o něco později slovanské hranice Adrií, Baltem a Čínou. Jan S e v e r i n i r. 1767 popularisoval Béla. V té době uznal oprávněnost těchto některých tézí i Němec S c h l ö z e r a pobídl slovanské učence ke studiu slovanštiny, zejména k pokusu o slovník, jenž by dodal obecné jazykovědě vzácného materiálu.

Obrodiči zvěděli z tradovaných názorů o

Slovanech, projevených za protireformace, že jsou slovanská součást, že Slované jsou z národů nejpočetnější, nejrozšířenější, že se jiným národům vyrovnají, že mají právo na existenci a že jsou slavného původu a rodu, ne otroci, jak nepřátelé zlovlným výkladem jejich jména chtěli jim namluvíti. Některými, jmenovitě Frozínem, bylo jim přímo pověděno, že spolupatričností k Slovanům mohou se národně udržeti a že nejlepší zbraní proti jejich zániku jest slovanská pěstěná sounáležitost. Tuto tradici o Slovanech přijali obrodíči od předchůdců vděčně, pracovali o ní dále a prohlubovali ji.

Leopold Šeršník obíral se r. 1773 sidly a stěhováním Slovanů. Fortunát Durych zaujal se o překlad sv. písma a o povahu starých Slovanů, již pojímal optimisticky a romanticky. Dal u nás základ k slavistice. Etymologii Slavus-sclavus, již P. J. Ludwig uvedl ještě r. 1752 ve Vollständige Erläuterung der güldnen Bulle, aby dokázal, že slovanština jest »eine Knechtsprache«, popřel svým odvozoním Slovan — skála — sláva. Jiří Papánek roku 1780 se chlubil, že náš národ pochází ze Slovanů. Prešpurské noviny honosily se dne 3. listopadu roku 1784, že Slováci jako Slované mohou přejít celým světem a že jim všude rozumějí. Hrdlička r. 1785 pyšnil se Bělovým poznatkem, že slovansky mluvili Homérovi Hetenotí. Windisch roku 1786 v

Geographie popularisoval Bělovy názory na slovanskost Uher. Matěj Ráth v Magyar Hirmondo r. 1787, opřen o Schlözra, dokazoval slovanskou kulturnost, předčící i Němce. Doporučoval Maďarům, aby obeznamovali svět s Turky a navázali s nimi, a Horvatům a Slovákům, aby šířili ve světě poznatky o Rusích, Polácích a Čechách a pěstovali s nimi vzájemnost. Pavel Tešlák v Pražských poštovních novinách r. 1790 velebil slavnou slovanskou matku jako pozemskou královnu a jako ozdobu národů a prosil ji, aby svou láskou objímala miliony Rusů, Poláků, Čechů, Moravanů, Slezáků a Slováků a aby se nehrozila nepřátelství, protože trůní bezpečně v slovanských srdcích. J. Rohoň vykládal r. 1791 v Palma Slaviae, že Slované panují nad třemi čtvrtmi Evropy, mají nejrozšířenější a nejstarobylější jazyk, vyrovnají se jím Řekům, Němcům a Maďarům a mají jméno od sláva, gloria. Slovanské třídění na jednotlivé kmeny pokládal za zbytečné — nemělo by býti Čechů, Moravanů, Rusňáků, Chorvatů a Poláků, nýbrž jen Slováci-Slované — závěr, k němuž došel později i Kollár. Rulík pyšnil se, že Češi patří k slavným Slovanům, a dělil slovanské kmeny na Rusy, Poláky, Srby-Horvaty a Čechy, podobně jako Běl a Windisch.

Všecky tyto projevy, až na Seršníka a Durycha, vycházely z dosavadních obranných a buditelských tradic a skrytým cílem měly

odpor proti pomlouvačům a nepřátelům Slovanů, zejména Čechů a Slováků, na posilenou v nehorší době.

Základ k vědeckému poznání Slovanů položil u nás Josef Dobrovský, znatel všech slovanských jazyků mimo bulharštinu a první cestovatel po severních Slovanech. Postavil se za konkrétní pojetí Slovanů. Utrídil slovanštinu na čtyři základní větve, českou, polskou, ruskou a illyrskou a překonal názor, že stará slověnština jest matkou všech slovanských nářečí. Odbornými listy, články a knihami řešil slovanské mluvnické otázky, dávaje tak základ k slavistice u nás i v cizině. Určil i vzájemný poměr slovanských jazyků a nářečí a ustanovil místo češtiny uprostřed a ostatních slovanských řečí. Ozval se i proti slovanskému nářečnímu tříštění a třeštění. Před panovníkem zastal se r. 1792 Slovanů a připomněl mu, že za trvání a slávu svého trůnu vděčí vlastně jim a jest tedy za to zavázán oporou. Připomněl mu i rozlehlost slovanských hranic od Černého moře k Ledovému moři a k pomezí Číny. Kopitarovi dopsal dne 7. května r. 1815, že »von den Slaven muss die neue Erläuchtung der Welt ausgehen«, což byl popud k pozdějšímu slovanskému messianismu, jenž má tedy původ domácí a nezávisí na messianismu německém, tak často uváděném jako náš podnět a příklad. Dobrovský tento messianism i odůvodnil: »Der slawische Um ist noch, wenn er rein

aufgefasst wird, das Unverdorbenste in der äusserst irre geführten Menschheit. Teutscher Verstand ist nicht zu verachten, aber unsrem Um nicht gleich zu setzen. Französischer esprit verraucht zu leicht und lässt sich kaum fest halten.«

Slovanských směrnic Dobrovského užili epigoni podle své osobitosti. Palkovič měl r. 1793 v Jeně v slovenské studentské Společnosti »Pojednání o Slovácích (Slovanech) a zvláště o jejich řeči«, v němž měřil obsáhlé slovanské hranice od půlnoci k jihu a od západu k východu a věřil, že národ Husův, Jeronymův a Komenského má stejně slavnou budoucnost, jako měl minulost, a že si Slované navzájem pomohou a bratrsky si podají ruce. Věřil, že Herdova věštba o jich nadcházejícím prvenství v Evropě z roku 1791 se naplní. J. Sklenář stotožnil r. 1793 v Compendiu gentis Slavae Slovaný se Slováký a věřil v jejich budoucnost. Puchmajer rozhoroval se r. 1804 v předmluvě ke Chrámu Gnidskému pro sjednocení Slovanů a žádal, aby tato myšlenka všecky Slovaný rozplápolala. T. Blíc v Poesiích r. 1806-12 nabádal ke ctění Slávie široce trůnicí v celém světě a doporučil pěstovati slovanské jazyky a vystříhati se veškeré cizoty. Žádal, aby byly do Slovenska dováženy především slovanské knihy a slovanská vzdělanost sílila slovanskou vzdělaností. Jan Nejedlý posílal r. 1806 svého »Hlasatele« i k Slovanům

a vybízel je, aby se ozvali slovanskému odrodilství. Josef Jungmann horoval již roku 1800 pro slovanskou slávu, rozprostřenou po všech slovanských kmenech. Velebil slovanskou jazykovou starobylost, rozšířenost, slovanské panství nad třemi čtvrtinami Evropy, vynášel slovanštinu nad latinu, řečtinu, vlaštinu a ohlašoval nastalý konec slovanského otročení cizímu. Pojem vlastence ztotožnil se Slovanem. Již roku 1806 rozhoroval se v »Hlasateli« pro sbratření a spojení všech Slovanů a navrhl zakládat k tomu cíli veliké slovanské učené společnosti, zlepšiti slovanská knihkupectví a seznamovati se se Slovany osobně. V dopisech přátelům, zejména Markovi a Kollárovi, doporučoval jednotiti se se Slovany pravopisně, těžiti navzájem slovníkově, blížiti se organicky vespolek řečí, přihlížeti k slovanských nářečím a vydávati soubory slovanských písní. Jungmannův žák Antonín Marek byl pyšný, že patří k Slovanům a že se jimi zvětšuje jeho národ o statisíce čtverečních mil. Básnický opsal slovanské hranice od moří k mořím, takže nad nimi slunce skoro ani nezapadá. V článku »Slovan« v časopise »Jindy a nyní« viděl ve slovanském spojení řízení boží, proti němuž člověk nesmí pracovati. Navrhoval slovanskou spolupráci na poli věd, obchodu, stejnoduchost, svornost v pravopise i v církvi, společný vzdor vůči nepřátelům a uvědomělou přínaléžitost. Palacký opěval Slávii bás-

nicky a chtěl čerpati z jejích zdrojů slovanskou sílu. V Počátcích mu připadala vševládnou a vyslovil víru v jejího genia. R. 1820 chtěl psáti slovanského Plutarcha, t. j. životopisy nejznamenitějších Slovanů. Kollárovi dopsal, kterak neukojitelně touží po slovanských krajích, obydlích, tvářích a hlaholích. R. 1829 si stěžoval, že český styk se Slovany jest vládou stále podezírán a že jest možno jej pěstovati bohužel jen úkradkem. R. 1830 vykládal Kollárovi i o nedostatku slovanského knihkupectví a tím i o nesnadnosti vzdělanostního styku.

Tyto konkrétní osnovy slovanské práce kontrastují s Herklůvým fantastickým a bizarním návrhem na nový společný slovanský jazyk, jakousi směs slovanských nářečí, jímž by byla urychlena »exoptata unio in literatura inter omnes Slavos, sive verus panslavismus« (»Elementa universalis linguae slavicae e vivis dialectis eruta et sonis logicae principiis suffulta«, 1826). Šafařík, jenž Herklův návrh odmítl jako nepřírozený počín, hleděl na slovanskou otázku věcněji. Po básnickém významu víry v Slovany ve své »Lýře slovanské« začal Slovany z Nového Sadu od roku 1824 fakticky sblížovat. Představoval si to především dokonalým knihopisem ve všech slovanských nářečích a obrazem všeslovanské literatury, jež t. č. chystal Linde. Roku 1826 podal takový obraz sám svou »Ge-

schichte der slavischen Sprache und Literatur«, v níž pojal Slované jako celek. Kollárovi dopsal dne 1. 3. r. 1826, že by bylo potřeba sestavit srovnávací mluvnici všech slovanských nářečí a podle ní že by se mohli Slované slovanským jazykům snadněji učit. Slované chtěl Šafařík sblížovati ne nějakým všeslovanským umělým jazykem, nýbrž praktickou četbou hlavních nářečí. Proto doporučoval Kollárovi odbíratí aspoň jeden ruský a polský časopis. R. 1828 vyslovil se pro slovanská knihkupectví a pro evidenci Slovanů. O věci dopisoval si i s Koeppenem a oba dva shodli se o tom, že bude nutno na ruských universitách zříditi slovanské stolice, že bude třeba organisovati studium Slovanů, zřizovati slovanská knihkupectví, vyměňovati knihy mezi jednotlivými zeměmi a navzájem si dopisovati. R. 1831 pokládal Šafařík za nutné, aby se Slované nářečně dále nedrobili a upozornil na to hlavně Horvaty. R. 1832 horšil se v dopise Maciejovskému, že se vychalujeme a vynášíme obrovským sedmdesátimilionovým národem a zapomínáme, že v něm jest plno zvířecí otupělosti a řeči chřestící otroctvím i spisovatelského a literárního ochotnictvím. R. 1837 dokázal konečně slovanskou autochtonnost v Evropě.

Šafaříkovo slovanství jeví se již osobitým a důmyslným souhrnem předchozích názorů na Slované. Vyslovuje nutnost uvědomělé a

soustavné vzájemnosti a naznačuje k ní občasně i cesty.

Všecky tyto myšlenky svedl v účinný celek však až Kollár. Kollár v Jeně poznal počátky všenněmectví a přetvořil si je ve své duši na všeslovanství. Když jenský student vyhlásoval za hanbu býti jen Hessenem, Sasíkem, Švábem, Prusem, Rakšanem, Bavorem, Frankfurťanem, Švejcarem a zakazoval nadál tuto zbytečnou a škodlivou drobnost jednotného národního německého těla, přeložil si to Kollár do slovanštin a převedl to na slovanské poměry. Proti Germanii postavil Slavii a vedle německého znovuzrození všeslovanské. Stav Slovanů mu připadl ovšem zoufalým. Byli ve svém domě podrobeni, »sluha chytře do jich domu vlezlý, držel jim na hrdle těžký řetěz«. Celé slovanské oblasti našel zněmčeny a odrodilce horší porobitelů: byla tu však pomoc: ve slovanském souručenstvu a ve výtvoru Vseslavie. Již r. 1821 doporučoval v »Básních« setřítí rozdílů mezi jednotlivými slovanskými národy a nahraditi jejich jména obecným výrazem Slovan. Pravou naší vlastí nazýval Vseslavii, t. j. onu ideální vlast, již tvoří řeči, mravy, tradice a duševní hodnoty všech Slovanů. Doporučoval lásku k nim, t. j. uvědoměle je poznávati. Slovanům věštil po dlouhých zápasech slavnou a jistou budoucnost. Podmiňoval ji ovšem slovanským sjednocením a odporem proti rozpadům jazyko-

vých celků na osamostatnělé dialekty (1823). Myšlenku slovanské vzájemnosti vyslovil Kollár po prvé přímo r. 1824 v dopise Koeppenovi. Poslal »Slávy dceru« do carské bibliotéky a udal, že chce způsobiti výměnu knih, aby tak zahájil »literarische Reciprocität«. R. 1825 pojednal o Slovanech jako o souvislém celku ve školní čítance a r. 1828 rozhoroval se pro slovanská knihkupectví v jednotlivých slovanských zemích. V novém vydání »Slávy dcery« r. 1832 promluvil názorněji o mocnosti, starobylosti, rozšířenosti, kulturnosti a dějinnosti Slávie a podnítil Slovy k vzájemné soudržnosti. V »Rozpravách o jménech« r. 1830 a ve »Výkladu ke Slávy dceři« r. 1832 bohatě doložil tato tvrzení historickým inventářem a vrátil se k nim i v »Zpiewankách«, zejména v písních, jež asi sám nebo jeho přátelé složili k tomuto cíli a vložili je mezi národní zpěvy, aby více působily jako domnělý plod lidový. »Chvála Slováků« v »Zpiewankách« shrnuje na př. ze slovanských obran nejromantičtější prvky, jež mohly býti známy badatelům o Slovanech, ale ne lidu (na př. že za Homéra byli již Slováci, že Homér žil za času Mojžíše, Slováci že tvoří tři čtvrtiny Evropy a že budou panovat nad světem a pod.). Ve všech těchto projevech jsou postupně obsaženy vzájemnostní prvky a souvisejí, zřejmě s předchůdci, jmenovitě se Šafaříkem. R. 1836 Kollár je shrnul v rozpravu »O literárnej vzájemnosti

mezi kmeny a nářečmi slovanskými«, otištěnou v »Hronce«. Slovanská vzájemnost jevila se mu tu jako společná účast Slovanů na jejich duchovních projevech a měla usilovat o »odměnné«, t. j. vzájemné čtení a kupování slovanských knih a o osvětlné sblížení Rusů, Poláků, Jihoslovanů a Čechoslovanů. Nešlo tu o politiku a také ne o jazykovou neorganickou slovanskou směs anebo zánik drobnějších slovanských jazyků v národu velkém. Kollárova vzájemnost chtěla jazykové a zejména slovníkové studium všech hlavních slovanských řečí, vzájemné doplňování, a společný odpor proti cizojazyčným vlivům. Osnovala v hlavních slovanských střediscích knihkupectví, soukromé knihovny, společnosti, srovnávací mluvnice, slovníky, slovanské universitní stolice, soubory prostonárodních slovanských zpěvů, všeobecné a všenářečné slovanské literární noviny a vzájemné cestování po Slovanech. Kriticky rozebrána, neposkytuje Kollárova slovanská vzájemnost nových vzájemnostních prvků a její cena jest především v syntéze a v popularisaci mezi Slovy. Kollár sám ji nejvíce uskutečňoval, jak jest viděti z jeho dopisů i z jeho koncepce českoslovenštiny nebo z jeho projevů r. 1848. O jejím uskutečnění pracovali v Čechách a na Slovensku J. Hollý (básnická propagace), Kampelík (slovanské buzení Moravy a Slovenska), Purkyně (propagace v Polsku), Koubek

(požadavek obrody české poesie slovanskými prvky), Čelakovský (slovanský folklor), Štúrovci (zbožnění Věslávie, dopisování se Slovanů, cestování po jejich zemích, založení slovanské knihovny a pod.), Franta Šumavský (stará slověština jako všeslovanský literární jazyk), M. Hattala (srbohorvatština jako slovanský společný jazyk) a pod. j.

Kollárem a jeho žáky horováni pro všeslovanskou vzájemnost u nás vyvrcholilo. Bylo to spíše heslo, než znalost Slovanů, spíše dobrá vůle k svazku s nimi, nežli přesvědčení, že jeho uskutečnění jest možné.

Kollárovy myšlenky nebyly nové. Z přehledu našeho poměru k Slovanům před Kollárem je jasno, že byly jednotlivě vysloveny před ním a že dobu spíše souhrně uzavírají, než rozvírají. Dalo by se mluvit i o cizích předchůdcích, zejména o vilenském biskupu Kossakowském, jenž vzájemnostní formuli prohlásil již r. 1802, a o Lindem, jenž ovlivnil Jungmanna. Částečná nepůvodnost Kollárova ovšem nijak nevadila, aby se Kollárovo vzájemnostní vření nerozšířilo doma i v cizině a nevznítilo slovanského nadšení mezi učenci a básníky. Ovšem i toto nadšení časem utuchalo při kritickém doteku a při věcném revisionismu slovanské otázky.

Po Kollárovi rozestoupili se Čechoslováci, pokud o Slovanech mluvili a pro ně horovali, ve dvě skupiny: realistickou a romantickou. Realisté skoro šmahem revidovali dosavadní

poměr k Slovanům a zakládali jej na nových předpokladech, získaných především autopsií a lepším prozkoumáním skutečných poměrů. Tento revisionism zahájil Havlíček, jenž pobytem v Polsku a zejména v Rusku došel poznání, že Kollárovo horování pro Slovanů bylo povrchní, založené na pomyslu a že nejlépe je objasňuje Šafaříkův poznatek, že v celém Rusku nebylo skoro člověka, jenž by jeho »Vzájemnost« mohl z češtiny přeložit do ruštiny. Havlíček velmi důrazně prohlásil, že Slované nejsou národ jeden, ale čtyři, a že tedy o nějakém sjednocení nemůže býti ani řeči. Pobytem v Rusku poznal stinné stránky carismu, ruského synodu, vědecké a literární ruské plochosti a nadutosti, poznal i bezcennost našich nadějí v Rusy a jiné Slovanů, protože jsme jim byli neznámi, sami jsme jich vlastně ani neznali a obapolně o sebe neměli konkrétního zájmu. Pro tyto zkušenosti přehodnotil Havlíček kollárovský panslavism v austroslavism, protože se mu na ten čas zdálo, že úsilí o spojení rakouských Slovanů k nabytí moci v říši, již založili a v níž žijí, jest konkrétnější a uskutečnitelnější, než spojení všeslovanské. Kollárovcem byl tu potud, pokud brojil proti dalšímu drobení rakouských Slovanů, především Čechoslovanů. Rozlišoval i mezi rakouskými Slovanů a nejcennějšími mu pro nás připadali Jihoslované. Čelakovský věštil, že prostá zvědavost dožene Evropu k zájmu o Slo-

vany, a jakmile jednou okusí slovanského kouzla z nezkalených pramenů, že jí zachutná již navždy. V i n a ř i c k ý upozorňoval ryt. de Carro na čisté a bohaté slovanské jazykové tvary a Nebeskému prokazoval nutnost, aby byla čeština pojímána jako jazyková spojka mezi rakouskými Slovanů a aby byla Evropa upozorňována, že s češtinou lze jíti i do Srbska, Bulharska a Moskvy jako s řečí srozumitelnou. Rozvírat cestu na sever a jih, na západ i východ. J. V. F r i č věřil, že Slovanstvo se již rozvíjí na obecný prospěch člověčenstva. T y r š mu prorokoval právě tu veliké poslání. Konkrétněji a bliže Havličkovi pracoval tu Palacký, jenž horoval pro sblížení a součinnost rakouských Slovanů na slovanském sjezdu r. 1848 a r. 1849 a jenž navrhoval pro ně národní i územní autonomní celky při chystané přestavbě Rakouska s převahou slovanskou. Čeští a slovenští politikové r. 1848 začali počítati především se Slovanů v Rakousku a Slovanstvo pojímali jako soubor určitých kmenů, ne jako neurčitý a mlžný celek. Toto překonání staré romantické tradice o Slovanech a její nahrazení skutečnou slovanskou tradicí o jejich faktickém stavu i o možnostech jejich event. pomoci, značilo obrat v českém poměru k Slovanům vůbec. Byl skoro obecný a v Čechách se později hejslovanilo již jen v neodborných kruzích a v širokých vrstvách, které slovanstvím demonstrovaly v domněni, že tím český ná-

rod před nepřitelem posilují. Všeslovanského horování bez věcného obsahu jest po r. 1848 v Čechách již celkem málo. O Slovanech se mluvilo skoro jen, když šlo o otázku opravdu všem Slovanům společnou. Němcová prohlásila roku 1848, že slovanská svoboda jest možná jen společnou slovanskou prací o ní, Mladá generace let šedesátých a sedmdesátých, vedená zejména V. Vlčekem, E. Krásnohorskou a j., věřila, že cizí prvky, vnikající do české kultury a nanesené v ní soustavnou germanisací, dají se překonat jedině přítokem slovanské vzdělanosti, slovanskými látkami, náměty a tvary. Kritika požadovala slovanské zřetele v beletrii, na divadle, ve výtvarnictví i v hudbě. Nebyla vždy v tomto požadavku uvědomělá, protože viděla na př. i ve Smetanovi i v Nerudovi a ve Vrchlickém cizáka. Bylo to ještě spíše heslo, než správná představa a definice. Vláda, jako by si uvědomovala této vítané neujasněnosti, oháněla se termínem »slovanský« hlavně na Moravě, aby Moravu odčeštila a tak oslabila. Obdoba toho se vyskytla i v Uhrách, kde slovakism proti bohemismu a čechismu byl z maďarské strany přímo suggerován, aby se jím Slováci odčeštili a tak oslabili. Havlíček, Palacký, Rieger, Neruda, Vrchlický, Machar, Masaryk pracovali proti tomuto nejasnému slovanství a chtěli tu ujasnění. H o l e č e k přes všechna hesla o slovanství v literatuře a o nutnosti

přibíratí do ní východní prvky, pokládal Slovanstvo jako celek za ilusi a počítal s faktem čtyř hlavních slovanských národů, vyvíjejících se ovšem i se zřetelem k slovanské spolupatřičnosti. V r c h l i c k ý varoval před ilusi obecného slovanského osvobození. Slovanstvo nepřipadalo mu dosti soudržným a uvědomělým živlem jako bojovný celek proti nepříteli v okamžiku konfliktu. Hlásal proto raději teorii západu, t. j. že naše možná pomoc přijde ze západu, především z Francie, která pro osvobozenský prvek všech národů má zvláštní uschopnění. M a s a r y k studiemí o Rusku naznačil jasně, za jakých podmínek by nám Slované mohli prospěti, t. j. až si pomohou sami, setřesou politický a osvětový absolutism a přiblíží se nám svobodným upravením svých věcí. Tyto věcné koncepce slovanství postupně u nás obecněly. Kollárovec Sv. Č e c h překonal mlžný slavism kollárovske ráže a doporučoval Slovanům, rozloženým na hlavní kmeny, vzájemně porozumění, odklizení vnitřních sporů (Rusové—Poláci, Rusové—Rusíni—Poláci, Srbové—Horvati) a především vlastní spořádání a zajištění věcí, aby si tak sami za nadcházejících evropských sociálních převratů mohli pomoci. T ř e b í z k ý chápal své slovanství již jen prakticky, t. j. učil se slovanským řečem a sledoval slovanskou politiku a kulturu. Zeyer vysmál se »kořícím se Slávii«, pokritisoval ruskou juchtou, ne z nějakého západnic-

tví, ale protože Slavie mu připadala abstraktem, Rusko dobře poznal a slovanský romantický ideál bez věcného obsahu se mu zdál škodlivým.

I sokolské slovanství spočívalo Scheinorovou zásluhou na skutečných hodnotách, t. j. na vzájemném poznání a zejména na vnitřním silení jednotlivých Slovanů na podkladě sokolské myšlenky. Podobně se rozvíjelo i K r a m á ř o v o novoslovanství, od počátku vědomé nesnázi a mezi své účinnosti při slovanském roztržštění na několik různých vlád a při rakousko-uherském poddanství valné části Slovanů.

Poněkud jinak a romantičtější vyvíjely se věci na Slovensku. Havlíčkovec J a n P a l á r i k chápal, že literární důraz Kollárovy vzájemnosti je jen zástěrou, a že, má-li slovanská vzájemnost pomoci, musí mítí příděch reální. Proto v úvaze o slovanské vzájemnosti v »Lipě« (III., 227 a d.) hned na počátku upozornil, že Slované tvoří několik národně a politicky přesně vyhraněných individualit a že jejich charakteristickým znakem je zřejmá odstředivost od slovanské jednoty k vlastní osobitosti. Tuto sklonnost k centrifugálnosti podporovaly v nich cizí vlády, církve a cizí přeжатé osvětne prvky. Kollár chtěl překonati tuto centrifugálnost myšlenkou slovanské vzájemnosti. Jeho zásluhou začali Slované opravdu směřovati ke kulturní jednotě. Nastávající slovanskou cen-

tripetálnost poškozovalo však Kollárovo třídění Slovanů jen na čtyři základní kmeny a pak maskovaný důraz na literární ráz vzájemnosti, ač Kollár musil mysliť především i na politiku. Palárik neváhal pojmuti vzájemnost v politickém smyslu, t. j. jako obecnou slovanskou snahu po vzájemné podpoře při rozvoji celého národního života a při obhajování slovanského práva. Neznamenalo to narušiti cizí svobodu, ale přísně vyžadovalo to nedati si narušiti svobodu svoji. Palárik nemínil zakládati jednotnou a velkou všeslovanskou říši, ale dobývati svobody a samosprávy jednotlivých slovanských kmenů v rámci nynějších vlád. Proto centralistické myšlenky Slovanům nedoporučoval. Mluvil spíše pro spólčovací zásadu, při níž by se Slované pod svými i cizími vládami rovnoprávně a svéprávně vyvíjeli. Panslavism podle něho nepůsobil dobře ani mezi Slovany. Zastránil na př. Poláky, protože mysliť, že jde o panrusism a nechťeli se dáti od Rusů pohltiti. Rusové vlivem panslavismu začali se mimo to pokládati za vyvolený kmen a povzbuzeni chomjakovštinou, chystali se k osvoboditelskému dílu všech Slovanů pod heslem všeruským. Evropa se toho lekla a začala utužovati své panství nad ostatními Slovany, strašíc s panslavismem i tam, kde k tomu nebylo důvodu. Panslavism proto by měl býti, podle Palárika, přehodnocen a chápán jako liberalism jedněch vůči druhým. Také

Viktorin upozornil zejména Němce a Maďary, že není potřebi oháněti se stále panslavismem proti každé slovanské snaze po záchraně vlastní individuality. Slované jsou jazykově, kulturně, církevně a politicky tak roztržštěni, že jim nejde a ani nemůže jíti než o povědomí slovanské jednotnosti a o pocit souručenství («Lipa», I. 155). Nechtějí nic, než si uchovati svého práva na svou jednotlivou národnost. J o n á š Z á b o r s k ý hájil tohoto slovanského pocitu solidarity historicky. Podle něho nevymysliť Kollár nic nového. Poláky a Čechy ke společné obraně proti Němcům spojovala již Barbora Celjská a Brankovič jednotil Jihoslovany v XVII. stol. S Rusy navazovali i Št. a Th. Báthory. V Rusku psalo se o spojení Slovanů pod carskou vládou již v XVII. stol. Podle Záborského pokračuje přítomnost tedy v myšlenkách starých a samozřejmých (L. M. Sl. V. 25 a d.).

Palárik připadl na konkrétnější a uskutečnitelnější slovanskou vzájemnost, než byla Kollárova: na církevní unii slovanských katolíků, protestantů a pravoslavných. Jako v přírodě a ve vesmíru byl počáteční chaos a svár změněn v řád a smír, tak může býti i s křesťanskými vyznáními, nejdříve se slovanskými. Z bojujících, znesvářených a rozkolnických církví může především v Slovanstvu vyvstati jednotná církev. Proroctví jednoho ovčince, prohlášené Leibnitzem a

Bossuetem, dalo by se uskutečniti. Slované musí chtítí je naplniti, protože v Evropě nejlépe porozuměli Kristu. Románi jsou příliš hmotářští, Germáni příliš rozumářští. Co pro Kristovo učení dosud vykonali, jest jen tesa a antitese. Na syntesu svět teprve čeká. Donesou jí Slované. Smíří klad a zápor, hmotu a ducha, materialism a idealism. K tomu by se obzvlášt' hodili slovenští katolíci a evangelíci pro svůj smysl pro čistou víru v Krista a pro svou uznanost církevní authority. To je princip ryze katolický, jenž by se hodil za podklad náboženské unie. Jestliže již vyšla z Tater myšlenka všeslovanské vzájemnosti, nechť z nich vyjde i myšlenka všeslovanského církevního sjednocení! Palárik odůvodnil souzvuk všech slovanských náboženství souzvukem kosmických světů a celou světovou soustavou, spočívající na jedné věčné Monadě. Tento vesměrný zákon musí býti převeden na Slované i na zásadu církevní a národní. Myšlenka slovanské nábožensko-církevní unie Palárikovi připadala evropským zjevením, něčím, jako bylo vystoupení Napoleonovo. Spasí protestantism, rozežraný učením Rongovým, Straussovým a Feuerbachovým a zachrání i Evropu, jež jest skoro již odkřesťaněna. Proti novému Antikristu Slovanstvo postaví v Evropě obrannou zeď svého posíleného a sjednocenného křesťanství!

Palárik došel na Slovensku svou teorií o

slovanské církevně-náboženské unii zprvu ohlasu. St. Z. navrhoval postupovati tu via facti a odvrhovati ze slovanských církví vše odlišné a nesrovnalé s duchem pravého křesťanství, aby se slovanské církve rázem jednotlivy ve věcech obecně křesťanských, dohodovaly se o otázkách nerozhodných a aby vyšetřováním někdejších rozkolů rozpory odstraňovaly. Palárik podporoval znamenitě Ondrej Rojko, M. Chrástek a jmenovitě O. R a d l i n s k ý, jenž sjednocovací úkol začal prováděti mezi uherskými Rusíny svými snášenlivými a podnětnými tisky. Za nimi stála brzy většina slovenských kněží, dík Palárikově orientaci v soudobém katolickém reformismu, hlásaném zejména Haiczem, Gaertnerem, Filczrem a j. Palárik usiloval, aby pro problém získal i slovenské evangelíky, především slovenského národního a církevního vůdce J. M. Hurbana. Hurban však neměl pro věc pochopení a nedospěl koncepcí tak velkolepé. O věc se spíše zaujal S. Tomášik, jenž v pozůstalosti zanechal rukopis »Úvahy o křesťanskej unii«. Proti Palárikovi postavil se arcib. Scitovský, zavolał jej do Ostrihoma k soudu za tento a jiné slovenské obdobné problémy, mučil jej v klášteře a hrozil mu a jeho matce exkomunikací. Palárik dal se zlomiti. Tak skončila slovenská opožděná reformace neslavně porážkou, protože její původce ustoupil hrozícím plamenům a nesetřval na své nové pravdě až do konce, i kdyby ji byla

slovanská tehdejší doba snad ani nechtěla nebo nemohla provésti. Myšlenka tu však byla a byla schopná uskutečniti slovanské sblížení na půdě, již se politické poměry nemohly úspěšně a dlouho nepřátelsky dotýkat. Ze byla životní, dokázal častý její návrat, na Podkarpatské Rusi, na př. r. 1867 vlivem Ad. Dobrianského, a unionistické koncepce projednávané již několikrát na našem Velehradě. Tondini de Quarenghi prokázal životnost této ideje na Rusi ve své »La Russie et l'union des églisės«, aniž jejího slovanského původce naznačil.

Proti tomuto věcnému pojetí slovanské vzájemnosti a náznaku možného slovanského sjednocení na církevním poli udržoval se na Slovensku dlouho i její romantický typ, jak jej stilisovali doslovní Kollárovi žáci. Je jich nepřehledná řada ve všech končinách Slovenska a jich poesie i prosa vykřikuje Kollárova hesla o Všeslávii, Slávii, o nutnosti slovanského sjednocení a slovanské vzájemnosti i o messianistickém poslání Slovanstva mezi národy. Všichni si přejí, aby se malická slovanská země již proměnila ve velkou slovanskou vlast, nad níž slunce nezapadá a před níž nepřítel v děsu prchá (Francisci, Hroboň, Michalovič, Zello, L. Štúr, D. Bořík, S. Chalupka, J. M. Hurban, B. Nosák, B. Červenák, M. Dohnány, P. Dobšinský, J. Botto, J. Čaják, P. Hostinský, Br. Abaffy, O. Sládkovič a j.). Je to omilání a rozšlapávání

Kollárových myšlenek, jen někde osobitější a zajímavé variací slov, ale celkem Kollárovo trpné nohsledství. »Slávy dcera« a »Rozprava o vzájemnosti« stala se všem těmto mladým lidem doslova biblí a jen málokdo z dalších slovanských vzájemnostních teoretiků dovedl dodati něco nového (J. Srenka, O. Ďurček, J. Kadavý, P. Dobšinský). Nejoriginelnější byl z nich vlastně L. Š t ú r, jenž se ve svém »Slavjanstvu« vrátil k starému obrozenskému ideálu za Napoleona a hledal rozřešení slovanských nesnází sjednocením Slovanů pod patronancí ruskou. Tuto koncepci přijímal i S. Chalupka, P. Mudroň, F. V. Sasinek a zejména Svetozar Hurban V a j a n s k ý, posílený zkušeností z balkánských bojů za svobodu r. 1877.

Vedle této koncepce trval na Slovensku i po Štúrovi kult slovanského celku jako povzbudivé heslo v době zesílené maďarisace po dualismu. Slovanská společná »matka« byla i nadále opěvávána na př. Sládkovičem, Hviezdoslavem a Vajanským jako nejplodivější národní matka, čítající na sta milionů dětí a tedy nevymořitelná a nesmrtelná. V a j a n s k ý z chodu dějin usuzoval, že osvěta nezůstane trčet v Berlíně, Paříži a Londýně, jako neuvízla své doby v Athénách a v Římě a že bůh právě nyní shlíží na slovanské ditky, aby pomohly Evropě a západu a oživily svět i jeho kulturu (»N. N.« 1880). To byla i básnická víra Janka Krá-

I e, jenž věřil, že ze Slovan a hlavně ze Slovenska ve svět »bleskne blaho ušlechtilé lid-skosti« a že Slováci tlejí ve své náhodné kryptě jen proto, aby z ní vyšli jako »hlás-níci« nového světa.

Kult tohoto mlžného Slovanstva začali odstraňovati až Hlasovci a Prúdocvi, jejichž politici v čele s Hodžou sáhli k činnému slovanství, t. j. součinnosti slovanských ná-rodností v Uhrách na uherském sněmě a v u-herské politice, což svého času doporučil i M. Š t e f a n o v i č. Tito politikové začali navazovat uvědoměleji a úsilněji s Jihoslava-ny, s Rusíny a s Čechy a zahájili tak slovan-skou politiku r e á l n í. V tom byl i definitivní konec starého Kollárovskeho panslavismu, nadobře opuštění staroslovanské romantické tradice a počátek tradice nové a reální, poli-ticky uskutečnitelnější a prospěšnější, zaha-jující styk s jednotlivými sousedními slovan-skými kmeny na podkladě jejich národních, politických, kulturních a sociálních potřeb a s osnovou souručenstva na jejich výboj. Mí-sto Slovanů stali se na Slovensku problémem prostě jen Čechové, Rusové, Poláci a Jihoslavané, či ještě spíše jejich zlomky, usazené v Uhrách. To byl slovenský novoslavism před světovou válkou.

VII. Tradice ruská a jihoslo-vanská.

Kdykoli myslili čeští Slované na možnost slovanské pomoci, vždy jim v mysli vytanuli nejdříve R u s o v é jako národ největší, sa-mostatný a tedy k pomoci nejschopnější. Naši nepřátelé nedbali mnoho našich styků s Po-láky a Jihoslavy, protože v obrozenském době jim nepřipadaly nijak nebezpečnými. Jim šlo především a skoro vždy jen o Rusko. Myšlenka, že Rusko by mohlo zaštititi Če-chy a Slováky, tradovala se již dlouho. Její vznik našel by se již v XVII. století. R. 1670 byl totiž v Prešporku souzen slovenský evan-gelický biskup Joachim Kalinka a za vinu mu bylo kladeno i to, že přišel z Ruska a že tam pracoval proti státní ideji. Slovenský styk s Rusy narážel tedy již tehdy a stalo se to v Uhrách skoro již tradicí báti se tohoto styku jako státně nebezpečného. R. 1790 u-pozornil na toto nebezpečí v »Literae ad Im-peratorem« Ignác Martinovič, lvovský fran-tiškán, jenž i tím zasáhl znepokojivě do věcí uherských. Od té doby problém rusismu na Slovensku a i v Čechách byl dlouho všudy-přítomným. Prešpurské noviny, jako by si toho byly vědomy, co přijde, doporučovaly

již r. 1787 Slovákům vůči Rusům »žádnostranství«, ale toto doporučení bylo těžko proveditelné, když Slováky a Čechy odedávna těšilo ruské příbuzenství a vědomí, že s Rusy mohou mluvit česky a že tedy svět jim není zadržován němčinou a maďarštinou. To uznával již malíř Kupecký, když maloval cara Petra, i česká šlechta, jež se s carem bavila česky. Radostně tuto možnost zaznamenal i Pelcl v »Kurzgefasste Geschichte«. Toto československé poznání ruskočeské jazykové příbuznosti a dokonale srozumitelnosti ovládlo obecně Čechy, Moravu a Slovensko za napoleonských válek, jež tradici českoruského přátelství prokázaly jako životnou a ji utužily. Generál Suvorov byl uvítán v Praze r. 1799 jmenovitě jako vůdce ruských vojsk a lid ho oslavoval proto tak nadšeně, že se s ním mohl domluvit. Imponovalo mu, že ruské kopí je dlouhé a mocné, že by dovedlo na sobě umístit tucet Francouzů a jistě i tolik Němců. Ru l i k jménem tohoto lidu vítal ruské hrdiny, protože »Češi s nimi skoro téhož jazyka užívají«. Čechyně mu věnovaly pohár, zdobený českými granáty, na víčku s českým lvem a českým nápisem, právě pro vědomí národní spolupříslušnosti. J u n g m a n n se radoval, že Čechy poznaly Rusy a že je poznala i Evropa, jež jich nejen potřebovala, nýbrž i postřehla, že se s nimi a se Slovany vůbec pro budoucnost bude musít počítat. Úcta k Rusům stoupla v Evropě ze-

jména po bitvě lipské. Tehdy došlo i k veřejnému sbratření Čechů a Rusů na pražském jevišti, kdy se představitelé Čechů a Rusů na scéně veřejně i políbili jako soukmenovci. Jestliže slovenský básník Jiří B u č a n s k ý proti »rabies Gallorum« Rusy volal r. 1799 Evropě na pomoc, po bitvě u Lipska a po Napoleonově pohromě u Moskvy byla Evropa přesvědčena, že byla před Napoleonem zachráněna jen jimi. Uznala to zejména česká poesie, jež zrovna hymnicky slavila Rusy a cara Alexandra. Činila to hlavně proto, že to byli Rusové a že se jimi dalo proti Rakousku takměř pod vládní patronací zademonstrovati, a ne že zdolali Napoleona, jenž by jim byl jistě milejší než vládce rakouský, jak z nárázek v dopisech jest patrnó. Této básnické demonstrace pro Rusy účastnil se J. Jungmann, A. Marek, M. Zd. Polák, V. A. Svoboda, Jan Mikan, Šilorad Patrčka, J. V. Sedláček, J. M. Král, J. Palkovič a R. Daňkovský. Základní smysl této příležitostné napoleonské poesie jest oslava Ruska, Slovanstva, Čech, Slovenska, zbožnění cara Alexandra, kníž. Schwarzenberga, Suvorova, ruského kazatele Wasilewa, Moskvy, Prahy, českého lva a j. v. Je to veliká oslava češství, při níž ožily domácí tradice a české i slovenské sebevědomí. Po prvé zahřmělo v nich volání proti tyranům a třeskla v nich i výzva k trýzněným, kvilejícím a zedraným národům, aby se zdvihli a setřásli jařmo. Po prvé

vyslovena i myšlenka, že Rusko podává pomocné ruky potlačeným národům. Rurikův syn byl nazván obnovitelem člověčenstva i národů, pod jehož kročeji i »český lev zatřásl hřívou k děsu nepřátel a ukázal vrahům, že ještě nezapomněl soptit hněvem a záhubou i blýsknout hněvem proti nepříteli.« Frank, Gall a Napoleon, při nichž je o tom v této poesii řeč, jsou tu ovšem jen průhlednou maskou, z níž čouhá rakousko-německá tvář. Spojení Rurikova syna a českého lva jest více než náhodné, je to hlasatelství nejmělejší naděje, žádost za pomoc i vědomí, že takové naděje se uskutečňují nutně a především svou silou.

Kdyby byli Rusové tehdy chtěli, změna naší situace byla by byla možná. Avšak i když ještě nechťeli, přece v jejich protinapoleonské síle uprostřed Evropy byl náznak a příslib pro budoucnost, jemuž právě dali výraz někteří ruští generálové a admirálové (Čičagov), hovořice, že po zničení Polsky je Rusko přímo povoláno učinit ze všech Slovanů jednu velkou državu. Tento panslavism a panrusism, proslovený za napoleonských válek, nezmizel již nikdy z československé mysli. Posvětil jej po moskevské katastrofě sám Napoleon výrokem o nadcházejícím vševládném ruském věku, i Chomjakov r. 1832 oslavou půlnočního slovanského orla, jenž si staví hnízdo i nad slovanským západem a klade je především nad Dunaj a Karpaty.

Palkovič při pohledu na ruskou velkokněžnu Pavlovnu, prodlévající na Děvíně, myslil na Rastice, a na Velkou Moravu. Název Děvín se mu naléval znovu životností, protože na něm po staletích zas viděl velikou a mocnou slovanskou ženu. Tato československá radost z pouhé jsoucnosti slovanského vládce, projíždějícího českými a slovenskými kraji, prosákla i do kázání, jež oslavovala mír a vítězství, ale mezi slovy prozrazovala posílenou českost a slovenskost příchodem Rusů do našich zemí. Přešlo to i do popěveků a hesel ulice, jež posílaly svět ptát se do Paříže na slavnou slávu slavných Slávů. Poznali nás i ruští učenci a od této chvíle objevovali se v Praze a v Prešporku a navazovali účinnou československo-ruskou vzájemnost.

Mohutně zapůsobilo to i na naši vědu. Dobrovský uvažoval již r. 1796 o ruské a české řeči ve »Vergleichung der Russischen und Böhmischen Sprache« podle petrohradského srovnávacího slovníku. Radoval se, že český a ruský národ jest spojen přes vzdálenost tisíců mil a staleté rozdvojení hmatatelnou páskou společného původu a řeči. Prakticky si toto přesvědčení posílil Palkovič, Puchmajer a hlavně Jungmann a n n při slovníkové a překladatelské práci. Jungmann právě z ruské pomoci proti Napoleonovi dospěl názoru, že v Evropě za sto nebo za dvě stě let nastane velká změna s ru-

ské strany, že Rusko přetrvá franckou a »jinou« moc a všechna slovanská nářečí spolčí. Rusové a Češi si ještě mnoho jazykově a kulturně prospějí. A. Marka dne 9. února roku 1810 ujišťoval v plném přesvědčení, že se Čechové udrží a že se uchovají pro velikou slovanskou budoucí říši. V červnu téhož roku psal Markovi, že konec slovanského a i našeho otročení jest již na obzoru, a uchová-li jsme se proti nepřátelům několik staletí, uchováme se i nadál. »Rusové zrají — odtud potomkům spasení!« Dne 24. 9. r. 1813 psal Markovi, že jest dobře, že se Češi a Rusové seznámili, aspoň vědí, že jest na světě Slovanů více. Kopitarovi psal o něco dříve o možném sloučení slovanských nářečí. Za Cyrilla a Methoděje měli jsme všeobecnou slovanskou spisovnou řeč. Tato možnost v budoucnosti prý není vyloučena, pozorujeme-li na příklad, že florencký dialekt stal se obecným spisovným jazykem vlášským nebo dialekt isledefrancký spisovnou francouzštinou a hornosasština spisovnou němčinou. Kdyby se prý car Alexander postavil v čelo slovanských národů, kdo ví, co by bylo možné! Jungmannova škola se přímo živila těmito romantickými představami a nazývala cara Alexandra pro ně docela i Alexandrem — Velikým. Jungmann, vědomý si tohoto romantismu, odškodňoval se při smutné skutečnosti současného českého stavu alespoň jinou, stejně romantickou, ale bližší

nadějí: že by mohlo dojít k jakési odměnnosti, t. j. vzájemnosti slovanských nářečí v Rakousku a že by se tvůrcem všeobecné spisovné slovanštiny mohl snad státi — císař František! Tato naděje zdála se mu dosažitelnější a byl by byl vitál i jakékoliv sblížení a vzájemné uvědomění rakouských Slovanů. Kolárovi dopsal Jungmann o obtížích censury při chystaném vydání jeho »Básní« r. 1820, zejména o jeho myšlence »spojiti Urál a Tetry«. R. 1832 zmiňoval se o ní znovu, ale toto upozornění neznalo, že by byl Jungmann proti tomuto spojení byl, bál se na ten čas jen takovéhoho příliš průhledného náznaku v tištěné knize.

Jak Jungmannova generace plála ruisem, jest patrné jmenovitě na Antonínu Markovi, jenž v básniřském psaní Jungmannovi projevil touhu po slovanské říši od Adrie k Tichému oceánu za ruského vedení a jenž stále líbezně »pozíral k Východu«, od něhož mu váł příjemný dech Slavie a kde se rod »silných vzpíral«. Marek psal o spojení s matkou Rossii Jungmannovi ještě dne 12. 11. r. 1831 a několikrát vyslovil podiv, že carovi již předem neplatíme — daní. K našemu jazykovému a národnímu bratrství s Rusy radostně poukazoval v »P. P. Nov.« r. 1813 i Jan Hýbl. V »Týdeníku« dovořoval se r. 1813 Rusů jako naší rodiny i J. Palkovič. Na naše pobratření s Rusy ukazoval v »Kratickém vypsání Rusy« r.

1815 i H a n k a, jenž s Rusy navázal korespondenci i osobní známosti. P u c h m a j e r vydal r. 1805 »Pravopis rusko-český« a r. 1820 »Lehrgebäude der russischen Sprache«. Č e l a k o v s k ý, autor »Elegie na smrt cara Alexandra« projev il Kamarytovi dne 2. 12. r. 1821 naději, že za sto let budou Rusové světu »vojevodovat« a Češi se při tomto »slunci« lépe ohřejí, než národové druzí. Při pohledu na německo-maďarské násilí na Slovanech uvěřil, že je zdolá jen ruský meč. Do božího chrámu českých naději stavěl jedině světlo: matičku Moskvu. O Rusích věřil Čelakovský, že budou našimi mstiteli a že ochraňují nás již nyní, protože bez nich byli bychom teprve na mizině a Němci a Maďaři by nás »mordovali« ještě bezohledněji. Kamarytovi doznával, že cítí k Rusům až vášnivou lásku a že touží po Moskvě a Petrohradu jako po čemsi sourodném.

Plánkovi doznal Čelakovský r. 1829, že sní o slovanském císařství s hlavním městem Cařihradem a že z plamene Moskvý se rozsvítilo všem Slovanům. Staňkovi dopsal Čelakovský dne 30. 7. r. 1848, že změnu našich poměrů očekává, až nastane nový řád věcí v Evropě a až jej provede moc jiná, než německá, t. j. ruská. Tato naděje Čelakovského v Rusy r. 1848 je tím příznačnější, že Čelakovský usuzoval o Rusích kriticky, jak jest viděti na př. z jeho popisu a kritiky Bodňanského. Nenadchl ho totiž každý Rus, protože byl —

Rus. Básník L a n g e r zpíval podobně nadějně o Východu a mluvil o požehnání, kynoucím odtamtud. I Jan Ev. P u r k y n ě věřil r. 1840 ve Vratislavi, že chrám Vseslávie vzklene — ruský car.

V této době začala však již i kritika Ruska a pronesl ji ve svých dopisech mnohdy Šafařík a zejména Chmelenský. Ch m e l e n s k ý upozornil r. 1836 na př. Vinařického na fakt, že se v Rusku nenašel, kdo by přeložil Kollárovu rozpravu o vzájemnosti. Při H a v l í č k o v ě kritice Ruska a zejména carismu, vykládaného i v polské škole jako nějaké náboženství bez ohledu na polský národní cit, začali jsme na Rusko hleděti strážlivěji, a brzy ujala se i představa obra o hliněných nohách, třebas za maďarského povstání a za balkánské osvobozovací války tento obr stál ještě pevně. Představa mířila na carské, synodní, byrokratické a šlechtické vrstvy a vylučovala ruského kupce a sedláka, jimž se Havlíček poklonil, jako na Rusích uznal i jiné přednosti, na př. každoroční žehnání těm, kdo se o vlast zasloužili, a proklínání těch, kdo ji poškodili, gulání a j. Havlíčkovi bylo caristické Rusko symbolem karabáče jedněch proti druhým a přímým dokladem malé lásky k vlasti. Byl by býval rád do Ruska dostat Kollára, aby se vyléčil ze svého romantismu. Havlíček svou kritikou smrtelně ranil i českou obrozenskou iluzi, že česká pomoc vzejde z Ruska a že jest možno ji klid-

ně očekávati. Místo této mlhavé a ničím nepřené naděje položil konkrétnější hodnotu, t. j. snahu o slovanskou součinnost v Rakousku. Usiloval o ni publicisticky a s Palackým se o ni zasazoval zejména na slovanském sjezdu v Praze r. 1848. Tím odstavil romantickou frázi našeho rusofilství k našemu prospěchu, protože naučili jsme se spoléhati především na sebe. Že bylo Havlíčkovo rozpoznání správné, je viděti z ruských diplomatických pozdějších aktů, jež vlastně české otázky skoro nikdy neznají a také se českého problému v Rakousku nezastávají. Romantické rusofilství, díky Havlíčkovi, vystěhovalo se z Čech, ale na Slovensku uvázlo skoro až do velké války. Způsobil to hlavně L u d e v í t Š t ú r a jeho škola.

Literární projevy břeťislavských a levočských studentů v třicátých a čtyřicátých letech minulého století jsou plny ruského horování. Chomjakov, Děřžavin a Puškin byli miláčky slovenské mládeže, jež z nich překládala nebo je opěvovala a napodobila (S. Chalupka, L. Štúr, K. Kuzmány, A. Sládkovič). Ruské otázky a problémy byly častým tématem studentských sedění (Bořík, Mazur, Petrikovič, M. M. Hodža, B. Nosák, Francisci, J. Kalinčák a j.). Ruští příchozí do Břeťislavy nebo na Slovensko byli vítáni jako spasitelé. Pogodin přirovnal Slováky, čekající na Rusy, k židům, očekávajícím Messiaše. Srězněvskij byl k pláči dojat slovenskou láskou k Ru-

sku a zejména rusofilstvím J. Hollého. Rigelmann byl překvapen, že mladí Slováci, znali ruské věci skoro lépe, než sami Rusové. Dopisy, psaném Boříkem a j. do Petrohradu ruské Akademii o knihy a o podporu, mají lyrický příděch netajeně lásky, oddanosti a podivu. Toto rusofilství slovenské mládeže neušlo ani Maďarům a vnuklo jim již r. 1840 podezření z vlastizrady. Hrabě Zay v memoriiálu k císaři i ve zprávě kežmarskému inspektorátu doznal otevřeně, že ho poděšilo rusofilské hnutí v studentské mládeži i předpověď Maigninona ve francouzské sněmovně, že Rusové při válce s Rakouskem spolehnou především na Čechy, Slováky a Srby. Upozorňoval, že mu vadí v Uhrách slovenské čeťhofilství a rusofilství, české a ruské návštěvy Slováků a i skrytý čeťkoslovenský úmysl založiti západoslovenský stát s hlavním městem Prahou z Čech, Moravy, Slezska a horních Uher, t. j. Slovenska. Zay již r. 1840 proto ohlásil své rozhodnutí, že se vši mocí pokusí spojení Čechů a Slováků přetrhnouti. Pulszky dopsal r. 1842 Thunovi, že se bojí chomjakovského panslavismu, aby se u uherských Slovanů neujal a nerozkotal Uher.

Ludevít Štúr věřil v Rusy tím více, čím krutěji postupovalo maďaření. Na desku Tatranky si v r. 1841 napsal docela, že ze Slovanů nic nebude, nestanou-li se Rusy. Lahodilo mu ruské pronikání v Asii i ruská moc,

projevená za napoleonských válek tak, že u-
věřil v ruskou velikou budoucnost a v bu-
doucnost Slovanů, pokud se budou vyvíjeti
Rusům po boku. Svůj spis »Azya a Evropa,
čili určení Ruska v ohledu na Azyi« (»Ta-
tranka« 1841) učinil Štúr východiskem své
slovanské filosofie. Brzy po jeho vzniku pra-
coval sice o upevnění slovenské existence
v Uhrách, hledal cesty k možnému soužití
s Maďary, r. 1848/49 hledal docela sloven-
ské možnosti mimo Uhry v rakouské sféře,
bylo-li by Slovensko z Uher jako korunni
země vyňato, ale v době beznaděje let pade-
sátých přimkl se zase k rusismu jako k myš-
lence nakonec záchranné. Ve spise »Slavjan-
stvo i mir budouščago« doznal Štúr své rozča-
rování z Habsburgů i z Maďarů. Ve smyslu
svého filosofického učení prohlásil, že Západ
dohrál vůbec svou úlohu a ztroskotal i se
svou demokracií a konstitucí. I náboženstva
Evropy, t. j. katolicismus a protestantismus,
se opotřebovala. Budoucnost patří jen Vý-
chodu. Rakousko a Turecko staly se vězni-
ci západních a jižních Slovanů. Musí býti
proto zhrouceny. Slovanům Rakouska a Tu-
recka nezbyvá, než aby usilovali o zeměpis-
né, národopisné, jazykové a kulturní sjedno-
cení Slovanů. Musí se státi jedním celkem
i v státním a v církevním ohledu. To zna-
mená splynutí Slovanů v ruském státě, v ru-
ském jazyku a v pravoslaví. Car musí pře-
vzít úlohu starozákonného otce uprostřed

veliké slovanské rodiny. Tato vyšší ruská
jednota ovšem nevylučuje z rozvoje menších
slovanských kmenů, aby mohli naplniti své
osobité poslání mezi evropskými národy.

Štúrovo »Slavjanstvo« je bezpodmínečný
Štúrův návrat k jeho větě z r. 1841, »nihil
erit de nostro panslavismo, nisi Rosii mute-
mur«. Je to zoufalé rozuzlení nejtěžší situace,
již Štúr v Modře za Bacha, za vítězného růstu
maďarských rebellů a za persekuce loyálních
Slováků z r. 1848/9 prožíval. Je to hlas post-
huma, vydaného v Rusku slavjanofilem La-
manskim a pravděpodobně prošlého i po-
rušující redakcí. Ale je to přece jen v zá-
kladě Štúrův hlas, jenž se na dlouho ujal a
jenž měl oddané stoupence, kteří sami v sobě
v tomto posledním rozuzlení spatřovali je-
dinou možnost slovenské záchrany před Ma-
ďary. P o d p l e s k i psal na př. Se frankovi,
že Slováci čekají spasitele jako židi, aby je
spojil ve Věslávii ve smyslu všeslovanské
vzájemnosti a že doufají, že se v ruském ca-
rovi zjeví sám Bůh k tomuto cíli. S e f r a n k
psal Dobšinskému, že by měli všichni Slova-
ně začít psát rusky, aby se přiblížili k svému
sjednocení. J. M. H u r b a n ujišťoval v do-
pise r. 1856 svého tchána Jurkoviče, že Ru-
sové převezmou vládu světového okrsku. M.
M. H o d ž a ve »Vieroslavínu« zval slovan-
ské kmeny pod ruský krov. S. C h a l u p k a
ptal se prof. Lamanského r. 1863 v Turč.
Sv. Martině, kdy vplynou již Slované a tedy

i Slováci v široké ruské moře. Viktorin navázal spojení s Rusy přes svůj katolicismus a poučoval je o slovenských věcech. Záborský se pokusil v »Dějinách Uherska« dokazovat pravoslavnost Slováků v dávné historii. V. Pauliny Tóth a F. V. Sasinek porušovali slovenštinu, aby ji přiblížili k ruštině. K. G. Klimkovič by byl nejraději psal již jenom rusky. R. 1867 ve vydáném Štúrovu posthumu prof. Lamanskij ujistil Slováky, že se jich Rusko ujme, protože je pokládá za mučeníky víry v Rusko, soužené v nepřátelské uherské zemi. Jan Král chtěl uběhnouti před Maďary po dualismu do Ruska. Pietora Francisci nepřijali Hurbanova návrhu vrátiti se spisovně k Čechům r. 1876 a 1877, protože Slováci budou v nejhorším případě hledat své budoucnosti v Rusku. Stejně i Svetozar Hurban Vajanský a částečně i J. Škultéty. Vajanský přejal slavjanofilství doslovně a postavil se na princip samoděržaví proti všem politickým, kulturním a sociálním vývozenostem doby. I v čtených knihách při každé zmínce o carovi propukával v nadšení a podpisoval záměr sjednotiti Slovanů pod ruskou hegemonií, jak jest viděti v příspěvcích jeho knihovny. Nevraživost Vajanského vůči Masarykovi měla zdroj jedině v jiné Masarykově koncepci Ruska. Vajanský i jazykem, i pojetím svých povídkových typů a problémů se rád porušoval. Škultéty mu nijak

neodpíral, ba sám při Budilovičově návrhu ruštiny za všeobecný slovanský jazyk r. 1892 souhlasil. V rusismu viděl také jednu ze zbraní, kterak se vůči maďarštění ubrániti. Vajanský i Škultéty viděli v Rusku nejvyšší ideál; korupce dvora, byrokracie, šlechty, kněžstva, vzdělanectva však ve svém bezmezném, nekritickém a romantickém podivu neviděli. Rozřešení slovenského osudu oba dva se svými martinskými stoupenci očekávali od světové katastrofy, kdy Rusko v náš prospěch zakročí. Jako Hviezdoslav za mlada, oni oba až do konce věřili, že Rusové dokonají osvobození Slovanů, jež na Balkáně r. 1877 započali a že se v nové válce dostane i na nás. Proto oba dva světovou revoluci uvítali a při hřmění děl na slovenském východě slyšeli i úder slovenské spásy se strany Rusů. I Scotus Viator v »The future of Austria Hungary and the attitude of the great powers« věřil, že Slováci při ztroskotání Rakouska budou připojeni k Rusku.

Slovenské dlouhotrválé a romantické rusofilství dá se vysvětliti maďarisací Slovenska a maďarským děsem z rusismu a panrusismu. Slováci musili hledati opory v někom, kdo by Maďarům imponoval a kdo by jim po případě i svou existenci připomínal možnou dočasnou maďarského panství nad uherskými Slovanů. Moyses s tím r. 1864 nesouhlasil a dopsal Kuzmánymu, že by bylo dobře mnoho o Rusích nemluvit, protože nepřátelé

se tím straší a ještě více se mstí. M o y s e s tu radil z ohledu taktiky, aby si Maďaři ve slovenském rusismu nevyhledali důvodu proti slovenským národním snahám, a Josef Tatroslav K o v a l i k doporučil r. 1865 sblížovat se studiem řeči, — jazykové sjednocení není nutné. Josef P o d h r a d s k ý r. 1868 prohlášoval, že k slovenskému a k slovanskému panrusismu nebude docházet, jestliže Slováci a Slované přestanou býti utlačováni. Ujišťoval, že Rusové ani nemyslí na Čechy, Slováky, Srby a Horvaty, těchto mušek nepotřebuje ruský orel, jako nepotřebuje ani Polska. Maďaři i Němci zbaví se proto panslavismu a panrusismu ve svých zemích, dají-li Slovanům svobodu («Tajná historia panslavismu vůbec a uhorských Slovákov zlášte»). Maďaři nemínili tu poslechnout, ale proti panrusismu v slovenské mysli dali se do práce. Roku 1868 začali fingovanými hlasy z Ruska doporučet Slovákům, aby nešli za slovenskými vůdci, kteří jim radí k sympatii pro oficiální Rusko, protože v něm by prý byl pro Slováky hrob (Mikuláš K e w e l o m). Takovýchto nárad bylo čím dále, tím více, a ty právě utvrzovaly roduvěrné Slováky v přesvědčení, že ruská orientace jest správná a účinná, protože by ji byli Maďaři jinak netarasili. Víra v Rusy Slováky ovšem poněkud uspávala a zbavovala samočinnosti. To rozpoznali zejména mladí Slováci let de-

vadesátých, kteří pobýli v Čechách a poznali českou práci pro svobodnou budoucnost.

V Čechách od Havlíčka nezmizela sice tucha možné ruské pomoci za nějaké světové pohromy, ale zmizela všechna trpnost vůči vlastnímu osudu. Rozhodli jsme se vytvořiti si jej především svou silou. Tato koncepce ujmala se ovšem i u nás pozvolna. Ještě Bož. N ě m c o v á psala Hankovi dne 24. 2. roku 1854, že by se měli Češi učiti více rusky a že by našemu lidu jistě lépe prospěla otcovská slovanská vláda než cizí demokracie. Němcová tu vlastně parafrasovala Havlíčkovu větu, že by přijal raději ruskou knutu, než německou svobodu. I E r b e n zapsal se do památníku Srezněvského souhlasem ev. moskevského panství, jen když ve vlasti povládnou »svoji«. R. 1867 podnítil Erben zájezd do Moskvy na protest proti dualismu, aby dokázal, že lze míti ještě jiné naděje života, než jest život v Rakousku. Výpravy se účastnil i Palacký, Brauner a Rieger. Car Alexander oslovil je jako bratry rodné země a hulán Terentjev sliboval jim docela obranu mečem. P a l a c k ý přes zřejmou českou posilu tímto zájezdem nestal se panslavistou, slavjanofilem a panrusistou, protože pokládal jako Havlíček slovanské sjednocení za utopii. Při intenzivních stycích s Rusy doporučoval všem Slovanům lpěti na své řeči a literatuře. Neviděl slovanské spásy v ruském caru, ale v Slovanstvu samém, v jeho vlohách a v při-

rozeném právu. Věrnost k sobě kladl nad romantické horování o Rusku. V poruštění neviděl pro nás pražádného východiska. Spíše doporučel pracovati k přátelství Rakouska k Rusku, jímž by se snad zlepšil i náš osud. Tato směrnice stala se v Čechách základem další politiky a pohyboval se na ní i Masaryk i Krámař, každý podle své osobitosti a podle vlastní míry politické reality. Beust pokládal československou pout do Ruska, již se účastnili i Slováci za vůdcovství Mudroňova, českým hříchem a vždy ji připomínal, kdykoli šlo o české věci. Ministr Giskra chtěl české poutníky do Moskvy poslat do káznice. Protirakouský hrot pouti bylo tedy dobře cítit. Tato pout nedonesla ovšem Čechům a Slovákům toho všeho, co od ní podle nadšeného přijetí v Moskvě a Petrohradě očekávali. Rusové nepřispěli v našem boji nijak, ani ne k stavbě Národního divadla, vybudování Svatoboru a České Matice, jak slíbovali. Nedošlo ani k osnovanému a pravidelnému slovanskému sjezdu, ani k všeslovanské literární Matici. Ale vlna nadšeného pocitu příbuznosti s kmenem svobodným a velkým, jenž se o nás zaujal v nejvyšších představitelích, zahřál lid i kritické politiky, jako byl Palacký. Ze všeho zbyl vlastně jediný výsledek: náš zvýšený kulturní zřetel k Rusku, nastolení východnictví u nás proti upřílišnému západnictví, zvýšená snaha o překlady z ruštiny a touha poznati do-

konaleji ruského ducha. Stal se i pokus o zesílení ruského politického vlivu v Čechách. J. Lego začal v osmdesátých letech šířiti slavjanofilství, jmenovitě Levstikovy zásady, a doporučel v jejich duchu rakouské Slovany jednotiti za českého vedení, připravovati jednocení Slovanů vůbec za ruské ochrany, češtinu a ostatní slovanské řeči pěstovati nadál jen v duchu ruském, aby vstoupily k ruštině v poměr dialektů, aniž se tím naráz národní individuality porušily. S Legem-Levstikem částečně souhlasil jen Holeček, který by byl vítal ruštinu na školách jako protiváhu němčiny. Jinak byl vůči ní odpor obecný, protože národ nechtěl již poruštění a věřil ve vlastní soběstačné síly. Stávali jsme se k Rusům i kritičtějšími. Když osvobodili Balkán, naše poesie je za to ocenila (Hviezdoslav, Vajanský a Krásnohorská). Ze Zachovy korespondence Riegrovi po balkánské osvobozovací válce vysvitlo však jasně, že jsme se zahleděli do věci hlouběji a že jsme si již tehdy uvědomili, že jim tu šlo především o vlastní prospěch a že jim i tehdy záleželo z tohoto důvodu více na Rakousku než na Srbsku. Z konfliktu Zeyerova s duchovně poruštěným Čechem prof. Perwolfem u Náprstků dá se podobně souditi na stoupající kritičnost české mentality vůči Rusům a Rusku, jejichž velké existence a možné pomoci byli jsme si sice stále vědomi, ale na niž jsme přestali spoléhat, nevěřice v ni nebo aspoň

ne v její nesobeckost. Proto lze mluvit v Čechách i na Moravě od osmdesátých let o úpadku slavjanofilství a rusofilství, i když přátelství k Rusům a k ruské kultuře trvalo, ba se i stupňovalo. Josef Holeček byl pokládán na př. za prototyp rusofila, ač nebyl pro jediný slovanský stát stejného písma, jazyka, náboženství a kultury a ač podle Danilovského se ozýval pro život malých slovanských národů jako osobitých národních kmenů, jenž by nikdy nesměl zmizet v ruském velikánu. J. S. Machar poznal Rusko při své cestě na Krym r. 1900 a uvěřil v jeho možnou osvoboditelskou činnost podle jeho práce v Mandžurii a na Balkáně. Myslí, že nyní přijde Rakousko na řadu a odprošoval slovanského bílého orla, že se mu kdysi smával. Přes pokrokovost byl ochoten přijímat Rusko, ať jest jakékoliv, právě že je to stát — slovanský. Válka s Japonskem rozčarovala ovšem i Machara z této nové víry, a tak se začalo věřit u nás v Rusko nové, necaristické, neabsolutistické, politicky, národně a sociálně obnovené, v Rusko budoucnosti, jak je naznačoval na negativu jeho tehdejší Masaryk.

Tento nový poměr k Rusku prožívali i mladí Slovinci a dali se tu orientovat v českém smyslu. Postavili se velmi důrazně proti rusofilské koncepci martinské a přestali spoléhat na ruskou pomoc. Podezření, jako by Rusko usilovalo o slovenskou zemi

a jako by Slovinci se chtěli Rusku zaprodati, odmítl současně i staričský patron Hlasovců, »starec theolog« — Štefanovič (1906).

Hlasovci a Prúdocvi v čele se Šrobářem před válkou s Rusy mnoho nepočítali, svázali svůj osud s Čechy a usilovali o změnu osudu svou silou. Světová revoluce byla nejlépe zkušebním kamenem tohoto všeho nazírání a donesla opravu oběma stranám, romantikům i realistům. Zvláště charakteristicky vyslovil pocit této opravy básník Jesenský, v poměru k Rusku do jisté míry předválečný Hurbanovec, a Josef Gregor Tajo vský, Hlasovec a realista. Na jejich tradici o Rusku, donesenou z domova, narazila skutečnost někde tvrdě a protichůdně. Tuto zkušenost měli i čeští lidé. A přece nelze zapřít, že Rusko za války leccos splnilo ze slovanských nadějí. K vůli Srbsku vstoupilo do světové války a jeho pochod k rakousko-uherským hranicím vzbudil v nás sebevědomí. Česká a slovanská naděje, že Rusové oslaví s námi svatováclavské posvícení, ukázala, že stará romantická láska k Rusku v nás žila. I když ruský válečník nezvalcoval Rakousko-Uhersko tak, aby jen jeho zásluhou vznikla z rozdrčené říše mapa osvobozeného Československa, přece nelze mu upřít účinnosti. Mimo to nelze nikdy zapomenouti, že naše legie se organizovaly na ruské půdě, že ještě v ruském vojsku počala se jejich sláva a že široké Rusko a Sibiř

byly našim vojskům i za nastalého chaosu zdrojem života a válečných možností. Rusko nám naši víru v ně přece jen splatilo, i když jen částečně a značně jinak, než jsme si to představovali, a leckdy snad i zcela mimoděčně.

* * *

Zní to až paradoxně, že daleko menší byl český styk s Poláky, třebaš nám byli řeči nejbližší a s námi sousedili. Snad dalo se tak podle zásady, že nejbližší zaniká a daleké bije v oči. Byl to jistě důsledek našeho romantismu a naivní víry, že větší jest důležitější a slibnější. Proto tradice polská je u nás slabá a jen občasně ji oživovali jednotlivci. Pelcl v »Prager Gelehrte Nachrichten« (I., 34) položil Čechy a Poláky vedle sebe jako dva nejslavnější slovanské národy. Puchmajer připojoval Poláky k Čechům, Moravanům, Slezanům a Slovákům jako jeden národ a jeden jazyk (Na jazyk český). Jungmann se dověděl dne 29. 12. r. 1817, že Čechy, Morava a Polsko mají býti spojeny v jedno slovanské království pod rakouským žezlem. Radoval se z toho a psal Markovi, že by mu nevadilo, jestliže by panujícím dialektem v tomto království byla polština nebo čeština, protože by to byl jazyk slovanský a v budoucnosti snad docela jakási harmonická srostlost polštiny a češtiny. Jungmann radoval se i trpěl touto

pěknou myšlenkou, protože se obával, že je to právě jen — myšlenka. Mladý Palacký v Prešporku vybral si z dějin postavu Koszciuskovu a postavil jí v své duši oltář, u něhož se denně modlil, chtěje dle tohoto vzácného předobrazu modelovati svou mladou duši na prospěch vlasti. Kult Polsky stoupl u nás i na Slovensku při listopadovém polském povstání r. 1830. Polský ohnivý protest proti rakouskému útisku působil na celý středoevropský svět a vzbudil novinářskou i básnickou literaturu. U nás sledoval sympaticky polský zápas hlavně J. Lind a poznámkoval jej, pokud bylo lze, v »Pražských novinách«. Ještě tklivěji jej vítal Karel Hynek Mácha, jenž neváhal polské povstalce a pak i vyhnance podporovati. Podobně činně Polákům tehdy přispíval i Samo Chalupka, jenž s J. Lehockým a J. P. Bellou pracoval pro Poláky branně. L. Štúr pozdravil povstalou Polsku básnicky a rozsil její kult v mysli bratislavské mládeže. Mělo to důsledky i kulturní. Bratislavská studentská společnost byla organisována částečně i podle polských filomatů a filaretů a oddala se zvláštnímu ctění a napodobení Mickiewicze, jehož óda na mladost byla jejím denním chlebem a zkušebním kamenem recitační a vni- mací schopnosti. Maróthy, Roy, Bořík, Hurban, Švehla, Hodža, Dobšinský, Pellar, Karel a Ludevít Štúr, Botto, Lanštlák, S. B. Hroboň, J. J. Tomeš, Francisci a j. čerpali

z Mickiewiczze a z jeho vrstevníků básnický, volili látky a náměty polské a soustředili pozornost hlavně na dobu polské slávy za Soběského a na moment nejmutnějšího polského data, t. j. na konec a rozdělení Polska. Messianisticky věřili všichni, že Polska zase vzkve, jak věstil ve svém »Poutnictvu« Mickiewicz. Jestliže Slováci přebírali z polských vzorů především myšlenku a látku, Mácha volil z nich uměleckou techniku, výraz a melodii. Pokrok básnické Máchovy řeči, jenž připadal na svou dobu téměř zázračným, dá se dnes přirozeně vyložiti polským školením. Polskému vlivu podlehl i Václav Štulc a B. Jablonský, první průkopníci českopolské shody. K ní přispíval dobře i osobní styk při častém pobývání Poláků v Čechách, zejména r. 1848 na slovenském pražském sjezdu, i když se tu stal k československému překvapení pokus dostati Slezsko do polské sféry vlivem Lubomirského a Stalmachovým. Slováci, pokud se obírali filosofií nebo uvažovali o osudu národa, octli se v této době pod myšlenkovým vlivem polským. Působil na ně jmenovitě Libelt, Cieszkowski, Trentowski, Hoehne-Wronski. Jejich messianism a jejich zvláštní koncepce heglismu účinkovaly na jejich mysl i srdce tak, že se z něho po několik desetiletí nevzpamatovali a jim obměňovali všecko Štúrovo filosofování. Tito polští filosofové měli na Slovensku někde až doslovné nohsledy

v Hečkoví, Hostinském, Ormisovi, jako polská historická beletrie šlechtickým kultem, dominujícím hlavně u Czajkowskiho, příjemně se dotkla zemanské mysli Kalinčákovy. Mladé pokolení let třicátých Chalupka, Štúr, Hodža, Rychovský a Francisci usilovali provésti i Kollárovu vzájemnostní myšlenku především mezi Poláky a Slováky a jednali o to i s bratislavskými hostmi z Polska, zejména s Ondrejkovičem a Maciejowskim. Když Tomášková píseň »Hej, Slováci!« znárodňovala, pyšnili se Slováci, že má melodii polské hymny »Ještě Polska nezhyne!«

Zatím začali v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku pozírat kritičtěji i na československo-polský vztah. Zap byl na př. návštěvou Haliče neuspokojen a psal ze Lvova stížnosti proti Polákům, nad něž se mu skoro lépe líbili vzrůstající se Rusíni. V podobný smysl vyznívala zkušenost Havlíčkova, jenž litoval polské zpanštělosti, neslovanskosti, nebratrskosti a maďarské přichylnosti, a hlavně Koubkova a přes jeho vyslovenou sympatii pro vše polské. Ani Čelakovský neměl dobrých zkušeností s Poláky a litoval jich pro ně samé, že se tak rádi paktují se slovanskými nepřáteli, nedbají dosti lidu a národu leckdy sami kopou hrob. »Polský štěp« připadal Čelakovskému proto nejméně slovanským.

Naši vlastenci rozčarovali se z Poláků čá-

stečně i roku 1848, když Pavel Stalmach, opřen o knížete Lubomirského, začal si osobovat polské právo na Slezsko a když začal Těšínsko raffinovaně a bezohledně popolšťovat svým tiskem a z kostelů vyhánět domorodou češtinu či slezštinu. Čeští buditelé ve Slezsku nestačili odolávat tomuto tomuto polskému útoku. Slovenský vyhnanec M. M. Hodža jim trpěl a Borbis po jeho smrti si přímo stěžoval, že nad Hodžovou rakví zavzněla již polština, a ne bibličtina. Proto Bezruč ve »Slezských písničkách« ozval se i proti popolštění Slezska.

Po revoluci r. 1848/49 polský styk v Paříži mezi emigranty hledal F. L. Rieger, ale nestačilo to k nějakému viditelnému obratu v naší a polské politice. R. 1848/49 neosvědčili se Poláci ani vůči Slovákům, stojíce sympatiemi po boku Maďarů, jež ani později nepřestali jmenovat svými bratrány k nelibosti jednotlivých slovenských generací, zejména generace Vajanského a Škultétyho. Poláci sáhli Slovákům i na Janošíkovský motiv jako na svůj a docela napíjali úsilí o rozšíření své sféry po Váh. Proto slovensko-polský styk byl od té doby spíše náhodný a převahou literární. Záborský postavil svou bajku pod vliv Krasického, Palárik své Obžinky pod vliv Korzeniowského. L. Kubán i zbásnil námět Radziwilovny. Polského povstání r. 1863 účastnil se ze Slovenska Bella a prožitek zveršoval v »Boji pod Grochowis-

kami«. Později se s Poláky více stýkal vlastně jen Hviezdoslav, hlavně z podnětu Grabowského a Zawilińskiego.

Ceši si všimli od II. povstání Poláků pozorněji. Tehdy na jejich straně stála politická strana mladých Čechů, počínající do českého života vnikat, a vnesla ohlas toho i do literatury. V Umělecké besedě začalo se častěji přednášet o polských věcech a zájem vnikl i do novin a do veřejnosti. Polských věcí všimal si z mladé generace zejména Goll, Jelínek, Máchal, Kotík, Kvapil, Hovorka, Mokry, Stašek a Chalupa. Z tohoto úsilí došlo pak i k soustavným časopiseckým informacím o Polácích, jmenovitě díky E. Jelínkovi, Rehořovi a Fr. Kvapilovi, jež se polské literatuře věnoval soustavně, essayisticky i překladatelsky, a jež do polských a ruských látek vtěloval svou západní duši. Našel také později nadšenou žačku v P. M a t e r n o v é. O Poláky se zaujala i Eliška Krásnohorská, jež spatřovala básnický ideál v Mickiewiczovi a toužila, aby chom měli básníka podobně kořenně svého. Myslíla, že se objevuje částečně v Svat. Čechovi. O Poláky staral se i Jar. Vrchlický osobním, překladatelským i látkovým úsilím. V Polsku jej za to údomáčňoval Zdzichowski. »Moderní Revue«, díky A. Procházce a hlavně Jiřímu Karáskovi, navázala s polskou básnickou a výtvarnou »Modernou«, zejména s Przybyszewskim.

Básnická a překladatelská vzájemnost mezi Čechy a Poláky byla větší před světovou revolucí, než vzájemnost politická, často s haličské strany narušená, ač i ta při příležitostných slavnostech u nás i v Polsku propukala. S Poláky jsme si nerozuměli dlouho pro různost tradic a zejména pro svou demokratičnost a zdánlivou nenáboženskost, necírkevnost a nekatoličnost. Myšlenkový vývoj doby tlumil toto nedorozumění hlavně ve vzdělanectvu a ve vrstvách nešlechtických.

* * *

Poměrně malá byla tradice styků československo-jihoslovanských. Obrodiči měli s Jihoslovany spíše náhodné styky vědecké než ryze literární. Seznamovali se s nimi pravidelně ve Vídni. Tak navázal Dobrovský s Kopitarem a jeho pomocí poznal jihoslovanské problémy. Později našim zpravodajem o Srbsku i Horvatsku byl P. Josef Šafařík, dočasně usazený v Novém Sadě. Našel tam půdu hodně nezpracovanou. Vrhł se na ni se všim úsilím své mladé, nadšené duše a staral se, aby byla zkyprěna novým evropským dechem a zcela dobytá srbské duši. Po této stránce jeho vstupní rektorská řeč na novosadském gymnasiu jest programatická a prosakuje ji pevná vůle stvořiti Srbům národní školu a spoluúčinkovati i při tvorbě jejich nové vzdělanosti. Šafařík sbíral

v této srbské půdě i staré literární památky a výtěžek z této práce uložil ve svých publikacích literárních a mluvnických. Svými korespondencemi rozšířil poznání Srbsstva znamenitě mezi Slovany, hlavně v Rusku.

Sporé jihoslovanské stopy ohlásily se literárně na Slovensku i u nás. Na Slovensku zpopularněl na př. Mikuláš Zrinský, jenž zaměstnával slovenské básníky nejdříve jako bojovník s Turky a později jako prototyp slovenského národního hrdiny, zvláště vhodného, aby pod jeho masku vkládaly se obhajoby životního práva horvatského i slovenského lidu. Tak aspoň byla slavena jeho památka r. 1866 v Záhřebě za okázané účasti slovenské. Hurban i F. V. Sasinek pod heslem slavnosti Zrinského brojili tam proti chystanému dualismu a proti všemu maďarskému násilí na svých právech.

S Jihoslovany snažili se navazovat Slováci hned na počátku obrozenství: »Prešporské noviny« zahájily dne 1. 7. r. 1787 slavenskou a horvatskou rubriku, přijímajice Slavonce a Horvaty ve svou bezprostřední zájmovou oblast. V Prešporku poznávali Slováci Jihoslovany na sněmě a stýkali se s nimi i v Pešti, jak jest patrné z peštského srbského zájmu o prešporskou kathedru československé řeči a literatury r. 1803, k níž přispěl i arcibiskup Stratimirovič a na níž studovala řada Srbů a Horvatů. Šafařík učil se srbsky již v Prešporce a Prešpork mu umožnil myslet na pů-

sobení mezi Srby v Nov. Sadě. Štúrovci pokračovali v slovensko-jihoslovanských styčích a rozvinuli je hlavně osobním stykem a literárními pracemi, věnovanými Jihoslovansku. V Břetislavě uvítali ke sklonku třicátých let M. F. Šandora, Bušana, Mišiče, Klobučariče, Zdenčaje, Milovuka, Živkoviče a j. Odami oslavili Gaje, Pavloviče, Kopitara a Karadžiče. Jihoslovanskými problémy se v Prešporu zaujali hlavně M. M. Hodža, J. M. Hurban, Petr Hostinský, B. Nosák, Červenák a Ollík. Nejvíce je zajímala Černá Hora a Horvatsko, ač i Srbsku, hlavně po geograficko-statistické stránce věnovali pozornost. Nejvíce dopisovali Štúrovci do Záhřebu, zejména Gajovcům, ač pojem Illyr jim připadal trochu studeným a strojeným. Jihoslovanské hosty rádi vodili na památná prešporská místa a tam jim srbsky či horvatsky řečnivali a zpívali. Čile se stýkali s Jihoslovany i Prešovští, u nichž na československém ústavě studovali četní Srbové a Horvatí. Chodili studovat i do Levoče, kde se jim a jejich osvětě zvláště věnovali B. Nosák, P. Dobšinský, Janko Buor a J. Botto. V Pešti se skupoval se jihoslovanský živel kolem Kolára. Tam probíraly se osobně i písemně otázky politické a odtamtud vzešla leckterá předběžnová brožura, namířená proti maďarskému absolutismu a shrnující nesnáze slovenské, horvatské i srbské. Mladí Slováci psali pilně i do »Dennice«, »Kola«, »Jutrzen-

ky« a »Illyrských novin« a rozšiřovali je ve svém okruhu. Toto osobní poznání Jihoslovánů a jejich politicko-národních a vzdělanostních snah doneslo Slovákům zisk r. 1848, kdy Záhřeb, Bělehrad i Karlovce pokládaly slovenskou věc za svou a kdy ban Jelačić pojal slovenské povstání jako složku svého programu proti Maďarům. Štúr a Hurban právě po pomoci ze Záhřebu a Bělehradu rozhodli se sáhnout k povstání. Štúr ještě nedlouho před smrtí pojednal o slovenském problému s Michalem Obrenovićem. Hurbanovi se zdálo i později, že Srbové chápou slovanskou otázku nejméně a že jim lze nejméně důvěrovati. I M. M. Hodža si jich vážil a opěval je s Horvaty ve své poesii. Ze Štúrovců na srbo-horvatský problém se specialisoval Štěpán Homola, jenž žil nějaký čas v Bačce, a jmenovitě Bohuslav Šulek a později J. Podhradský. Šulek se účastnil illyrismu a skoro všech jeho tiskových podniků. O horvatskou a srbskou otázku se zaujal i Sládkovič, jenž volil v poesii i látky horvatské a černohorské a jenž předpovídal, že slovanská otázka bude v budoucnu rozhodnuta na jihoslovanské půdě. I Janko Král chtěl r. 1867 do Srbska, ale J. M. Hurban mu to dopisem rozmluvil.

V Čechách poznali Srby a Horvaty blíže a prakticky na slovanském sjezdu. Havliček se do nich zamiloval pro jejich nezištné přátelství k nám, jehož prý ani peklo nepo-

vali. Věřil, že toto přátelství utužíme a jako dvě hvězdy posestrice budeme spolu kráčet na slovanské obloze. Zesílíme uvědoměním svých národů a nedáme sebou již ošemetně zahrávatí, jako se s námi dosavad hrálo. (»N. N.« 11. 2. 1849.)

Prokop Chocholoušek se věnoval jihoslovanským látkám se silným příděchem romantismu a fantasie. Jihoslovanskými literaturami obírala se hlavně Nerudova generace, Hálek, Kapper, Špindler, Chalupa, Kouble, Lego, později Máchal, Hudec a Kuba. Přednášeli o Jihoslovanech i překládali z jihoslovanských literatur a starali se o jejich soustavné poznání. Velkým přítelem Jihoslovánů byl i Erben, jenž se s nimi osobně stýkával ve Vídni a nosíval docela i horvatský kroj. Mnoho se Jihoslovánům věnovala i E. Krásnohorská, jež pozdravila jejich osvobození r. 1877 zvláštní sbírkou a zvláště se poklonila r. 1913 Srbům, prohlášením, že se v jejich jedinečně hrdinnosti projevilo zrovna jakési božství a že je možno jen kleče je oslavovat za to, že pozvedli Slovana-Lazara a heroicky zahájili dílo, jež se skončí i na náš prospěch. Osvobození Balkánu oslavoval básnický i Hviezdoslav, J. Bella a Hurban Vajanský, jenž se účastnil i tažení za hercegovského povstání a zřeknou zemi a lid popsal hlavně v dopisech své ženě Idě.

Tradici našich styků s Jihoslovany zvláště posílil Josef Holeček. Na Černohorcích dokazoval nemožnost těsi Chelčického a Tolstoj o neodpírání zlému a přímo příkaz obrany a junáctví, obdobného, jaké je u nás známo za husitských válek. Na Černohorcích se Holečkovi líbil i odpor proti cizotě, lpění na půdě, láska k jazyku a chut svobody. Grégrovi doznal, že by byl šťasten, kdyby mohl provéstí transfusi krve mezi Černohorci a Čechoslovany. I Holeček byl ujistěn, že i náš osud se rozhodne na balkánské půdě. (1901.) Na jihoslovanskou mládež před válkou silně zapůsobil Masaryk, zejména po Friedjungově procesu, kde se postavil po bok Jihoslovánům. Česká sympatie za posledních válek s Turky a pak dlouholetá součinnost Sokola spíaly Čechy a Srbsko těsně.

Beletristicky z Jihoslovanska mnoho vytěžil Kukučin, jenž na dalmatsko-horvatské látce nepřímou demonstroval problémy slovenské. Vedle něho i Jan Čajak, beletrista slovenské báčské vesnice. Gabriela Preisová a M. Gebauerová řešily na slovinských námětech otázky selsky rodové, rodinné i milostné. Konflikt rakousko-srbský dobře vytušil Hviezdoslav, postaviv se hned po sarajevském atentátu na Principovu stranu a dav jej před božím tribunálem osvobodit jako národního hrdinu a Ferdinanda d'Este odsouditi jako násilníka na srbství.

Osvobozenký poválečný moment dal pak Hviezdoslavovi za pravdu.

Jihoslovanské tradice není u nás mnoho, ale i ona vyryla úrodnou brázdou a připravila československou mysl pro chvíli rozhodnou, aby rozpoznala, kde v osudných letech jest její místo.

* * *

Pro reální poznání a chápání Slovanů mnoho učinil A d o l f Č e r n ý svým »Slovanským Přehledem«. Shromáždil kolem něho specialisty domácí a cizí a v soustavných rubrikách zachytil celý slovanský život. Sledoval i politické, hospodářské, umělecké a literární zásahy do moderního rozvoje slovanských národů a s oblibou všimal si slovanských malých větví i slovanských menšin. Tak přiblížil nám i vyspělé Bulharsko, odborně u nás dávno před tím sledované na př. K. J i r e č k e m, Lužické Srbsko, populární již u Štúra a Jana Nerudy, a Ukrajinu, dlouho zneuznávanou a potlačovanou. Ukrajinskou otázku rozvinul u nás v celé šíři a řešil ji v maloruský prospěch. »Slovan. Přehled« Černého všimal si bedlivě i Slovinců, na něž mluvnický působili již naši obrodiči a jimž mnohou vědeckou, literární i divadelní koncepcí vtiskli naši kulturní představitelé, připoutavše je leckdy k nám jako naše napodobitele.

»Slovanský Přehled« ukončil u nás starou, romantickou tradici o Slovanech a nastolil novou, reální, počítající s fakty a s holou skutečností. Tento zisk je nedocenitelný a byl velmi hodnotnou jistinou za velké války. Těžili jsme z ní my i ostatní Slované.

VII. Tradice aktivistická.

Komenský doporučil Čechům ve »Velké didaktice«, aby nebyli jako strom májový, stavěný pod okna milenky, ověšený cizími fábory a v několika dnech vadnoucí, nýbrž aby strom jejich kultury zapustil kořeny do hluboka a vyžíval z vlastní půdy.

Toto doporučení žilo v českém povědomí od obrození a vedlo Čechoslováky k soběstačnosti a k samostatnosti. Generace Dobrovského a Jungmannova, i německy mluvící a píšící, odstraňovala naši závislost na Němcích a snažila se o svůj kulturní typ, i když jej s počátku nahražovala lidovou kulturou nebo tvorbou v jejím duchu. Děs, abychom vystačili si sami sobě a abychom se nemusili dlužit od cizích, posedl již obrodice, kteří vlastní aktivitu a vlastní postačitelnost učinili podmínkou našeho bytí. Prýštilo se to snad ze staleté zkušenosti, že za nás a pro nás nikdo nic neudělal, že panovník, šlechta, byrokracie i vysoká hierarchie se nám odizily a měly nás jen podkladem své moci a svého užitku, že jsme si zbyli ze vši moci a slávy jen my sami, něco vzdělanců a prostý městský a hlavně venkovský lid, a že tedy jako malý člověk musí sám přiložit ruku

k dílu, musí tak učiniti i opuštěný národ. Již tento poznatek nutkal nás, abychom se sami přičiňovali, pokoušeli o vlastní čin, jenž se stal heslem i prvních našich národních filosofů. Nebeský, Klácel, Smetana, Šmídek a j. založili český život filosoficky na činu, heslu to sice mladoněmeckém, ale u nás vzniklém prostým pozorováním národních mezer a nebezpečí. I Ludevít Štúr doporučoval tuto filosofii a ztotožnil pojem ctnost s pojmem činiti, jako by chtěl mimoděk touto etymologií naznačiti, že za ctnostného pokládá jedině člověka pracujícího pro svůj národ.

Na čínorodosti založil svou politiku a filosofii národa Havlíček, jenž r. 1849 po zkušenostech z r. 1848, kdy jsme nebyli a nemohli býti tak soběstační a čínorodí, jako bychom bývali chtěli, napsal slova programistická: »Svoboda nepřijde sama od sebe, nepřijde z pouhé milosti králů, — my si jí musíme v potu tváři zasloužiti, její půdu mnohá leta vzdělávali!« Havlíček věřil, že národ takto se osvobozující a takto se vzdělávající, nemůže ani dlouho setrvat v poddanství a že jen takto si dovede nabytou svobodu i udržeti. Ještě v »Slovanu« r. 1850 upozornil, že národní osudové změny v Evropě jsou na obzoru, ale že jich nepřivedí protekce ministrů nebo laskavost panovníků, nýbrž jedině a výhradně vlastní přičinění. V proudu národů nezahyne jen ten národ, jenž má v sobě ži-

votní, čínorodou a sobě postačitelnou sílu. Proto Havlíček věřil ve svůj národ, protože byl přesvědčen, že tuto životní sílu má a že mu jí bude rozumným vedením jeho vůdců i přibývat. V tomto duchu promlouval k národu i P a l a c k ý. Palackému nevadilo, že jsme dosud v područí cizího násilí. Pokládal to za něco dočasného. Věřil, že prací, vzděláváním, činností ve všech oborech, pravdivým a spravedlivým životem přivoláme na násilníky jednoho dne Nemesis. Tato Nemesis není někde mimo nás, nýbrž v nás. Není ve hmotné síle, ale především v duchu, jenž musí nepřítele prací, inteligencí a mravní statečností překonat. Svobodu přivolával vítězstvím našeho ducha, pro něž již v husitství máme dobrou tradici. Problém svobody nezávisel podle něho na hmotě, nýbrž na ideji, na duchovní síle, činnosti, pohyblivosti, mravní odhodlanosti a pevnosti, na duchovní odvaze a na osvětě. V úvodě k Všenaučnému slovníku r. 1852 upozornil, že to musí být duch vlastní ve smyslu nové doby, povznesený nad domácí úzkost, bedlivý a opatrný, jenž ze všeobecného pokroku vybírá, co národu prospěje, a sám ze sebe tvoří hodnoty, platné i pro svět. Ještě nedlouho před smrtí opakoval Palacký toto memento na žofínském banketě a upozornil, že jest vše dělati, abychom vlastními silami duchovně povzbudili národ. »Není dosti, říci »já chci«, ale každý se musí přičinit, musí pracovat, oběto-

vat se, co může, k obecnému dobru a zvláště k udržení národnosti. Minulost máme slavnou. Předčili jsme národy ostatní Evropy. Teď potřebí, abychom se vzdělávali a podle vzdělaného rozumu jednali. To jest má jediná závěť, kterou bych národu svému, takřka umíraje, odkázal.« Z této nauky Palackého vyšel i R i e g e r. Jeho politická, publicistická i korespondenční činnost zrovna manifestuje za ideu celonárodní samočinnosti a svépomoci. Po této stránce zajímají zejména jeho listy J. M. Hurbanovi, jež doporučují Slováckům budovat život na slovanské svépomoci. J. M. Hurban toho nikdy nepochopil, byl přímo typ člověka, sedajícího ve dvorských a ministerských kancelářích a čekajícího na cizí pomoc. Když se mu jí nedostalo, žadonil o ni boha, čímž přivedl Slováky k trpnosti a spoléhavosti na jiné, k věčnému žadonění a kverulantství.

N e r u d a převedl tuto samopostačitelnost a přičinlivost do literatury. Sotva sáhl k péro, ozval se proti historismu, jímž se stále oháníme a chceme si tak dodat váhy a důležitosti. Ukázal na tento omyl a přímo zakazoval tuto »hvězdářskou« úlohu, při níž se měří stále jen zhaslá slunce, toto počínání, důstojné nanejvýše »vdovy«, která stále mrtvé vlasy nebožtíkovy líbá. Nemůžeme přece spokojiti se činy svých předků a plesnivým jejich vavřinem, když rozvírá se před námi vlastní život, myslí v nás vlastní mozek a po-

hybuje se v nás vlastní paže, schopná práce. Musíme poslouchat kyklopická kladiva své doby a oddati se pracovnímu závodu se světem. Neruda od mlada věnoval této myšlence každou feuilletonní řádku a většinu svých veršů. Malost národa chtěl násobit jeho pracovní intenzitou, jakýmsi pluralismem duchovní i tělesné práce, v níž viděl jako Palacký jediné naše spasení. Jeho celý život nebyl nic jiného, než ustavičná stráž, zda tímto směrem opravdu jdeme a zda dostatečně silíme, abychom mohli odolati velkému, vzdělanému a pracovitému německému národu, a zda jsme již vydobyli všech posic, ztracených v minulosti, jež jsou podmínkou svobodného vlastního života. Nerudův feuilleton jest důmyslnou laboratoří pro hmotnou i psychickou hygienu národa a ustavičným přezkušováním české zdatnosti a soběstačnosti. Neruda nebojárně řešil problém aristokracie, církvi, klášterů, židů, prostitute a p., jen aby fysické i morální zdraví národa a račy uchoval. Něco podobného lze pozorovati i u Světlé, Podlipské, Arbesa, Háška, Heyduka, V. Vlčka a j. Stejně rozhodným národním aktivistou jest Sv. Čech. V politických písniích podobně jako Neruda odváděl českou mysl od rozvalin a historismu k dnešnímu novému činu, k dnešní velikosti, k překonání české tĕkavosti po mlžných cílech a oporách, k víře, že nejlepší oporou jsme si sami, vzdĕlanectvo a lid. Přímým bás-

nickým typem sobĕstačnosti a vlastní práce jest Jaroslav Vrchlický, jež provedl program Umĕlecké besedy let šedesátých, osnovaný pro celý zástup spolupracovníků, sám, t. j. ěesky tlumočil nejdůležitĕjší básníky všech dob a národů, jejichž hlasu k nám nepropustila zlá doba úpadku a poroby. Vrchlický porušil a zmenšil tím vlastní tvorbu, ale, jak v »Hlasech« řekl, byl to jeho boj za volnost ěeského ělovĕka. I J. V. Sládkovi se ěastokrát zazdalo, že ěeský ělovĕk není dosti volný, že ěechy nejsou dosti ěeské, ale obratu si nepředstavoval jinak, než vlastní silou, vlastním bojem a ěinem. Terĕza Nováková již r. 1887 dávala programem »dobývatĕ, ěeho jsme po dvĕ staletĕ ztráceli«. I týdeník »Ĉas« hned ve svĕm počátku prohlášoval, že zakládá v Ĉechách reálnĕ bojištĕ, že mu jde o zdravý národní boj, nutný k ěeskému pokroku (III., 522). V této době ěeský aktivism stoupal a mířil přímo k nĕkterým vadným znakům našeho života. Náš tehdejší život byl leckde založen na ilusích a na frásích, jež svou svůdností a hlaholností hatily zdravý kulturnĕ a národní vývoj. Takovou ilusí byla na př. víra v rukopisy. Byli jsme na ně pyšni zcela doslovnĕ podle pasáže Ĉechových »Petrklĕčů«, že jsme měli již kulturu, když »Germáni ještĕ chodili ve volských kožích«. Zakládali jsme na této památce s nepochopitelnou tvrdošijností svou kulturnĕ rovnocennost, ać v minulosti bylo

dosti jiných a pravých jejích dokladů. Pud po pravosti a pravdě dovedl protivníky pravosti těchto rukopisů k boji proti nim. Je cti valně části tehdejší inteligence, že přijala tuto nutnou orientaci a zbavila se falešných památek a nechtěla na nich dále zakládat svou kulturní prestiž. Boj proti takovýmto ilusím a s nimi spojeným velkoustým frásím o národě, jeho minulosti, jeho poslání byl jen důsledek ochranného pudu v nás, který chtěl národní život zakládat pravdivě a pevně, aby sám svou silou všemu odolal. Nebo: byli jsme pyšní na bratrskou humanitu, viděli jsme v tom předzvěst stolstojovství. Brzy jsme se však právě tu přehodnotili vlivem nepřátelského okolí. Přetvořili jsme se k odporu vůči zlu, k boji s nepřitelem, k hmotnému a duchovnímu zápasu s ním, protože to byl vlastní smysl naší existence. Touha po nezávislém životě dala se jen takovouto přípravou mentality uskutečnit. Mrštíkův Jordán rozhodl se v »Santě Lucii« proti všemu hlášenému humanitismu pronásledovat a hubit zlo na každém kroku a A. Stašek v románě »Na rozhraní« r. 1908 nazval teorii o neodpírání zlu morálkou podrobených národů, již se nedovedou vzepřít otroctví. Sám Masaryk ve světově revoluci uznal odpor vůči zlu výkladem, že nesvobodný národ jest jako slabý ve společnosti, a že tedy jest ho posilovat zápasem s tím, co ho utlačuje. Svě těse o pacifismu doplnil Masaryk jedině správným

heslem: Chelčický i Žižka! K české samočinnosti tedy patří i ten zvláštní rys, že Čech svou povahu dále tvoří, že ji opravuje a zdokonaluje a že chce vymýtiti z ní všechen škodný nános, jenž se v ni dostal za nesvobody. Herben v románě »Do třetího a čtvrtého pokolení« ukázal, kterak může zlá doba, jako byla protireformace, duši národa pokazit, a nastínil v »Hostišovce«, jak porobou utrpěla i jihočeská duše. J. S. Machar hleděl na českou duši podobně. Odtud jeho často projevovaná touha »spravit českou povahu«, »přetvořit českou duši«. V »Pěle-měle« již r. 1893 touží přimísit do měkkých, voskových duší trochu »železa«. V Golgatě se modlil k bohu, aby nás učinil tvrdšími, tužšími, ocelovějšími, — boží perlik měl nás překovat, přání obdobné Bismarkovu o Němcích. Ve »Verších i prosách« r. 1904/7 volal Machar u nás po spartanských duších. Husitské duše ještě jimi byly, ale my nejsme. Pokládal to přímo za spisovatelský úkol tvořiti silnou národní duši v době, kdy bohotvornost jest ukončena a spisovatelé místo bohů musí tvořiti člověka a národ. Chtěl přepracovati českého člověka, aby neosnoval svého života v malém měřítku a aby v něm dovedl i chtěl býti nejsvéprávnějším pánem. Tuto touhu vdechl i v některé své básnické hrdiny, na př. v Žižku, jenž bojuje za očistu české země a českého člověka a jenž se rozhoduje vymést ze země právě to, k čemu se

toho času nedostávalo zesláblé české duši ještě síly a odvahy. I na Janu Mydláři v »Apoštolích« ukazuje Machar, že je potřeba naučit se zmužile žít a statečně a samočinně svou při vést, aby nebylo nutno násilně umírat. Machar právě pro tuto víru v možnou tvorbu silných českých povah, duší a srdcí postavil se proti teorii o českém, malém národě, jež často byla uváděna jen proto, abychom pohodlně snášeli nesvobodu a nevzchopili se k větší a osvobozující akci. V »Krocích dějin« poukázal, co zmohlo již Bulharsko, jež má 3 $\frac{1}{2}$ milionu lidí, Srbsko o svých 2 $\frac{1}{2}$ milionech lidí nebo stejně veliké Řecko a o polovinu počtem lidí menší Černá Hora. Divil se české bačkorovitosti, že šest milionů lidí stále se spokojuje nesvobodou a dá si docela škrtniti český sněm. Machar nepotíral fráze o malém národě sám. Již Neruda mluvil o našem národě jako o pořádném a silném »klacku«, jenž by se měl projevovati ještě činněji a statečněji a měl mítí větší smysl i pro odvetu za utrpěnou křivdu. Přál si býti znepokojivou mouchou, jež mu bzučí kolem hlavy a nedá mu pokoje, dokud se pořádně nevzchopí. Frázi o malém národě vyvracel i Masaryk. Arnošt Kraus na dánském příkladě ukazoval, co národně lze zmoci i po hospodářské stránce. V tom došel u nás porozumění, protože právě český sedlák stoupl v posledních desetiletích v podnikavosti a ve výkonnosti, jak ukazují jeho hospodářské vý-

stavy v Praze i na venkově i jeho ustavičná učelivost zvědavě pronikající i do ciziny. I v našem průmyslu, obchodu a v živnostech je patrný rozvoj a pohyb, neuspokojující se hranici domova. Slovenské vystěhovalectvo do ciziny, zvláště do Ameriky, nebyl vždy jen útek před domácí bídou, nýbrž i lačnost po možnostech podnikání a hmotného růstu. Tento smysl mělo i někdejší slovenské »šefránictvo« a »olejkárstvo«. Na Slovensku a zvláště v Čechách již dávno jsme pocítovali, že naše obrození nebude a nemůže býti dokonáno, dokud jsme se neobrodili hospodářsky a nezajistili si na tomto poli soběstačnost, samočinnost a nadvládu. Uvědomili jsme si, že bez národohospodářského uvolnění není dobře možná ani naše politická svoboda.

Naším kulturním lidem před válkou tempo k české politické svobodě bylo pomalé. Proto na českou duši útočili. Antonín Sova přímo zakazoval omlouvat naši otročinu, protože otroka nijak neomlouvá, že jeho otec otročil. Národ musí chytit vítr do plachet, vyjet za svou touhu a osvobodit se sám. V Praze viděl Sova jen kotel našich zápasů, veliké bojště ducha, připraveného na vrahy, to nebyl ještě pravý český život. Pro Sovu mohl nastati až okamžikem, kdy mladá česká svoboda, vykoupaná v krvi, půjde pražskými ulicemi. Tyto Sovovy myšlenky z r. 1907 a 1910 ukazují, že všechen kulturní a hospodářský aktivism probuzeného národa básnické

mysli nepostačoval, dokavad se národ nevzepial, aby uchvátil svobodu. Dykúv »Posel« odmítal náboženské a humanitní prvky Masarykovy proto, že je pokládal nečasovými, dokud nás nepřítel rdousí a my se ani dosti nebráníme, ač jsme povinni nepříteli překonat a potřít. S Dykem souhlasil i St. Neumann, jenž v »Českých zpěvech« r. 1911 se přimlouval, abychom pobodli svou národní hrdost, oplátili ránu ranou, neposlouchali vůdců nás uklidňujících a zlu neodpírajících. »Oko za oko, zub za zub, dva výpady za výpad, když se jedná o život můj, o jazyk, zem, potomstvo«, — to byla Neumannova odpověď na české hlasatelství humanity a pacifismu ve chvílích zvýšených nepřátelských útoků proti nám. Na to myslil i Arnošt Dvořák ve svém »Knížeti«, když v něm odmítal »pasivního« boha a nutkal našeho boha učiniti »silnějším«, aby se národ mohl o něj opřít. Aby se národ mohl zase státi národem knížat, a nebyl stále národem otroků, musí stupňovat svou sílu, soběstačnost a samostatnost.

Česká inteligence podléhala aktivismu, Bergsonovskému pluralismu, Bouhelierovskému renaissančnímu národnímu elánu, protisymbolismu a protidekadentismu, jako by v předtuše, že národ musí býti připraven a mobilisovati své duchovní i fysické síly. V našem předválečném duchovém životě zesilují se prvky regionalistické, národně sou-

středivé a životně skladné a kladné, protože v národním podvědomí vždy převládá ekonomický řád a pud sebezáchrany a sebeurčení. Naše politika, jak jest viděti z jejího souboru, vydaného roku 1914 Tobolkou u Laichtrů, pracovala, jako by neměla ani zdání o chystané katastrofě. Národní organism však mimo ni a opodál ní staral se o problém slovenský, českoamerický, o emigrační menšiny v cizině, jako by providenčně hnán k něčemu, co bude za chvíli nutností. I to byl důsledek soběstačného a samočinného pudu v nás, jenž národ popoháněl a za něj pracoval, i když praktická politika hleděla jen několik kroků před sebe.

Tento pud účinkoval harmonicky v inteligenci i v lidu. Jen tím dá se vysvětliti celé naše chování za války, jež na nepříteli působilo dojmem raffinované a smluvené souhry a dohody, a jež ve skutečnosti bylo jen výsledkem právě oné ukázněné samostatnosti každé české jednotky. Psychologický a sociologický rozbor české válečné mentality doma i v cizině prokáže, že český člověk hned od počátku se rozhodl pro rozklad rakousko-německo-maďarské síly. Šlo tu jen o rozumnou a hospodářskou metodu a o taktiku. Válečnou povinnost konal, aby zbytečně a bezmocně nevydal se nepříteli dříve, dokud myšlenka naší svobody nezesílí. Byla to podivuhodná a ukázněná hospodárnost národní silou, jež neměla a nesměla býti utracena nad

potřebnou míru. Svejek není a nemůže být prototypem národa — ve válce účinkovaly typicky ještě zcela jiné a složitější prvky naší povahy a našeho ingenia — ale prototypem zástupu drobných českých lidí je právě v oné funkci pozvolného sesměšnění a destrukce nepřátelských řad. Celá hierarchie válečných typů, jím začínaje a legionářem konče, jest skvělým dokladem našeho národního aktivismu a naší národní soběstatečnosti, jež nebyly a nemohly být dílem okamžiku, ale výsledkem dlouhé, mimoděčné i úmyslné přípravy, dlouhé modelace české duše směrem k svobodě, jak ji prováděla literatura, umění i politika. Co je na př. Jiráskovo dílo jiného, než ustavičné vrhání silných aktivistických a vojensky ukázněných typů v českou mysl, než neumdlévající připomínání bojišť a české vojenské slávy, než náš národní arsenál v době, kdy směl pro nás existovati jen Heldenberg a vojenské museum ve Vídni a na Berg Isel? Co je dílo Alšovo, než probuzený smysl pro českého vojáka a české vojenské řazení proti nepříteli? Co taková Smetanova »Má vlast« než volání po vlasti volné, důstojné a šťastné? Co strhující divadlo sokolského kolektiva, rozpohybovaného bezpříkladnou kázní na letenské pláni, než veliké cvičení pohotovosti a branné schopnosti? Poslouchání tohoto pudu k samočinnosti celým národem dobrovolně a nadšeně, jež se stalo u nás od obrození dobrou tradicí, bylo jistě jedním

z tajemství našeho úspěšného válečného postupu a spolehlivou cestou k našemu osvobození.

VIII. Tradice lidová.

Bylo našim národním štěstím, že jsme hned v obrození založili svůj život na lidu jako na svém základu. Vyplynulo to snad ze zkušenosti, že vyšší vrstvy, ani pokud byly české, neměly pro tento základ dosti porozumění a že české právo »zrendlovaly« měštům i selskému lidu tak, že ztratil na nich zájem a ponechal je sobě samým v okamžiku tak rozhodném, jako byla Bílá hora. Velmi pěkně odsoudil slovanskou šlechtu po této stránce Jan Kollár nad hrobem Donínů v Benátkách, ukazuje, že pro národ, jazyk, vzdělanost neučinila pranic a že nejrychleji se dala národu odcizit («Cestopis» I.). Stejně rozpoznal toto neblahé poslání české šlechty v národě, zejména v kritických obdobích, i J. Holeček («Česká šlechta»).

Novoevropská demokracie tuto naši zkušenost se šlechtou a tuto naši sklonnost lidovou jen posílila. Proto se stal Josef II. tak populárním, že obmezil šlechtickou državu a že robotním patentem uvolnil široké zástupy lidu. Nutnost tohoto uvolnění prosáklá i inteligenci (F. A. Kollár) i samu šlechtu. Hrabě Kašpar Šternberg navrhol stavům hojnější zastoupení městského stavu jen z tohoto

přesvědčení. Václav Stach v jedné básni rozbíral, na koho můžeme spoléhati. Všichni naši bohatýři, šlechtici a členové vyšších stavů opustili t. č. náš jazyk a národ, jen chudina, lid ne. Proto jen on jest vlastně našim představitelem. Tento pocit měl i Jungmann a Palacký. Palacký po napoleonských válkách viděl, že představitelem národů bude vůbec i jinde především lid a že feudální soustavy nahradí lidová soustava. Proto doufal v povznesení našeho národa, jemuž zbyl neporušený lid, budoucí spolurozhodčí i ve věcech státních. Josef Horčice doporučoval proto Vinařickému, aby spisovatelé dbali více lidu, aby, píšíce, mysleli především na něj, jak to činili Rulík a Kramerius.

Obrodiči pocitovali, že z lidu dýše i obrodná síla pro národní kulturu. Proto již Matěj Holko, Monse, Šafařík, Kollár, Čelakovský, Erben, Štúr a Němcová lidovým svérázem chtěli nás kmenově pročišťovat a posilovat. Kollár v lidových mravech, zvycích, obyčejích, tradicích a zkazkách viděl docela kus nezczizitelné a věčně vlastní. Havlíček dne 9. 1. r. 1849 prohlásil v »Národních novinách«, že všeliká moc ve státě vychází z lidu a že J. M. C. jako jeden člověk nesmí míti více moci, než 35 milionů lidí. Moc králů je v národu, králové bez národů nejsou možní. Fr. Čech ještě před r. 1848 prohlašoval, že vstupuje k českému poctivému doktoru do služby raději,

než k nějakému aristokratu, jenž se na člo-
věčenstvu i na lidstvu prohřešil. Jeho syn
Sv. Č e c h hledal odpovědi na otázku, kdo
je český národ. Skrál z jeho pojmu šlechtice
i vyšší vrstvy, protože jen lid stál v protiven-
stvích při svém češtví pevně. V něm se mu
proto zjevoval hrdina budoucnosti a blanický
rytíř. Podobně i V r c h l i c k ý jen v lidu vi-
děl hráz proti nepřátelským přívalům na ná-
rod (»Strom života«). J. H o l e č e k ve
»Vojně« propověděl, že tíha českých dějin
leží jen na demokracii. Kdykoliv byla česká
demokracie oslabena, vždy kolísala podstata
národa. Kdykoliv se český národ našel, de-
mokracie stoupala. Období husitské bylo ži-
velným obdobím české demokracie a tím i
českého národa. Porážkou demokracie a ví-
tězstvím aristokracie byl český národ ubit.
To jej dovedlo k Bílé hoře. Proto Holeček
vypověděl rodovým výsadám boj a důrazně
osnoval další český osud na podkladě zaru-
čeně demokratickém, t. j. selském. I přítel
slovenských zemanů, Sv. H u r b a n V a j a n-
s k ý, základ slovenské síly spatřoval v lidu,
jenž je nepohnutelný jako žula a vše lze na
něm zakládati (»N. N.« 1880, č. 40/41).

Pojem národa byl tedy u nás od počátku
stotožněn s pojmem lid. Měnil se ovšem po-
dle vypsívání jednotlivých vrstev. Přestal to
býti národ knížat, rytířů a zemanů, národ
vysoké hierarchie, byrokracie, vojáků a bo-
háčů a začal to býti především národ měste-

ček a vesnic, drobných vzdělanců, úředníků,
sedláků, řemeslníků a dělníků. Toto pře-
hodnocení pojmu národ nestalo se ovšem rá-
zem. Dlouho počítali naši vzdělanci i politi-
kové, že snad získáme pro sebe přece poněm-
čelou a pomadařenou šlechtu. Obrodičům
teritoriálně česká šlechta i velmi prospěla
a umožnila řadu jejich podniků, jak pěkně
ukázal Hanuš ve svých musejních dějinách.
I Štúr ještě se slovenským zemanstvem počí-
tal a opustil spisovnou češtinu z části i pro
ně, aby mu slovenština připadala snazší. Pro
slovenské zemanstvo horoval i Havlíček. To
byla ovšem orientace před rokem 1848, kdy
i Šafařík neviděl skoro jiného východiska,
než zainteresovat na našem životě šlechtu,
tento jediný národ v stavovském smyslu, jak
připsal do Oroszovy »Terra incognita«. Byla
to i koncepce let šedesátých, kdy na maďar-
ském příkladě bylo patrné, jak důležitou ú-
lohu v rakouském státě má ještě u dvora
šlechta. Proto na ní houževnatě trval Palac-
ký a Rieger, protože k dobytí státního práva
t. č. česká šlechta jim připadala nepostrada-
telnou. Ale národ sám ve své široké části od
této koncepce utíkal vždy a načisto ji opustil,
když Schwarzenberg nazval představitele
naši nejslavnější doby, husity, bandou lupičů
a žhářů. Tehdy bylo i optimistům patrné, že
česká politika může spoléhat jen na národní
kořen, na sedláky, dělníky a na t. ř. malé lidi
vůbec.

Naši obrodíči vyšli skoro všichni z těchto drobných českých lidí. Dobrovský byl syn strážmistruv, Jungmann ševcův, Nejedlý a Kollár řezníkův a rolníkův, Mách a mlynářův, Palacký kantorův, Rieger kovářův, Neruda kantinského, Hálek rolníkův a Němcová dcerou panského kočího. Tak bylo by možno vypočítávati spisovatele za spisovatelem, a všude by byl původ jen z nižších vrstev národa. Je přirozeno, že si naši obrodíči za těchto okolností donesli z domu zájem i o stav svých rodičů a z přítomnosti i z dějin usoudili, že náš základ jest lidový a že lid je národu nejvíce oddán.

Obrodíči ze zkušenosti se přesvědčili, že nejspolehlivějším národovcem je ten, kdo má nejbliže k české půdě a kdo tuto půdu svým potem zalévá a krví hájí. V sedláku viděli jakýsi předobraz národa, kohosi, kdo celým svým životem na této zemi zrovna setrvačně visí a závisí, kdo jest z ní jaksi neposunutelný, protože k její brázdě jej přibíjí i sociální a tradiční zájem.

Proto s počátku představitelem národa pokládali jmenovitě sedláka. Vedla je k tomu i tradice z minula, kdy se o sedláku jako základu všeho již jednou u nás mluvilo. Bylo to ovšem v náboženském a církevním smyslu. Jan o v dokazoval na př. ve spise »De venerabili sacramento«, že rolník a řemeslník jest církvi užitečnější než kněz, protože ob stojí sám o sobě, kdežto kněz bez rolníka a řemesl-

níka se neobejde. Š t i t n ý v »Řečech besedních« vytykal něco podobného pánům, jimž sedlák musí dodávat zdroje živobytí, jež sám opatří, a jest tedy jich důležitějším. Chelčický požadoval pro sedláky, pastýře a chodce největší čest, protože nelenoší jako páni, nejsou trubci mezi včelami a jsou nejdokonalejším předobrazem křesťana, jak si jej Kristus představoval (»O Trojím lidu«, »Antikrist«, »Postilla«). Chelčický pokládal rolnický stav i za nejbezpečnější. Z něho člověk přemýšlením, prací a pokorou přejde z tohoto světa v království Kristovo nejsnadněji. Rokycana a ostatním stavům prorokoval pomstu boží, jestliže nebudou shovívavějšími k selstvu. Bratr Řehoř napomínal po této stránce i krále Jiřího, protože v rolnictvu viděl pravý obraz »syna člověka«. Základy husitství byly tedy selské a vtělily v nás živou selskou tradici.

Za protireformace přihlásil se k sedláku jako národnímu základu nadšeně A. Frozín v »Obrovišti Mariánského Atlantu« r. 1704. Poklonil se mu za to, že tak tvrději lpí na českém jazyku a vysvětloval si to těžkou zemědělskou prací venkovského člověka, jenž nemá vlastně ani času, aby myslil na nějaké učení se cizímu jazyku a svůj jazyk si uchovává jako svůj přirozený mrav. Mnoho tu přispívá i selský konservatism, láska k tradici a příznačná selská nedůvěra k cizotě a k cizímu. Frozín přehodnotil zřejmě

sedlákovu funkci v národě. Jestliže reformátoři pochvalovali si sedláky jako základ národa v reformačním smyslu, že prostou svou existencí jsou nuceni vyznávatí křesťanství nejvěrněji podle jejich představy křesťanského života, Frozín zcela pomíjí moment náboženský a všímá si nejakutnějšího dobového problému, t. j. udržení českého jazyka, při čemž český sedlák má zase úlohu vůdčí.

Za protireformátorů zvedl se proti našim utiskovatelům jedině sedlák. Selské bouře na Opočensku, Hradecku a Náchodsku, selské rebelie na Domažlicku, Vsacku, Těšinsku a Nitransku nemají jen náboženského a sociálního pozadí, nýbrž jsou to bouře i národní, pudový selský odpor vůči nepřátelům českého jazyka a národa. Kozina, Kubata, Chvojka, Foltýn, Ondráš, Jánošík a j. jsou symboly sociální i národní spravedlnosti, k níž se chce lid dopracovati. Vedle těchto vzdorných prvků dodalo české selství i pokojné typy, jež pánům češství jen připomínaly. Byli to kantori a dudáci, objevující se při panských slavnostech a nepřímou obhajující hrou i českou píseň české právo na život. K oběma těmto typům se obrodiči přihlásili a budili jimi i ve své době, jak jest na př. patrně z Tylova »Strakonického dudáka«. V protireformační české píseň ozvalo se ovšem selské utrpení velmi hlasitě a přehlušilo i národní stránku. Taková píseň »Sedláčkové nuzní« nebo »Kdyby nebe vyschlo«, zpívající o tom, že

není potřebí, aby přšlo, protože pole jsou dostatečně svlažována potem, slzami a krví robotníků, jasně naznačují, jak hluboko upadl český sedlák a tím i národ jim představovaný.

Proto v nové době začalo se u nás s myšlenkou pomoci sedláku a tím národu. Nastoloval se i kult selství. F. A. Kollár r. 1760 a J. J. Bůček r. 1766 navrhovali, aby vrchnostenské a větší statky vůbec byly parcelovány chalupníkům pro zlepšení jejich stavu. Opovržení k sedlákům odmítl A. J. Z y m a v »Oldřichu a Boženě«, kde zatratil všecku urozenost a poukázal, že i Přemysl Oráč byl chlupského původu. Knížete i sedláka prohlásil za rovnocenné dílo božských rukou a rodovost a stavovskost za něco nepřirozeného. V. T h á m v »Sedlské vojně« položil sedláka nad všechny stavy jako jejich živitele a brojil proti jejich utiskování a názoru na ně, jako by to byli jen »hovada, vejmětkové, zeměplaz a posměch člověčenstva«. Thám upozornil pány, že mohou býti rádi, že dosud sedláci trpně mlčí. Až promluví, bude zle s panskou pýchou a nadprávím. I J u n g m a n n v básních a v dopisech prohlašoval selstvo za nejpřednější stav země, jenž jí celou i se všemi pány a zemany živí, a doporučoval k němu svrchovanou úctu. I Přemysl Oráč byl z něho. Proti panským nemravům selský lid zachoval si tichý a libý mrav, nevyvažitelný zlatem. Jungmann viděl v selstvu

oporu české národnosti, protože z několika milionů selských úst jest čeština nevyplnitelná. L i n d a v »Jaroslavu ze Šternberka« r. 1823 zastal se rolníků, protože neměli více práv než polní zvěř a přece představovali — národ. V i n a ř i c k ý v sedlácích viděl oporu mateřštiny i náboženství, a proto horoval pro zlepšení jejich stavu (1842). Č e l a k o v s k ý si sliboval od nich brzkou politickou oporu, až šlechta, jež v národním smyslu byla vždy jen »holomek«, bude z veřejného života zatlačena (1848).

Význam sedláků stoupl zejména roku 1848 zásluhou Tylovou, Štorchovou, Braunerovou, Stúrovou a Hurbanovou, kdy sedláci živě se stavěli za politické vůdce, zejména za Havlíčka, a na Slovensku tvořili jádro slovenského povstání. Čeští sedláci dívali se na Havlíčka jako na Husa nového věku a k hrobu doprovodili ho v největším počtu. Selského významu v našem národě byla si vědoma dobře i N ě m c o v á, která v selské konservativnosti a houževnatém lpění na jazyku a na zděděných zvycích viděla nejlepší hráz proti německému pronikání do našich zemí. Vždy zdůrazňovala selskou rovnocennost s pánem, vidouc v sedlákovi stejný obraz boží. Nutnost stavovského rozdílu mezi lidmi sice uznávala, ale nechápala, proč ji sedláci zachovávají i navzájem, když jde o někoho, kdo má menší počet strychů pole. Systému pánů, půlpánů a chalupníků nechtěla při své

lidovosti rozuměti. S v ě t l á v lidových podještědských typech a tradicích viděla zrcadlo české duše. Proto z nich čerpala k svému světovému názoru. N e r u d a poklonil se selství nejokázaleji při odhalení pomníku bratří Veverků v Pardubicích a přál si, aby v Praze a i jinde v českých městech byla zahrádka žitná a lnová se znamením pluhu na připomínku selského základu. České selství vzácně uctil také Bedřich S m e t a n a, vnes do naší hudební literatury dech »českých luhů a hájů« a nádhernou postavu Přemysla Oráče v nejslavnostnějším svém díle »Libuši«. Mnoho úcty k sedlákovi projevuje i dílo Hálkovo, Heydukovo, Sládkovo, V. Vlčkovy a Čechovo. Přispěla k ní vzpomínka z domova, ale i zkušenost vlastní. Rostlit tito spisovatelé v dobách českých táborů, konaných na českých vrších, nejrady na Řípu, na nichž proti dualismu a později i pro královský reškrript demonstrovala zejména selská duše, ochotně nastavujíc vládním bodákům, bylo-li třeba, i vlastní tělo. Byli svědky velkých národních manifestací v Praze, na př. kladení základního kamene k Národnímu divadlu r. 1868, kdy do Prahy přišly selské zástupy, selská banderia ze všech končin Čech a Moravy, a posílily Prahu, budící se z němectví tak, že sám Neruda dojatě doznal, že v nich jest šťastné jaro české země. Takovéto dojmy zdolaly i Sládka i Čecha. Čech poklonil se před českým sedlákem zvláště hluboce v »Ja-

nu Buriánovi« a pozdravil v něm docela naši národní věčnost. V »Sekáčích« velebil sedláka jako živitele, držitele a bojovníka za češství a sociální spravedlnost. J. V. Sládek zobrazil v sedlákovi svůj český ideál a prochl jej tvrdou filosofií, čerpanou ze selských domácích kořenů. Od sedláků očekával svěži a novou krev pro národní organism a vzdor i proti králi za naše práva. Popud k organizaci českých sedláků dal Alfons Š t a s t n ý z Padařova, jenž jedině v selství spatřoval základ naší nezávislosti a jenž proto doporučil chrániti selskou půdu, zcelovati selské pozemky, děliti velkostatky, pracovati pro selský fideikomis, — myšlenky, jež později přejala strana agrární a soustavně je i naplňovala. Filosofii českého sedláka vyslovil J. Holeček v »Našich«. Viděl v něm nemizivou a obrodivou sílu naší rodné země, příklad našeho zdravého národního řádu, záruku našeho nehynoucího života a organického růstu z vlastních kořenů. Sedlák znamenal mu uchovatele dědoviny, jazyka a mravu proti každému nepříteli. Byl mu poslední zálohou národa i když jsou vojska pobita, úřady zcizeny a země zaplavena cizími kořistníky. Bylo již taktó zle u nás a trvalo to více než dvě století, ale selskou zásluhou jsme nezhylnuli. Sedlák se drží země a národa jako strom svými kořeny, drží se tak i své půdy, je proto v národě někdo na svém semperregens a sempiternus, Holeček došel z filoso-

fie selství k řadě opravných nárad v našem národním životě, na př. k překonávání naší resignace a pasivity, k pohrdě každým aristokratismem, i literárním, k zamítnutí feudální zásady, ke skepsi k romantismu a k západnictví a zejména k činorodému nacionalismu. Znamenalt' mu tvorbu ve vlastním duchu, nedat se porobit duchem jiného národa, míti smysl pro půdu a rodinu, býti stále připraven k boji za otčinu, i za cenu utraceného božího království, definitivně přetíti lano, na kterém německá kotva drží českou loď, aby se neuvolnila a pod., — myšlenky jež značily energickou práci za konečným doosvobozením národa. V Holečkově filosofii našeho selství bylo mnoho konstrukce a Holeček do ní idealisticky a uměle vkládal mnohé prvky husitské, českobratské a z cizích národních filosofii, zejména ruské, srbské, černohorské, japonské, čínské a buddhistické. Duši českého sedláka spíše v moderním duchu a k moderní naší potřebě tvořil, než jí podle skutečnosti zachycoval. Přes to jeho učení stalo se důležitým, protože přispělo k ideologii našeho selství, vnuklo agrární straně mnoho myšlenek, jež vtělila ve svůj kulturní a hospodářský program, a infikovalo svůdností svých teorií mysl selských i inteligentních českých čtenářů. Objektivněji viděl selství Martin K u k u č i n. Vnesl v literaturu slovenské selské typy a problémy a v »Domu v stráni« ukázal, jak by si selskou a národohospodář-

skou práci představoval. Hviezdoslav uznal v řadě básní rovněž vysokou hodnotu selství. S hlubokou pokorou a s bezměrným úžasem se ohlédl za vozem obilí jako symbolem národa a ztotožnil jej s životodárností slunce. Vajanský slovenskou národní sílu hledal na dědině a věřil, že slovenskost lze zakládati jen na sedlácích, z nichž jednou vzejdou i noví šlechtici ducha a srdce, citu i myšlenky, daleko lepší nespolehlivé šlechty rodové («N. N.» 1882, 1898).

V celé naší literatuře hymnicky tedy jása oslava sedláckova. Teréza Nováková na řadě typů prokázala, že sedláci drželi národ v době náboženského a národního útisku a že se dovedli za české myšlenky nejlépe obětovat. V jejich duchovém dissidentismu viděla zázračnou schopnost odolnosti proti cizím a nám vnucovaným osnovám života. F. X. Svoboda spatřoval v sedlákovi strážce národního sebezachování a varoval jej, aby si nedal sahat na půdu a nezczizil jí, protože prodat půdu a rozložit selskou sílu jest nejděsnější svatokrádež. V tom se přiblížil Svoboda selské filosofii srbské. Karel Červík a hledal v selství a v selské práci nejučinnější lásku k vlasti a v sedlákovi viděl nezczitelné národní panství, jež všemu odolá. Herben spatřoval v uvědomělem a dobovačném selstvu definitivní záruku pro konec feudalismu. Fr. Hamza dokazoval svým »Zálesím«, že pro lidskou a národní duši nej-

větší porozumění měli sedláci, že nám dochovali českost i v porobě a udrželi zdravý poměr k půdě a všemu, co na zemi vzhází. A. Mrštík a J. Baar přívalem dalších typů z historie i přítomnosti, z Moravy a z českého jihu i západu prokazovali, že smysl češství a naší národní síly i zdroj našeho zdraví jest v selských kořenech. Těmto kořenům a černé orné naší prsti uznale se poklonil několikrát i Sova. Na Slovensku začali Hlasovci drobnou práci především v selských vrstvách, protože byli přesvědčeni, že jen za pluhem a v stáji drží se ještě instinktivní a setrvačné národní povědomí. Blahova, Šrobárova a Hodžova práce namířila k sedlákům, protože tam byl jedině možný politický úspěch. Hodža kandidoval přímo na program selských halen a krpců a zvítězil naň. I všeobecného hlasovacího práva dobýval v Prešporcku, zaplniv město slovenskými sedláky. J. G. Tajovský, J. Čaják a j. šli za Kukučinem a oživili literaturu dalšími slovenskými kraji a jejich selskými typy.

Literatura, politika i všecek český život tímto přívalem uvědomělého selství se upevnily a obohatily, národ stal se jím opravdu větším, mocnějším, svobodnějším i výbojnějším, dostal prostě pevný půdorys k své další stavbě a popud k svobodě.

Zatím přibývala k selské vrstvě národa další vrstva měšťanská a vzdělanecká, řemeslníci, živnostníci, úředníci

a drobní inteligenti, kteří opodál oficiální moci a reprezentace poddali se hlasu krve a volání národních vůdců, přestali vnějšně němčiti a začali se zprvu tiše, pak hlaholněji přihlašovati k českému národu. Tento přerod nastával zprvu v českých, moravských a slovenských městečkách, zpravidla vlivem vlasteneckých kněží, učitelů a úředníků, vnikal později i do větších měst a zachvacoval i Prahu. Prokop Š e d i v ý mohl již r. 1819 v pražském divadle prohlásiti, že i české divadlo má své přátele a podporovatele, pány »sládky, mlynáře, pekaře, řezníky, ševce a krejčí«, kteří neopominou se v neděli odpoledne dostavit do divadla se svými ženami a dětmi a představovati národ. O pětadvacet let později mohl dopsati H u r b a n do Prahy ze Slovenska, že i tam národ kněží, učitelů, kupců a řemeslníků se probudil a navštěvuje v několika městech studentské divadlo. K o l l á r oznamoval v »Zpiewankách« r. 1834/35, že na pojem národa sedlák sám již u nás nestačí, že národem jsou již i řemeslníci, studenti, kantoři a měšťané. Tento nový odněmčující a odmadřující se národ začal znárodnovati zevnější ráz měst a městeček, stával se spolehlivou štafází národních jubileí, pohřbů, zábav a slavností, vnikal do obecních zastupitelstev, účinkoval při volbách, dobýval posic politických, hospodářských a kulturních. Byl masou, vždy ochotnou nésti ideál vůdcův a popohnal a po-

depřel národní vývoj a výboj. Vinařický ve svých snahách po českých školách mohl prostě ukazovati již na tyto drobné lidičky, kteří rostoucím počtem zaslouží, aby byli vzděláváni v mateřském jazyku, a aby i do úřadů dostali naše lidi pro snazší srozumění v mateřštině. Českému národnímu životu dostalo se pomocí těchto vlastenců možnosti výboje v městech, jenž hlavně v šedesátých a sedmdesátých letech znamenal české ovládnutí řady česko-moravských měst, ba i Prahy, a brzy i nutnost českých měšťanek, gymnasií, reálek, techniky a university. Po Čechách, Moravě a Slezsku, ba i po Slovensku, vznikla do r. 1875 četná drobná kulturní střediska, osvěcující daleké venkovské okolí. Bylo to pozvolné obsazování našich zemí ve značném rozsahu našimi národními tendencemi a našimi uvědomělými lidmi. Konečně začali jsme býti ve svém domově doma, ač za Bacha ještě ani Neruda se u nás necítil doma. Pomník těmto drobným, často zapadlým vlastencům, řemeslníkům, živnostníkům a měšťanům stávala soudobá beletrie, zvěčňujíc je vybranými typy a situacemi i s jejich filistrovskou filozofií a s nadšeným a obětavým národním žarem. Nejoblíbenějším byl z nich kovář, vzor české neústupné síly. Po otisku Riegrovy »Kovářské« v »Obrazích života« roku 1861 stal se populárním u nás i na Slovensku (V. Pauliny Tóth, J. L. Bella, R. Pokorný, A. Stašek). Nejlépe tuto postavu typisoval

ovšem Sv. Čech v »Lešetínském kováři«, shrnuv v ní všechny přednosti malého českého řemeslníka, bezmezně oddaného vlasti, národu, starosvětským mravům a zvyklostem, vzdorujícího cizotě a zcizení, a radostně pozdraviv v ní někoho, kdo naši duši i majetek bezpečně obhájí, i třebaš za cenu vlastní smrti. Obraz celé takové vlastenecké společnosti s podobnými sklonnostmi a vlastnostmi zachytil Čech v básni »Ve stínu lípy«. Vypočítávat obdobné literární projevy bylo by ovšem psát kus dějin literatury těch dob.

Dříve, než nám cele znárodněla naše měšťanská, řemeslná, úřední a vzdělanecká vrstva, narostl nám nový důležitý národní součinitel — český dělník. Obrozenci ho skoro ještě ani neznali, protože to byl někdo ve stínu, s označením člověka chudého. Tušil jej v tomto národním pozadí již Viktorin Kornel ze Všehrd, když v knize »O práviech země české« mluvil o sirotcích, vdovách, chudých, nevinných a bezbranných, a dobře o něm věděly již i josefinské brožurky, na př. »Eine Erscheinung« z r. 1782, v níž náhle povstává Jan Nepomucký ze svého nádherného, stříbrného náhrobku a prosí přítomných, aby jej rozlili pro chudé. Tito chudí neobjevili se v novodobé české literatuře poměrně dlouho a byli nanejvýše v povídkách a dramatech statisty, t. j. služebníky a pomocníky svých pánů. Teprve vzrůst řemesel ve velkořemesla a pozvolné naše zprůmyslnění usoustavnily

tento pohyblivý živel a ve čtyřicátých letech po prvé vyslaly jej i na pražskou ulici. Byla to demonstrace deseti chudých, deseti dělníků v továrně na kartony, kteří byli nuceni takto se ozvat proti tomu, aby byly zavedeny do továrny stroje a oni z většiny pozbyli chleba. Od této chvíle náš národ má o člena více. Staral se tehdy o něj nejvíce Kampelík, později i Havlíček, Klácel, Šmídek, M. Procházka, Sabina, V. Náprstek, Barák, K. Sladkovský, Chleborád a F. Šimáček. Tito mužové byli svědky jeho rychlého vývoje, jež občas svou účastí i popohnali. Pa l a c k ý mu rozuměl poměrně málo. Když zaslechl na sklonku života hesla o socialismu, o všeobecném hlasovacím právu, o třídním zápasu a o mezinárodních otázkách proletariátu, postavil se proti nim, maje za to, že dělník má býti trpěliv a svěřiti své zájmy k obhajobě jiným. Převodu socialistických a komunistických hesel na život nepřipustil, neuznáváje rovnosti všech lidí. Dá se to vysvětliti jeho zráním uprostřed šlechty a poměrnou vzdáleností k masám lidu. Jinak s dělníky sympatisoval a odkazoval je na vývoj práva a zákonů, jež se zlepší i v jejich prospěch. Daleko blíže k dělníkům měl T y l, sám dělník mozem. V »Kutnohorských havířích« r. 1847 uvedl po prvé naši dělnickou otázku do literatury a zahájil boj proti pánům v historickém kostymu. Policie to vycítila a drama zakázala. Ale výhrůžné věty o dělnických př-

stích, namířených na panské lebký a o potrahaných svazcích dosavadní tiché pokory a ochotného poslušnosti zapůsobily a z dělnických představ již nezmizely. K dělnické otázce přibyla v této době po prvé i otázka služek. Dotkla se jí Němcová v »Hospodyni na slovíčko!«, kde pod mocným hlasem nové a zlidovělé Evropy zastala se služek a vyžádala si na společnosti i pro ně lidskou důstojnost a rovnost bližního. Zakazovala, aby byly nadál považovány za otrokyně tyto důležité pomocnice domu, tento skrytý kořen, jenž pro celou bylinu našeho života shledává z nejspínavější země živné šťávy. Němcová chtěla z řeči služek odstraniti i otrocké titulatury a učiniti je konečně člověkem. Na Rozárce dokazovala, že prostý nádeník může býti lepším, než panský ničemník, a že šlechtic jest jedině šlechtný člověk, tedy i prostý muž a žena, a že rod šlechticem ještě nečiní. Byla vši moci proti tomu, aby se z chudých lidí tylo, aby se s nimi jednalo jako se zvířaty. Na chudých zakládala svět a prorokovala, že násilí jich dlouho neudrží na řetěze. Spravedlnost musí pro ně přijíti brzy, čím dřívě, tím pro společnost lépe. Vojtěch Náprstek pokládal otázku sociální za otázku mravní. Rozřeší se, jakmile ovládne přesvědčení, že každý člověk musí pracovati a že jeho práce má nesobecký smysl. Doporučoval národu zajistiti nejdříve podmínky hospodářského bytu, — kultura se pak dostaví sama

sebou. Nejdříve Frankliny, pak — Shakespeary! Snil i o nové Čechii někde za hranicemi, kde by se připravil hospodářský blahobyť staré vlasti i utvořily podmínky jejího osvobození. Myšlenka byla pokládána za utopii, ale naplnila se přece později českou Amerikou, tak směrodatnou v naší válečné akci osvobozenké. Náprstek byl i pro emancipaci žen, pro zvýšenou péči o dítě, proti útisku lidu, přítel chudých, mrzáků, sirotků a vyděděných. F. V. Krejčí v »Květech« r. 1847 nastolil do literatury docela již i problém hornický, umístěný do B. Štávnice.

V šedesátých letech vzniklo i dělnické novinářství (»Český dělník«, »Dělnické listy«). Bylo orientováno lasalovsky a ne marxisticky, a co je nejzajímavější, i ryze národně. Hrdlovalo se s kapitálem německým a český vznikající kapitalism snášelo z národních důvodů, aby jim národ zesílil a z německého područí vybavil průmysl a obchod. Kněží přiměšovali k tomuto socialismu, leckdy naivnímu a zastaralému, značnou dávku saint-simonismu a dovedli dělníky i k tomu, že začínali své demonstrace a průvody i — bohoslužbami. V těchto dělnických listech vystoupilo i několik básníků-samouků (Mělnický, Suchomel, Strahovský), kteří napodobili mladou Nerudovu skupinu a vkládali v poesii jen více řeči o dělnických problémech. Chudoba tu zvedala pyšně hlavu, slibovala býti ramenem národa a mstitelem utištěných. Ve

francouzsko-německé válce r. 1870/71 postavili se tito dělničtí spisovatelé na stranu Francouzů a projevíli Francii sympatie. V pozadí stáli za nimi Sabina, Barák, Neruda a j. a přispívali jim radou i spoluprací. Sabina napsal knihu o duchovním komunismu, kde přihlásil i dělníky k právu na kulturu a vybojoval jim rovnost tím, že žádal socialisaci školy, vzdělávání a lidovýchovy. Odpovídalo to dosti Riegrovi, jenž současně oznamoval vládě, že přestal čas, kdy český člověk v ruce držel jen pluh, rýč, motyku a kladivo a kdy si vyzádá i jemnějších nástrojů, mikroskopů, dalekohledů, fysikálních přístrojů, kružítek, či stručně kdy chce míti i svou techniku a universitu. Tehdy i Neruda postavil se celou svou osobností za české proletáře a začal uvědoměle řešiti třídní rozpory. Proti kapitálu stavěl stanovisko práce, odmítal dekorační filantropii, poukazoval na prostituci, jako na důsledek bídy a hořovickou katastrofu cvočkařů vyčtl zaměstnavatelům. Sociální rozpory chtěl zmírniti anglickou soustavou Industrial Partnership nebo francouzskými Conseils des Prudhommes. První dělnický máj a dělnický průvod Prahou r. 1890 uvítal a věřil, že si jednou vynutí sociální spravedlivost krvavě. Problém cítil i historicky. Proto nazýval faraonské sarkofágy egyptských pyramid plivátky, do nichž by moderní lidstvo mělo plivat, protože o nich pro nic za nic musilo otročit na půl mi-

lionu lidí. V těchto snahách našel Neruda spolupracovníka v Arbesovi, jenž feuilletonem i pěkterými spisy chtěl zlidštit i naši společnost a navrhoval změnu a zlepšení zákonů pro malé a opomíjené lidi, někdy i apogeta přečinu a zločinu z bídy dávno před Massonem-Forrestierem. G. Pflieger-Moravský věnoval sociálním otázkám román a hájil malý dělnický svět proti fabrikantům a český kapitál a českého dělníka proti Němcům. Tehdejší doba byla zrovna nabita vědomím našeho otrockého stavu ve smyslu národním i sociálním a vynucovala si na spisovatelích otročí motivy (Čech, Sládek, Quis, Čipera a j.). Čech shrnul všechny tyto formulace v »Písně otroka«. V »Sněhu« nechal Krista, příšleho na svět, poznat jen — chudým. V. Šolc vytvořil skvělou apostrofu české mozolné ruky a F. Kornalík ji doplnil požadavkem sociální očisty. Světlá, Krásnohorská, Podlipská a Janovský začali řešit problém ženské emancipace po sociální stránce a pokoušeli se najíti ženě zaměstnání i mimo sňatek a domácnost a tím ukončiti časté její pokořování mravní z důvodů hmotných. I Sládek přiklonil se k dělné vrstvě zápořem vši panské morálky a požadavkem bezpodmínečného uznání práva těch, kdo pracují. Žádal zhroucení starých řádů a nastolení nových ve prospěch dělného lidu. Vrchlický prohlásil boha potlačených za svého boha s tendencí, učiniti z něho boha

osvobozených. Potlačitelům malých lidí sliboval rudou pomstu a děsil je písněmi o vzbouřených sedlácích, o Kozinovi, o bohu osvoboditeli a revoluční představou Lazara, zrovna nabitou revoluční věrou v přeměnu lidských řádů, při nichž i nejmenší člen lidské společnosti stane se konečně člověkem. Masaryk jádro vši politické situace v českých zemích hledal v dělnické, malorolnické a maloživnostenské otázce. Návrhy politických stran na všeobecné hlasovací právo uvítal a viděl v tom jen socialisaci státu a důsledek národních tradic. Kdybychom se za ně postavili v čelo evropských národů, snad bychom se stali zase světodějnými, jako jsme byli za náboženské reformace («Naše doba» I., 47). Masaryk doporučoval řešiti dělnickou otázku sociálními zákony na podkladě lásky k bližnímu, usilovat o to, aby mezi námi nebylo žebráků, abychom sociálně došli rovnosti, jak jí rozuměl své doby již i Chelčický. Dělnictvo představovalo mu většinu národa a jeho nejpřirozenější základnu. Čím bude tato základna pevnější a svobodnější, tím pevnější a svobodnější bude i národ.

Antal Stašek viděl v dělnictvu čerstvý zdroj národní síly, která zničí naše pousta a otevře nám bránu nového života («Na rozhraní»). Holeček vyslovil se pro dělení továrenských zisků s dělníky, protože musíme usilovat, aby nerostla jen zámožnost jednotlivců, nýbrž národních mas. Machar

uvítal zrození našeho uvědomělého čtvrtého stavu v »Tristium« a v »Golgatě« věstil, že miliony našich lidí, robotujících v šachtách, připravují vzpouru v náš prospěch. R. 1906 vítal na Ringstrasse ohromnou a tmavou řeku lidských těl a měl dojem, jako by se slévala v jedno ohromné a nekonečné tělo o stech a tisících ruk, noh, hlav, očí — v jeden neumlčitelný majestát, žádající pro lid, co je jeho. F. V. Krejčí v »Zlaté hvězdě« r. 1909 viděl v našem dělnickém hnutí velký prospěch ostatních tříd, protože dělnictvo jest popud proti z pohodlnění, znetečnění, je to nositel velkorysé vůle, vášnivec nespokojenosti, připravující svou energií, upiatou k dalekému cíli, podmínky nového člověka. A. Sova čekal moderní Betlém a všecku lidskou obrodu od těchto nejnižších a zavržených. V jejich práci spatřoval nejtklivější modlitbu rukou. V továrně měl pocit modlitebny, při znění sirén dojem chrámových zvonů. Dělníci, pracující v továrnách, vzbuzovali v něm představu tisíců lidí, modlících se rukama pro život bližních. Zbožně uctil černou pracující ruku i Otakar Březina. Hviezdoslav v několikrát naznačil, že slovenská bída neukončí se národním osvobozením, že bude musit býti vykoupěna i novým sociálním řádem. I Krásoňorská pokládala za samozřejmost, že naše svoboda bude ryzí, až všichni si navzájem budeme bratry.

Masaryk měl pravdu, jestliže naznačil dá-

vno před jednáním o všeobecné hlasovací právo možnost, že bychom v úsilí o ně mohli býti zase v světě prvními. Měli jsme proto, jak je patrné z našeho poměru k dělníkům, mysl zvlášť uschnoutě. Proto nepřekvapilo, že boj za všeobecné hlasovací právo vzplanul především v Čechách, že účinkoval i v Rakousku a že na Slovensku měl velkolepý ozvuk přes všechny zákazy maďarské vlády. Tehdy **H o d ŷ a i L e h o c k ý** sebevědomě zavolali z Prešporka i do Pešti, že Dunaje nezastaví, — tak živelnou připadala tato idea! Není bez významu, že na obranu všeobecného práva pro Slováky povstala celá Morava, aby je v sedmi stech obcích žádala i pro Slováky. Tehdy v čele českých zástupů, demonstrujících v Praze za tento požadavek, šla všechna naše inteligence, a na tribunu skočil jako jeden z prvních mluvčích prof. **M a s a r y k**. Tehdy sám **V r c h l i c k ý** promluvil ve vídeňské panské sněmovně nadšenou obhajobu tohoto požadavku a po této sankci nejvyšším kulturním představitelem Čech a říše, inscenované ministerským předsedou Beckem, všeobecné hlasovací právo bylo pro Rakousko dáno.

Dělnické sociální vítězství bylo pro nás i národní vítězství. Svobody a práva dostalo se široké vrstvě národa, jež při vši zdánlivé mezinárodnosti a třídnosti byla uvědoměle a výbojně česká. Česká Vídeň a české dělnické kolonie v cizině, na př. v Německu, ze-

jména ve Westfalsku, jsou toho dokladem. Díky našemu tradičnímu sklonu, s nímž jsme se stavěli za dělníka v každém jeho boji o zlepšení jeho bytu, měli jsme jej národně rozhodným v kritických okamžicích, kdy bylo nutno nasadit vše, i život. Válečná statistika vykazuje velké procento dělnických zásluh o naše osvobození. Někde zavodí i s rolníky a s inteligencí o primát.

To vše dokazuje, že náš obrozenský pud k lidovosti byl zdravý a vzniklá tradice lidovosti že byla jednou z našich základních sil a z nejprospěšnějších směrnic. Bez ní bychom se asi sotva osvobodili. Chování nejčestějšího šlechtice před válkou, maršálka Jiřího z Lobkowicz, při jednání o annenské patenty, to dokazuje jasně. Národ postavil se za něj, žádal jej, aby, jím podepřen, vzdoroval, ale Lobkowicz ve Vídni klidně přijal řád zlatého rouna a opustil národ v jeho základním požadavku. Případ byl přímo výstrahou před válkou, kam bychom byli asi došli, kdyby nás byla vedla šlechta a kdybychom byli bez ní a proti ní nezvykli se opírat o sebe, o svůj národ sedláků, dělníků, měšťanů a vzdělců, o svou vyzkoušenou a požehnanou tradici lidovou.

IX. Tradice sokolská a organizační.

V počátcích obrození neměli jsme mnoho možnosti k spolkovému a sdružovacímu životu. Pro vůdce byla tu sice Královská Společnost Nauk, Česká Matice a Národní Museum, na Moravě Františkovo Museum a Matice moravská, na Slovensku Prešporská společnost, Společnost baňská a malohontská, ve Vídni Československá společnost, byly tu brzy i jednoty církevní a učitelské, ale široké zástupy lidu až na cechovní sdružení a literátské spolky neměly ještě příležitosti a popudu, aby se podle zájmů organizovaly a v těchto organizacích sloužily některé časové myšlenky nebo národní věci. Sdružovací pud vyšlehl z českého organismu prudčeji až v r. 1848, kdy jednotlivá města poznala nutnost obranných jednot a gard, na rychlo je zorganizovala a poslala na pomoc Praze za její náhle propuklé revoluce. Rok osmačtyřicátý pohnul českým organismem tak, že se o národní věci mluvilo v rodinách, společnostech, hospodách a v kavárnách, až byla pocítěna potřeba scházeti se pravidelně za určitým národním heslem a ustaviti se přímo v sdružení, jež by národu prospívalo.

Leta šedesátá minulého století vzepíala se proto k českému spolkovému životu. Byly zakládány divadelní, pěvecké, čtenářské, hospodářské a odborné spolky a otvírány besedy, nastalo třídění stavovské a politické, — život se obohatil, zmnožil a roztřídil podle skupinových zájmů.

Je samozřejmo, že bylo tu nebezpečí chaosu a tříštění, diletantismu a stranicví. Kdo pohlížel do naší budoucnosti, musil si přát, aby i v náš sdružovací ruch vnikla soustava a kázeň, aby pohybu velikého zástupu našich drobných lidí směrem k spolčování využila veliká národní myšlenka a zaujala tyto lidi tak, že by ochotně sloužili národnímu prospěchu.

O tomto problému mnoho přemýšlel nemocný Jindřich Fügner na Králi u Svaté. Jako ředitel generální agentury italské pojišťovny v Praze stýkal se mnoho s malým českým lidem a zamiloval se do jeho povahy. Vzdělán cizinou a nadšen anglickou a belgickou ústavou, i zaujat Garibaldim a jeho snahami o povznesení a sjednocení Itálie, roztočil se pomoci nějak tomuto lidu, jenž byl Rakouskem obrán skoro o všechny dějinné a kulturní hodnoty, absolutisticky utlačen, a jenž, Havlíčkem uvědoměn, tu stál jaksi bezradně, jak svou situaci národně zlepšiti a zbaviti se staletého tlaku nepřitele. Fügner znal tělocvičný ústav Malypetrův a věděl o Jahnově myšlence fysicky pozvednouti německý

národ pravidelným cvičením těla. Ukázniti a zoceliti i české tělo a českého ducha připadalo mu vábnou myšlenkou. V těchto úvahách setkal se na Svaté s mladým Purkyňovým žákem drem Mirosl. Tyršem. Tyrš mluvil s Purkyněm o nutnosti ukázniti českého člověka fysicky i duchovně. Purkyně poukazoval na staré Řeky, co vše činili pro duchovní a tělesné zdraví národa, jak v každém větším městě měli palěstry a lázně. Jejich kalloagathia vznikla jen soustavným cvikem. Tyrš i Purkyně toužili po tom, abychom něco podobného založili i v Čechách. Snili o tom, abychom v sebe nassáli hojně řeckého ducha, zejména jeho smysl pro krásu, svobodu, přátelství, čest, míru a souměrnost, abychom si zamilovali i jeho vášeň pro agón, t. j. pro ušlechtilý zápas jedněch s druhými. Toužili, aby ožily doby Žižkovy, možnost tábořských čet, jejich svobodmilovnost, láska k vlasti a k zákonu.

Tyrš ocitl se s Fügnerem vlastně v témž okruhu myšlenek. Stačilo jen přeměnit je v čin. Tak došlo r. 1862 v Praze ke schůzi několika pozvaných hostů J. Fügnerem a M. Tyršem a byla založena první tělocvičná česká jednota. Heslem si dala »jarost a vzlet!«. Svůj symbol viděla v ptáku sokolu, jenž hrdě míří k oblakům a oblibuje si čilý pohyb. Proto přezvala se »Sokolem«. Fügnerovi dalo o všem mnoho práce, než překonal malichernost českých lidí a než je uhnětl ve sdružení

lidí nesobecky sloužících ideji. Stálo ho to i celé jmění, aby zrozené jednotě zbudoval důstojnou tělocvičnu a zabezpečil ji pro budoucnost. Ale dožil se ještě, že jeho myšlenka byla opakována v mnohých českých a moravských obcích, a že při jeho předčasné smrti r. 1865 mohl mu jeho spolupracovník Tyrš pro útěchu doznati, že zvítězil a že Fügnerovým heslem zvedá se na tisíce českých ukázněných těl a duchů, kteří za jeho vzorem beze slávy a bez zisku jsou pohotovi prospěti národu. Tento cíl byl hlavní sokolský účel. Prohlásila jej matka prvního sokolského praporu, Karolina Světlá, žádajíc, aby bratři smyli pohanu s tváře matky vlasti. Doznali jej při této příležitosti Grégra Tonner, prikazující prvním Sokolům, aby mysli v celém životě na husity a vrátili zemi jako její nejpřednější branné bratrstvo její starou válečnou slávu. Sokolové v Praze i na venkově vžili se opravdu ve funkci jakéhosi českého národního vojska. K slavnostem dodávali vždy své čety, jež červenými košilemi zrovna symbolisovaly sokolské odhodlání věnovat vlasti a národu do písmene vše. Sokolské bratrstvo nebylo sdružení jen tělocvičné. Tyrš v ně vdechl duši hluboce mravní, národní, pokrokovou a demokratickou. Znepokojil je věčným ruchem, věčnou nespokojeností s ponižujícími národně-politickými poměry, touhou, přenášet zlepšenou a posílenou národní českou věc na budoucí, svěžejší,

vzpřímenější a uvědomělejší pokolení. Sokolská hesla, vdechovaná v mladé sokolské duše při každé vzrušenější příležitosti, přímo měnila českého člověka. Byla to nová filosofie lidského a národního pokroku: »Budoucnost náleží činnému. — Vytrvalost matkou úspěchu! — Mrav a střídmost chrání zkázu. — Řádu a sebekázně třeba k svobodě. — Chraňte slabé! Nepovolte! Vytrvejte! — Boj o život je zákon přírodní! — Jen činná přítomnost zaručuje budoucnost. — Znásobená činnost je povinností malého národa. — Každý národ zahynul jen vlastní vinou. — Osoba stranou, celek vše! — Sobectví a lež jsou známkou choré společnosti. — Zpátečnictví je zločin na národech. — Národ, jenž chce žít, musí vyniknouti nad jiné činností všestrannou, neustálou a nesoucí se k nejvyšším vrcholům. — Od jiných sluší učit se. — Nestačí jen cizí přijmouti, nutno též přizpůsobit našim poměrům a zdokonaliti. — O získané vědomosti s druhý se sdílejí! — Nad tím, kdo vládne, i nad tím, kdo poslouchá, je cosi vyššího: zákon, řád. — Co všechen lid nezná, nikdo nezná. — Co lid ještě nedoved', nikdo nedoved'. — Co lidem se nestalo, nikým se nestalo.

Takováto a jiná hesla, rozprašovaná po jednotách a po českých zemích ve všemožných variacích, přiměla naši páteř a přetvořovala našeho ducha. Sokol pro takovéto myšlenky stvořil i novou řeč, novou frási, vnesl

ji i do literatury a umění, jejichž představitelé byli nadšenými Sokoly a spolutvůrci sokolských kulturních podniků. Jestliže se Němcová podivovala Dětváncům a jejich herojským postavám, sokolská myšlenka z české tělesné hmoty chtěla vyhnísti podobné postavy a činila tak se zdarem, jak je patrné z posudku zahraničních listů o sokolských zájezdech a o cvičeních v cizině. Tělocvik silil české tělo, bojoval se škodlivinami, jako jsou kouř, pití, karban, prostituce, oddaloval nemoc a i smrt. Sokolské tělocvičny modelovaly charakter podle Husa, Komenského, Žižky, Palackého, Havlička, Tyrše, kde kdo se snažil býti jejich miniaturním podobencem. Sokol se rozšířil se všemi těmito zásadami na Moravu, do Slezska, do Dolních Rakous, do Ameriky, Německa, Francie a j. V šedesátých letech uchytil se i na Slovensku zásluhou revúckých profesorů, jmenovitě Zocha, a dal si heslem: SSSS, t. j. svornost, sílu, svobodu a slávu. Prožil ovšem i mnoho krísi. Měl leta poklesu a úpadku a propadal často hlaholným frázím. Leta sedmdesátá a osmdesátá byla lety zkoušek, jmenovitě po Tyršově smrti. Sokolské tělo však rostlo, duch mohutněl, takže členská číslice před válkou stoupla na $\frac{1}{4}$ milionu a účast sletových borců množila se geometricky: I. slet: 700, II.: 2500, III.: 8000, VII.: 27.000. Sokol nespokojil se jen českými zeměmi, brzy přehoupl se i přes slovanské

hranice a díky J. Podlipnému a zejména J. Scheinerovi došlo k čilému navázání se Slovy a konečně k Svazu slovanského Sokolstva. Scheiner šířil poznání sokolské věci v evropské i zaoceánské cizině osobně i tiskem a za něho došlo k jedinečným divadlům síly a kázně, půvabu a krásy na letenské pláni. Sokolské pochody Prahou, jichž se účastnily kraje a obce všech českých zemí a delegáti veškeré ciziny, zavlažily Prahu osvobozenkými nadějemi a hrdostí na toto faktické české národní vojsko. Sokolství stalo se tmelem všeho Češstva i Slovanstva. Nevadí, že se později část jeho členstva rozštěpila na Dělnické tělocvičné jednoty a na Orly. I jimi hýbala stará sokolská kázeň a síla, — to byla jen jiná barva a kus jiné, strannicky zaujaté duše, ale přece jen české duše. J. S. Machar všiml si Sokolstva podrobněji r. 1912 o sletu a nadšen nazval jeho zrození nejplodnějším a nejnádhernějším momentem v našem národním vývoji. Sokolové připadli mu lidovou armádou, jejíž bratrský duch je ohlasem ducha husitských vojsk. Zazdáli se mu obdobou vojsk antických, chvátajících ustavičně kupředu, vždy s těmi a za těmi, kteří nestáli. Bez Sokola byly by Macharovi naše dějiny a náš život již nemyslitelný. Machar byl ujištěn, že bez sokolské myšlenky bychom národně nikdy tak byli nepokročili. Podobně uznale usuzoval r. 1912 Svetozar Hurban Vajanský. Po-

divil se, kterak mohutně český Sokol rozvinul slovanskou myšlenku a kterak uskutečnil ideu slovanské vzájemnosti. Učenci, diplomati, politikové, publicisti a státníci nemohli s touto myšlenkou pohnout. Co se jim nepodařilo, povedlo se prostým českým lidem, Sokolům: sjednotiti všechny Slovy kolem své ideje bez rozdílu národnosti, víry, stavu a majetku. Hurbanovi se na Letné zdálo, že se octl někde pod hellenským nebem, na opravdové Olympiadě, ale daleko mohutnější, zvedanale slavnější, před jakýmsi zázrakem, zvedajícím mysl až na nebesa. Imponovalo mu, že toto divadlo tvoří prostí čeští lidé, sedláci, dělníci, řemeslníci a drobní inteligenti, a že sokolská myšlenka nalila do našeho těla a ducha tolik nádherné pružnosti, ukázněnosti, síly a odvahy. Tenkrát na Letné vanulo ze sokolských mas skutečně něco monumentálního, strhujícího a osvobozujícího. Jako by sokolskou mysl přešlehal vítr tradičních osvobozenkých tuch. Tuto náladu stupňovala scéna »Marathon« a zejména r. 1913 Domo rázkův »Pád tyрана«, jenž byl přímým a jako by prorockým opověděním toho, co přijde a co musí přijít. Proto nebylo divu, že starosta České obce sokolské měl tak pronikavou účast na Masarykově a Benešově cestě do ciziny za války, že byl nejčinnějším členem Maffie a že jako podezřelý octl se i ve vězení. Proto bylo samozřejmo, že ze Sokolů byli první legionáři a že legiím vtiskli svého

ducha. Sám gen. S y r o v ý doznal, že skoro celá éra našeho odboje byla proniknuta a oživena sokolskými myšlenkami. Ducha dobrovolné kázně, vzájemnosti a demokracie vdechly legionářům především ony. Básník M e d e k poděkoval Sokolstvu za to, že dalo legionářům do ruky zbraň, do duše sebevědomí, že zrodilo legie a stát. Jako za hranicemi, pracovalo Sokolstvo i doma: vneslo do českých řad uklidnění a připravilo je na příchod svobody.

Sokolská tradice byla nejcennější vymožeností let šedesátých a nejúčinnějším prostředkem, jak sjednotiti, uvědomiti a ukázniti síly za nejvyšším národním cílem. Svými nadšenými a obětavými vyznavači vnesla řád a kázeň do ostatních sdružení, do obcí a měst, do všeho českého života. Svou organizační schopností přispěla sokolská myšlenka i rychlé organizaci politických stran a všude naučila smyslu pro pořádek, národní práci, uslechtilost, nezištnost a obětavost.

Od let šedesátých vzniklo na tisíce spolků v našich zemích, mnohé měly drahocenné záměry, ale žádný z nich nedopial se již sokolské rozprostraněnosti, uvědomělosti a ukázněnosti. Proto Sokolstvo vzbudilo tolik sympatií u nás doma i u cizích přátel a tolik závisti a nenávisti u našich nepřátel. Stalo se nám potřebnou a hybnou silou. Jest naší součástí. Ochránilo nás v nejtěžších zkouškách a ještě ochrání. Je jistě nejdrahocenněj-

ším a nejosobitějším projevem obrozenské doby a nejtrvalejším jejím dědictvím. Je plno skrytých sil, jež snad na ten čas připadají méně časovými, ale jež — okysličovány novými myšlenkami a popudy — prudce ožijí vždy, kdykoli národ bude v nebezpečí. Je to prostě záloha duchovní i fysické síly československého národa, střádaná muži, ženami i dětmi, naše nejdražší a nejjistější národní jmění.

X. Tradice napoleonská a osvobozenská.

Napoleonův vítězný pochod Evropou, jeho sesazování starých a dosazování nových vládařů, jeho přehraničování evropských držav zapůsobilo nadějně i na českou mysl. Poznali jsme tehdy, že i nejtuzší vláda jest odstranitelná a že zdánlivě nejtrvalejší hranice jsou posunutelné. To byl pro obrodící cenný zisk, protože si uvědomili, že rakouská klec může býti jednou rozbita a my z ní vykoupeni.

Jiný důsledek napoleonismu byl, že jsme si uvědomili svou sílu a cenu v katastrofálních říšských okamžicích. Čeští vojáci táhli proti Napoleonovi sice jako hnaní trabanti, ale byli sami překvapeni svou početností a svou významnou úlohou. Viděli, jak jsou pro říši a dynastii důležití a že bez nich by Rakousko neobstálo.

Tehdy rakouská vláda, hnaná dobovou nouzí, doznala jim v proklamacích tuto důležitost sama. Aby je rozplamenila k větší udatnosti, připomněla jim docela i slavnou válečnou minulost Čech a jich vůdců. Nechtíc uvědomila je dějinně v nejdůležitějším momentu, jenž křiklavě kontrastoval s českou bědnou přítomností. Vládní spisek z r. 1809, určený

českému národu, připomínal totiž, kterak již Samo zahnal franckého krále, jak byl od Čechů zahnán docela Karel Veliký, že Boleslav I. porazil císaře Ottu, Břetislav císaře Jindřicha, Soběslav Lothara, Vladislav že vyhrál až u Milána a j. p. Končil přímou výzvou, aby Češové oživilí svou rekovnost, aby byli zase v boji proti nepříteli tak děsivým válečným mračnem, jako tehdy. Jiná vládní proklamace z téhož roku upozorňovala Čechy, že zmužilostí a vojenskou mocí kdysi převyšovali všechny evropské národy, že jich nikdy neodstrašilo množství nepřátel, a že právě nyní udeřila hodina, aby obnovili slávu svých předků. Na hranicích jest zase nepřítel, jenž jde zemi rozežrat jako housenky. Češi již z lásky k svému patronu sv. Václavu mají se na něj vrhnout, aby nezahynuli oni a jejich budoucí. Mají se vyrojít jako zlé včely a urážet nepříteli hlavy jako makovicím na poli.

Tato vládní propaganda proti Napoleonovi byla více než dvojsečná. Češové musili se jí rozehřát víc proti vlastní říši, než proti Napoleonovi, jež je — někdejší hrdiny, děsíci německé císaře a svět — tak uničila, že českého národa již pomalu ani nebylo. Česká národní hrdost, třeba docela udupaná a umrtvená, musila se vzbudit touto děsnou paralelou slavného minula a ponurého přítomna, aby se zeptala, kde jest vinník a kde jest nebo kde bude mstitel. Když četli čeští lidé, co jim

psala rakouská vláda r. 1813 o napoleonských zhoubách ve Španělsku, že tam Napoleon vyvedl krále ze země, řádné vojsko z ní vyvekkl, osadil zemské pevnosti a šlechtu ochudil, zda se neusmáli a nepřáli si, aby se tak stalo i v rakouské říši, protože stav českého národa se tím nemohl zhoršit, nanejvýš zlepšit a snáze čelití germanismu. Čechové tím snáze by se byli rozhodli pro Napoleona, čím více si uvědomovali, že jejich císař neposlechl Napoleona a nenazval se českým císařem r. 1804, jak by bylo z historického taktu vyplývalo.

Napoleonův úder zapůsobil i jinak. Uvědomil národy národnostně, srazil je z jejich rozdrobených území v jeden šik a vdechl jim lásku k zemi a rodné půdě, k jazyku a k historickým tradicím. Jako ve Francii stvořil novou řeč a nacionální frázi, tak k ní donutil i Němce. Němečtí osvobozenští básníci stvořili novou poesii, národně výbojnou a opravdu válečnou. Jejich čeští neuměli kolegové technicky jich napodobili, ale nabili svou poesii českým duchem, postavami z českých válečných dějin, zbožněním české půdy, českých znaků, památných míst a hlasitým vyznáním svého slovanství, posíleného rozhodným účastenstvím Rusů v napoleonských válkách. Odlišili velmi pronikavě sourodnost a cizorodnost, a staré heslo: »Pojďme, bijme, neživme nepřitele!« adresovali, přes všechnu zdánlivou loyaltitu, podezřele na rakouskou

adresu. Řeč našich napoleonských básní, písní a novinářských článků nápadně zdůrazňovala boj za národní svobodu a samostatnost a mluvila příliš okázale o skončení národního podrobenství, než aby bylo lze věřit, že tím původcové nemyslili především na svůj ujařený a skoro zničený národ. Je to patrné i z korespondencí buditelů. J. Jungmann ujišťoval dne 25. 6. r. 1809 A. Marka, že všechny bídy přestojíme a naši vlasti že se povede dobře. Azbukou připsal: »Naše žizeň jde ke konci. Polsku skoro celou opanovali Varšavci. Rusové jim pomáhají. Uhrové málo dělají. Rakousy jsou v ruce Napoleonově. Vlasy a Tyroly jsou ztraceny. Čechy a Morava trpěti musí. Vyjde fénix z popele!« Rakousko bylo okupováno, Čechy a Morava byly zabráný Napoleonem, ale Jungmann psal, že — »vlasti se povede dobře, vzejde fénix«, — Napoleon dokoná své dílo! Dne 10. 8. r. 1811 psal Jungmann Markovi ještě jasněji: »Vojna mne těší, jedna slovanská strana vždy zvítězí. Bud' polská monarchie v celosti vzkvete pod králem Josefem Napoleonem, bud', což snad lépe ještě bude, Rusové polovici Evropy zatopí a větší ještě díl Slovan spolčí a sloučí. Naším rasům má se Slezsko dostati. Polsko má jim naproti tomu být i vzato.« Jungmannovi je zřejmé lhostení, ať ovládne František — nebo Napoleon! Čechům se za Napoleona hůře nepovede. Nejraději by ovšem viděl vítězství ruské. Ať

germánská, ať francká síla zvítězí, dlouho, podle něho, nepotrvá, ochabne a slovanská vzrůstající síla se vypne. (26. 3. r. 1812.)

Jungmannovy projevy, pracující náznaky a zdrželivé, že je může čísti rakouský censor, i tak prozrazují, že Čechy ovládla lhostejnost vůči bojujícím a že celé jejich srdce již tehdy bylo na ruské straně, jež může Čechům neúčinněji a nejlépe pomoci. Obrodiči byli syti každého cizího otroctví, jak v jedné své hře přímo napověděl Štěpánek: »Ha, proč prodlévatí? Otroky-li máme býti? Vždyť jsme ještě Čechové! Bud' me strašni zmužilostí jako naši předkové!«

Napoleonské války první porušily naši zrakouštělou duši. Naši kazatelé (Mošovský a j.) a naši básníci (J. Nejedlý a j.) dali si sice zprvu nadiktovat protinapoleonskou tendenci, ale postupem doby začali jinak nazírat, hlavně když si později uvědomili své rozhodné pomoci Rakousku v dobách tísně a jeho naprosté nevděčnosti a neuznalosti po napoleonských válkách. Začali vypočítávat svou záslužnou činnost v bojích za Rakousko, připomínali zničení Napoleona Ruskem, ale nakonec pocítili, jako by tu byli Slované chybili. Začali Napoleonova osudu skoro i litovat. Vzpomněli, že zatřásl Evropou a že chtěl státně stvořit Illyry, Polsko a snad i nás. Vzpomněli i, že jej zničila jen Moskva a že jeho vystoupení i vystoupení Rusů v Evropě bylo událostí epochální, jež zapůso-

bila i na nás. Prociťoval to v svém každodenníčku i Fr. Palacký. Od Napoleona věřil nového ducha v celé Evropě. Nedal se potlačit a nezadržitelně se dral do politiky, kultury a života. Jiskra svobodného myšlení zapálila i Rakousko — čím ji více budou dusit, tím více vzplane. Je jisto, že národové svá pouta shodí a sláva i slovanských vlastí se vzbudí. Národové se dále nedají klamat a vynutí si svobodu sami. Evropa nezadrží tohoto proudu. Kouří již v Anglii, Španělsku, v Němcích, chytne i u nás (srpen 1814). Podobně psával i Čelakovský Kamarýtovi. Francouzi rozžali nad temnotou ztročených národů pochodeň a svět tím nabývá již jiné podoby. Národové otevřeli své mozky, které se nedají již sevřít žádným řetězem. I kdyby pře národů třebaš desetkrát klesla, desetkrát se opět povznese, národové dojdou svého!

Za Napoleona jsme nebyli ovšem k žádné akci ještě připraveni. Byli jsme jen někdo, koho vlekou a kdo se musí dáti vléci. Ale po Napoleonovi začali jsme již myslet na to, že rakouskou říši zase jednou může stihnout podobná pohroma a že potom připraveněji budeme se musít postavit za svůj osud. Napoleonské osvobozenké símě v nás prostě vzklíčilo a nedalo se sebe příkřejším absolutismem vyplenit.

Nejpatrnější je to na politických brožurkách třicátých a čtyřicátých let. Metternichovský absolutism, jenž nepřipouštěl novi-

nářského svobodného projevu, stvořil tento zvláštní druh publicistiky, zpravidla tištěné v cizině, jež bedlivě sledovala rakouské poměry a dobře vytušila, že Rakousko jest chorý muž jako Turecko a že jest jej nutno radikálně léčiti, má-li se uzdraviti. Původci těchto politických brožurek byli většinou Slované, kteří protestovali proti tomu, aby Rakousko mělo německou nebo maďarskou nadvládu a aby slovanské národy němčilo nebo maďarilo. Vedle filosofických, národních, politických a jazykových důvodů v těchto brožurkách bylo dokazováno, že Rakousko ve svém vlastním zájmu nesmí dále němčiti a maďariti Slované, protože je jinak donutí, aby tíhli k svým zahraničním soukmenovcům. Na tuto možnost upozorňovali i spravedliví rakouští Němci, kteří na slovanské brožury odpovídali návrhy, kterak slovanský problém v Rakousku nekrvavě rozřešiti. Přirovnají-li se tyto brožurky navzájem, působí dojmem veliké směsice hlasů, dohadujících se nad ložem nemocného, má-li či může-li ještě pacient dále žíti. Někde připadají jako veliká šachovnice, na níž hrají Slované, Němci a Maďaři se vzájemnou snahou o výhru. Rakousko připadá již opravdu partii šachu, při níž se skoro nahlas debatuje, že prohra jeho existence v tehdejší podobě jest vlastně otázkou času. I tato brožurková debata byla možná jen předchozím napoleoništem a novou úpravou české a slovanské

mentality, že Češi a Slované nejsou rakouskými poddanými nadosmrtní a že je tu možnost poddanské výpovědi, ovšem že za cenu násilnou.

Brožurková parcelace rakouských zemí podle národů či aspoň osnovaná federalisace Rakouska v jejich smyslu připravila rok 1848 a naše akce v něm za naše národní osvobození. Sám konservativce Vinařický vital konstituci jako počátek nového věku, v němž se skončí panská hra s miliony národů a bezmocnými se vůči nim ukáží bodáky, děla i tvrze (1848, 15. března Fričovi).

Konstituci vykládali si slovanští národové jako první krok k zlepšení i národního stavu. Pohyb říšských Němců ve Frankfurtě a jejich úmysl přiřaditi i Rakousko ve svou zájmovou oblast připadal znamením, aby i Slované pověděli své stanovisko světu jako Slované a přehlédli své místo v rakouské říši a uprostřed Evropy. Tak vznikla mezi Chorvaty, Slováky, Čechy a poznaňskými Poláky myšlenka slovanského sjezdu v Praze, jenž by se uradil o časových slovanských věcech za nových poměrů v rakouské a německé říši. Zprvu měla to býti slovanská odpověď do Frankfurtu, že rakouští Slované s Němci nechtějí a ani nemohou mít souručení a že si upraví poměry ve své říši sami. Na sjezdu došlo mimo důraz na rakouskou ideu, spravedlivou k Slovanům, i k osnovám přestavby Rakouska. Naznačily

je jednotlivé sekce, utvořené z jednotlivých slovanských národů. Československá sekce osnovala národní souručenstvo Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků, třebas s počátku narážela na moravský separatism a na polské úsilí o Těšínsko. L. Stúr a J. M. Hurban proti moravskému politickému separatismu brojili, abdikovali slovenský rozkol a znovu se postavili pod české vůdcovstvo, prorokující českému národu, že povstane z bělohorských mdlob a stane se zase severní září nad Slovany, jak jí již byl. Předseda sjezdu Šafařík velmi rozhodně projevil naši pevnou vůli po důstojném a svobodném národním životě, protože nelze nadál živořit, jak jsme dosud živořili. I když byl slovanský sjezd Windischgraetzovým násilím rozehán a Praha prohrála svou novodobou první revoluci, před níž Palacký a Havlíček varovali, přece osvobozenká myšlenka sjezdu zůstala a pokračovala v dalších našich akcích. Romantický přisvit svatodušního povstání v Praze dodával jim kouzla a sankce.

Z nich pro nás nejdůležitější bylo povstání slovenské části našeho národa v horních Uhrách proti Maďarům. Slováci je osnovali za naši, horvatské a srbské pomoci ne v nespěchu odrakouštvování Maďarů, nýbrž pro svou národní záchranu. Maďaři napadali jejich národnost za konstituce ještě prudčeji a netajili se rozhodnutím zmaďariti je docela. »Slovanská Lípa« a českomoravský tisk shá-

něly proto pro Slováky mravní i hmotnou podporu. Slovenského tažení, vedeného rak. majorem Lewartowskim a Čechy Bloudkem a Zachem, účastnila se i řada prostých i vůdčích českých dobrovolníků. Čechové, Moravané, Slezané a Slováci po staletích octlí se tak v jediném bojovném šiku jako československý národ, jenž chce branně osvoboditi svou slovenskou součást. Na scéně se brzy zase objevili Rusové, pomáhající Rakousku jako za Napoleona, a zase bylo od nich očekáváno, že se svým hlasem po maďarské porážce zastanou rakouských a uherských Slovanů. R. 1849 nebyli jsme však již tak trpni jako tehdy. Naši vůdcové začali pracovati pro naši národní svobodu na schůzích, ve shromážděních lidu, na sněmě, v tisku, v jednání s panovníkem, ministry, a s ostatními Slovy navzájem. Jestliže počátkem čtyřicátých let nás policejní agenti a špioni podezírali, že chceme založiti západoslovanské císařství z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, nyní jsme s podobnou osnovou skutečně vystoupili a panovníkovi přímo předložili návrh federalisovaného Rakouska, rozděleného podle národů na část německou, československou, polskorusínskou, maďarskou, rumunskou, jihoslovanskou a italskou. K českomoravsko-slezské sféře mělo býti připojeno i Slovensko, vybavené z uherského království jako nová rakouská korunní země. Za touto koncepcí stál Palacký a Havlíček v čele

všech česko-moravských sněmovních delegátů a i někteří Němci (Neuwal). Císař s vládou ji sliboval částečně i uskutečnit. Štúr na vládní pokyn pro ni agitoval s Hurbanem ve Vídni a na Slovensku a sháněl pro ni projevy slovenských měst a dědin. Došlo jich na sta a podobaly se plebiscitu za vytržení Slovenska z Uher. Štúr mluvil ve Vídni již docela o obnově Velké Moravy a přilnul k tomuto řešení slovenské otázky celým srdcem. Československo v rámci rakouské říše bylo tehdy opravdu na obzoru a mnoho nechybělo, aby byla tato jeho první etapa pod rakouskou vládou vytvořena. Hlasy o panslavismu, slovanském demokratismu a protiněmeckém nacionalismu ovšem zase začaly pracovat. Maďaři je podporovali po své prohře svou t. ř. rakousky loyální skupinou, a tak osnova byla pohřbena takměř před realizací, skoro hned po ruském skončení rakouské pomoci, takže Havlíček mohl psát již r. 1851 jen nekrolog slovenské korunní obmyslené zemi a politovatí Slováků, že budou za svou loyaltitu r. 1848/49 vydáni na pospas Maďarům, protirakouským rebelům.

Osvobozenká tradice z roku 1848 žila v československé mysli však dál a svítila nově přichozím generacím na cestu za samostatností. F. L. Rieger jednal hned po našem revolučním nezdaru v Paříži s Czartorijským a Telekim o dalším osvobozenkém programu a nedohodl se o něm s maďarským vůd-

cem jen k vůli Slovákům, jež nechtěl vypnouti z našeho národního zájmu.

Za obnovené konstituce v šedesátých letech situace nepřipouštěla sice již, abychom i Slováky přibírali ve svůj politický program, ale v různých podáních vládě, na př. o koncesi na »Národní listy« jest ještě řeč i o československém národě. Usilovali jsme zachrániti, co se dalo. Především jsme žádali na panovníku obnovu historické osobitosti zemí České koruny, stvrzenou korunovační přísahou. V dualismu věřili jsme těžký útok na sebe i na Slováky, ale jednáním o fundamentálky a o reskript chtěli jsme dosíci něčeho podobného, čeho dosáhli Maďaři. Ztroskotali jsme i v tomto jednání, ale přes rozdělení českých řad a přes zmatek v českém táboře i politickou dlouholetou pasivitu jsme aspoň deklaracemi poslanců a lidovými tábory připomínali svůj požadavek. Při každé válečné zápletce jsme zvyšovali hlas za své národně-politické právo, tak za německo-francouzské a rusko-turecké války, za bosensko-hercegovské okupace, za jednání o jazyková nařízení a o všeobecné hlasovací právo, za války bulharsko-srbsko-turecké a j. Naši básníci i vědci svými knihami, svými styky zahraničními, svou účastí na cizích kongresích, naši politikové řešením české a rakouské otázky, naše omladina svými demonstračními projevy ustávičně připomínali, že česká otázka jest živá, nezodpovědná, na-

léhá na rakouskou a světovou odpověď a že v Rakousku nebude pokoje, dokud nebude vyřešena. Moment tohoto řešení se vznášel nad námi celá desetiletí a propukal vždy, kdykoliv se nad světem válečně mračilo nebo kdykoliv se mluvilo o císařově smrti.

Stejně žila i slovenská otázka. V šedesátých letech chtěli si ji vyřešiti Slováci t. ř. memorandem, jímž požadovali, aby slovenská země v horních Uhrách byla národopisně ohraničena jako zvláštní samosprávný distrikt ve věcech kulturních a administrativních a aby jako svéprávná součást Uher byla ponechána svému přirozenému vývoji. Maďaři nepřijali memoranda vůbec a dualismem nejenom že zničili tento sen, nýbrž r. 1874/75 zrušili i slovenská gymnasia a Slovenskou matici a na interpelaci odpověděli svým ministerským předsedou Tiszou, že Slováků ani neznají, protože v Uhrách žijí jen Uhři-Magyarok. Maďarské násilí vzbudilo ve Slovácích, jak dobře tušil Košut v Turině a »Neue Freie Presse« ve Vídni, pančechism a panslavism. J. M. Hurban, jenž přežil protagonisty československého rozkolu, zřekl se roku 1876 čsl. rozkolu, navrhl vrátiti se ke spisovné češtině a vyznával česko-moravsko-slezsko-slovenský či československý národ od Krkonoš k Tatrám, od Domažlic po Užhorod s hlavním městem Prahou a s tisíciletou českou kulturou. Ruskoturecká válka r. 1876/77 vdechla Slovanům orientaci k Petrohradu,

kde se občas objevoval Vajanský, hlavně od osmdesátých let, počítaje s ruskou pomocí na jisto. Generace let devadesátých počítala reálněji především s orientací českou a připravila ji novinově, časopisecky a spolkově půdu. »Hlas« a »Prúdy« osnovaly pro dny budoucích katastrof možné československé splynutí, jak je zrovna manifestačně patrné z československých akcí v luhačovických a martinských poradách a z celých dějin Československé jednoty, zejména pak z ankety »Prúdů« r. 1914. Vlivem mladé slovenské politiky, řízené Hodžou, byly Uhry od roku 1905 v Štefanovičově tradici rozkládány na národnosti a začaly se opírat demonstrativně o zahraniční soukmenovce při každém stoupajícím maďarském násilí, takže i tu budoucí situace byla připravena. Stačilo opravdu již jen hranice přesunouti podle národně sebeurčovací zásady.

Osvobozenská tradice v nás od obrození zřejmě sílila a konkretisovala se. Celý organismus jí prosákl do poslední tkáň, takže veliká válka nám vlastně jen umožnila vtěliti v život něco, co v nás bylo dávno hotovo a co nás uvědoměle od napoleonských válek znepokojovalo.

XI. Tradice protiněmecká a protimaďarská.

Naše zvláštní zeměpisné položení uprostřed Němců a Maďarů vniklo nám již v nejdávnějších dobách povědomí národního nebezpečí a určilo náš poměr především k Němcům obranně, ba i nepřátelsky. Tento poměr se zhoršil zvláště za posledních Přemyslovců, kteří kolonizační Němců do Čech národní ráz naší země přímo ohrozili. Proto původce t. ř. *D a l m i l o v y* kroniky napsal již slova, jež je možno pojímat jako základ k našemu dalšímu vztahu k Němcům: »Když německý jazyk v Čechách vstane, tehdy našeho rodu vše čest skane, neb zradit země i knížata.« O Přemyslu Otakaru II. napsal Dalimil: »Potom král počě o svých netbati, města i vsi počě Němcóm dávati. Ach běda krále šlechtného, že neschova jazyka přirozeného, jimž by dobyl jmena dobrého.« O sto let později problém zaujal i *H u s a*. V odpovědi k výpovědím svědků r. 1414 Hus upozornil, že podle božích i přirozených zákonů Čechové v českém království měli by mítí primát, jako jej mají Francouzové ve Francii a Němci v Německu. Němec, pokud by byl u

nás správcem poddaných, biskupem nebo farárem a neuměl by česky, byl by nám platen jako němý pes u stáda, nemohoucí štěkat. Proto Hus začal proti Němcům, usazujícím se v Čechách ve veřejných funkcích, brojiti. Ve »Výkladu desatera« pověděl, že by Němci v Čechách měli přijít ke králi a přísáhnouti jemu i zemi věrnost. Toho ovšem oni nečiní, to se prý dříve had na ledě zahřeje. Hus si stěžoval, že Češi toto němčení země klidně snášejí a že jsou proto horší psa, jenž svého lůžka hájí a nedá cizimu v ně vstoupiti. Husovy výroky dokazují, že protiněmecká tradice v Čechách již zapustila kořen a že vedle národního nebezpečí bylo tu i společenské, totiž že Němci začali zabírat Čechům místa, a ještě byla otázka, zda budou vůči zemi a panovníku loyální. Tato zkušenost ozývá se i na Slovensku ze žilinské listiny z konce XIII. a z krupínské listiny ze začátku XVII. století, což je dokladem, že Němci natiskali se postupně i do Uher a že Slováci i Maďaři se jim bránili z národních a sociálních ohledů. Pražský manifest z r. 1420 ozývá se také proti křivdám vůči jazyku a národu a dovolává se pomoci sv. Václava. »*V š e h r d o v a* práva« mají článek, aby v žádný zemský úřad, ani nejvyšší, ani v nejnížší, nebyl vsazen cizozemec, t. j. Němec. Zápas o českost české země zesílil hlavně v XVI. stol. a stupňoval se přílivem německých řemeslníků do měst, vlivem dvora a cizí

šlechty, českým luterstvím, pronikáním cizích kultur k nám a pak neustálým tlakem Německva na nás podél nejdelsí naší hranice. Zdá se, že již tehdy rostla česko-německá nenávisť a že Čechů nenáviděli především Němci. Vysvětluje to na př. z Lutherova psaní »An den christlichen Adel deutscher Nation« z r. 1520: »Es ist hoch zeyt, das wir auch einmal ernstlich und mit wahrheyten der Behemen fornehmen, sie mit uns und uns mit Ihnen zuvorereynigen, das einmal aufhören die grewlichen lesterung, hass und neyd auff beyder seyten«. Lutherovo psaní asi mnoho nepomohlo, nevráživost trvala oboustranně, ale tentokrát více k české škodě. Luteranism se u nás šířil a s ním německá a němčící immigrace do našich zemí. Zdá se, že se jí Čechové a Slovinci ani mnoho nebránili a germánských prvků v luterství dostatečně neparalysovali. Nezpozorovali ani, že luterství zkonsolidovalo české Němce a připoutalo je k zahraničím, že způsobilo i čilou fluktuaci československých studentů na německé university v zájmu výuky v luterském bohosloví, jež československou mysl narušila bezprostřední výchovou v německém prostředí. Habsburgové zahraničními vlivy i svou blízkostí Němcům národně zlhostejnili, zřímštili a zmezinárodnili i naše katolíky. Jezovité stupňovali tuto zhoršenou naši národní situaci, takže Hortensius jejich příchod označil jako »rem regno et rei publicae perniciosam«. Češi se octli národ-

ně na ústupu. Ukazuje to statistika cechů r. 1619: Němci jich měli 15, my jen 8. Počet Němců v Praze stoupl do r. 1619 za posledních sto let desetkrát. Proto někteří čeští vlastenci začali poukazovat na toto bezprostřední národní zlo. D a č i c k ý přirovnal v »Pamětech« Němce k housenkám v zeli, myším ve stohu a ve stodole, kozlům v zahradě a obvinil je z přímého lupu české rudy. P e t r V o k vyzýval r. 1608 Čechy, aby se navzájem snášeli a podporovali, aby nemusili vlastní vinou trpěti pak cizího, který by je snad i trápil a nakonec i ze země vyhnal. Výzva přišla pozdě. Ani ne za dvacet let nejznatnější síla národa byla opravdu ze země cizincem vyhnána. Národní nebezpečí postihoval i R i c h a r d z e S t a h r e n b e r k a r. 1607, když pohřešoval již svobody Čech, zanedbání našich práv a výsad, a když měl již pocit jha a řetězu, na němž jsme vedeni. Zdálo se mu, že obyčejnými prostředky se německého zla již nezhostíme a že bude musít pomoci sám bůh. Na tvrdé srdce faraonovo a na nestoudného cizince, chystajícího na naše hrdlo oprátku, bude prý potřeba Mojžíše, aby nás vyvedl z Egypta, do něhož jsme se dostali. P a v e l S t r á n s k ý nastiňoval národní situaci podobně (»Proti hostinským, v Čechách se do kostelů tlačícím jazykům«, 1618): »jazyk upadl, vlastní soukmenovci ho nedbají, němčina roste ve všech koutech země. Připravujeme si sami záhubu. Dějiny

Slovanů mezi Labem a Odrou jsou nejlepší poučení, jak umějí Němci zacházeti s poddanými národy. To musí nutiti Čechy k bdělosti. Nechtějí-li Čechové, aby je potkal osud severních Slovanů, musí státi na stráži, hadů za řadra, sršňů za obojek nesázeti, cizozemcům ve své vlasti, církvi neb obci hnízdití se nedati, a svého z rukou nepouštětí.« Musíme svého chrániti, abychom o své nepřišli. Stránský varoval zejména, abychom Němců nepouštětí do kostelů a do škol, protože nás v nich oloupí o náš jazyk, odhodí naši národnost a přivodí cizí jho a naši zkázu. Jak toto varování bylo správné, ukázala právě naše rychlá germanisace po Bílé hoře. V XVI. století bylo Němců v Praze kolem 4%, v XVII. století kolem 50% a v XVIII. stol. připadala Praha již skoro zcela německou. Pelcl v »Dějinách Němců a jejich řeči v Čechách«, ukázal, jak děsně zachvátila germanisace i ryzí česká města jiná a bál se, že budeme brzy poněmčeni, jako jsme byli rychle protireformováni a pokatoličeni. Od r. 1627 užívala protireformace skoro týchž prostředků, aby byli protestanti přivedeni k římské církvi, jako se dnes jich užívá ke germanisaci, a za padesát let byly Čechy katolické. Je vši mocí pracovat, aby nebyly za padesát let při germanisačním účinkování normálně německé. Dobrovský upozorňoval ve »Slavině« stejně varovně na zhoubný vliv cizoty na národ a příkladem dával zkušenosti

s latinou u nás, za jejíhož panství jsme národně zaostali. Proto mluvil Dobrovský proti vštěpování cizího, t. j. německého jazyka u nás. A. J. Zima na »Oldřichu a Boženě« ukazoval nutnost české kněžny u nás, protože Němkyně bude vždy mítí německou čeleď, do země se za ní pohrne plno Němců, kteří se pak ze země stejně těžce budou vyplňovat, jako těžce dostaneš řepiky z koňské hřívky. Proti »hrdému pohledu cizozemců« na nás ozval se i V. Stach. Jungmann také jen proto, protože v ženě cizozemkyni by zjednal vůdkyni vrahů a bič proti Čechům. Jungmann odůvodňoval Markovi svou ustavičnou práci pro povznesení české literatury a české řeči tím, že se mu zdálo, že máme u nás v 19. století podobnou situaci, jakou jsme měli v 9. století: tehdy duněla Evropou germánská polnice, aby zbrání pokřestanila půl Slovanstva, nyní duje tatáž polnice, aby nás poněmčila. Pelclovo rozpoznaní opakoval tu Jungmann změněnými slovy ještě r. 1832! Linda nechal zavraždit v »Záři nad pohanstvem« sv. Václava Boleslavem, protože přijal boha cizinců, kořil se cizotě, na náš jazyk tím uvalil smrtelné nebezpečí a stal se zhoubcem Slovanů a Kazislovanem. Tato obžaloba, vmetená vůči národnímu světcí do historie, chutná příliš Lindovou dobou, vědomou německého nebezpečí a ohlížející se po oporách proti poněm-

čovacím důsledkům. F. P a l a c k ý sedal r. 1819 k studiu českých dějin v téže náladě. Napsal Jungmannovi několik vět, nesoucích plně pečeť dobové protiněmecké nálady: »jakýsi záhubný osud postavil nás, dobré Slovany, doprostřed otevřených tlam loupežných národů. Co s námi, to nedávno i s Poláky učinili Němci. Je to komedie hlásat vysokými slovy o rovnovážnosti v politickém systému Evropy a trhatí krajiny, sahati loupežnicko do svatých práv, do života slavných, ale nešťastných národů. Já bych o těchto krajin zhubobách psáti nesměl: plameny psal bych do duše tyranů každickým slovem«. K o l l á r začal Němce nenávidět v Necpalích, kde německý setník dal slovenského hochu nemilosrdně popraviti pro krádež. Tuto nenávisť zesílil v Kremnici, kdy v kostele se nesměl ani česky pomodlit a musil utíkat do polí, aby tam mohl boha oslovit a zazpívat mu svou mateřštinou. Na Polabí a Pobaltí znenáviděl si Němce pro zřejmé stopy jejich germanisačního násilí na Slovanech, — pocit, jež stejně silně v Německu pocítil i S. Tomášik, Svetozar Hurban Vajanský a Sv. Čech. Šafařík cílem Slovanských starožitností udával r. 1837 posilu Slovanů v boji s Němectvem a povznesení slovanského národního vědomí. I H o l l ý cítil dobovou úzkost z Němců, když v »Svatopluku« se ptal, od koho dostali Němci právo nás utlačovat a zpoddaňovat. Svatoplukovci

projevují chuť raději hned zemřít, než aby měli sloužit a hynout jako otroci Němců. Č e l a k o v s k ý svou nenávisť vůči německému panství vtělil v »Cikánovu pišťalku«, ženoucí »německé myši« k vodě. Němci mu byli »sobači« národ, »hanební chlapi«, rozlízali se mu nebezpečně po městech a dědinách, po zámcích a klášteřích a nesli českému životu národní smrt. Připadali mu děsným severským obrem, před jehož železnou berlou nás může spasiti jen ruský obr. Při každém českém vzplanutí měli u Krkonoš pohotovou armádu, již projevovali svou odvěkou chuť na nás. Stejný pocit měl i K a m a r y t a V i n a ř i c k ý, kteří by si byli přáli českoněmeckého smíru při naprosté jazykové, školské, administrativní a soudní rovnoprávnosti.

Š e m b e r a v Čechoslavu upozornil na poněmčování Moravy, kde byla od Němců živena nepřizeň k Čechům jedině proto, aby se němčení země lépe dařilo a aby Moravané jí byli oslabeni. Případ má současně obdobu na Slovensku a ještě dnes protičeský odboj je tam rozdmýcháván rafinovaně Maďary a Maďarony, aniž toho Slováci pozorují nebo chtějí pozorovat.

V Máchově pokolení českoněmecký poměr se poněkud zlepšil. Mladoněmci cítili ještě »böhmisch«, v Čechách uctívali svou vlast a v českých dějinách své vlastní reky. Typem tohoto nazírání jest na př. A. M e i s s n e r. V Žizkovi napsal vroucí věty, jak by je se-

stavil i Čech: »Erzählen möcht ich . . . wie hier ein Volk, ein herrliches wie keines sonst für Licht und Lenz gekämpft . . . O Deutschland, du nennst die alte Heimath der Hussiten todt . . . Ob todt dies Volk, die Zukunft wird es lehren, die uns wie Morgendämm' rung überschwebt. Doch das erkenn': dass, was wir bestens ehren, aus diesem Volk unsterblich in uns lebt.« — »Zertreten bist du, Volk'. Ja doch wie Trauben von Winzer Tod gekeltet unter Schmerzen, dass du dereinst als Feuerwein den Glauben, den Rausch der Freiheit trägst in allen Herzen.«

Tyto verše z r. 1846 byly recitovány s nadšením i českou mládeží, ale přes ně protiněmecký antagonism neustával. Čtenáři česky nadšených románů Němce Herlossohna pociťovali rozpor mezi touto německou oslavou svého národa a mezi vládní a úřední praxí, jež hlavně v městech bila v oči. Proto čeští studenti, přicházející z venkova do Prahy, byli hlaholnými protiněmci, jak je viděti na př. i na strážlivém Havlíčkovi.

Havlíček v noci ze dne 26./7. ledna r. 1842 nešel na český bál proto, aby pro úsměv milované ženy nezapomněl na národní vrahy. Modlil se v ní takto: »Bože, dovol mi aspoň tuto noc za všechny tančící proklínat naše vrahy, dovol mysliti jen na chvíli, jak drtím v rukou všem našim vrahům najednou hlavy a prsa, jen jedno, jediné okamžení!« »Můj bože! nedej nám vyhynouti v otroctví,

nám, jejichž otcové se nepoddali celé Evropě! Dej setrvalost v pracích, požehnej, co začínám čistou láskou k vlasti a k slávě velkých otců našich! Nedej vrahům šlapati nám na šije u hrobů otců našich, před nimiž utíkali otcové jejich, smiluj se nad vlastní!« »Své útočné protiněmeckosti nezměnil ani dozrálý Havlíček. Němce pokládal za naše největší škůdce, protože nám nedopřáli nikdy oddechu se svým věčným úsilím nás podmaniti. Byli pro něj česká »aqua tofana«: uvedli nás do stavu věčného umírání, do každodenného krvácení a do laokontského zápasu s hady. Jsou věčnou sekerou nad námi a vzbuzují stav, v němž se umírá a nelze umřítí. Tak účinkovala podle Havlíčka německá civilizace na Slovanstvo vůbec, podvázavši mu žily a odňavši mu chuť k životu (1849, S. S. III 54). Čechoslované jí nejvíce zakusili. Je to tím povážlivější, že osud Čechoslovanů jest osudem Slovanstva. Jestli padneme v boji s Němectvem my, pocítí to těžce i Poláci i Jihoslované. Padnou-li Čechy, neudrží se ani Morava a Slovensko. (Slovan 23. X. 1850.) Havlíček hledal svépomoci v nás samých a v rakouských Slovanech, odmítal Rusy, ale měl-li by volit, tož by přece volil Rusy, jak doznal M. Hartmannovi r. 1848: »lieber die russische Knute als die deutsche Freiheit«. Živelný odpor proti Němcům odůvodnil Havlíček v zkratce takto: národ, ztrativ svou národnost, klesá vždy více v bídu a

v opovržení. Cizí panující národnost brzy se zmocní všelikých cest k lepšímu životu, usadí se ve výnosné ouřady, přitáhne k sobě obchod a průmysl, a držíc v rukou svých všeliké prostředky k vědomostem a k lepšímu vzdělání, zanechá domácí přemožené národnosti jenom nádenické klopotění, těžkou a málo výnosnou práci ruční. Cizí národnost pak proniká, za domácí se stydí, a není pro uhnětenou národnost vysvobození . . . klesne do hrobu.« V tento stav přivedli nás Němci za protireformace a chtěli by nás v něm uchovat i za Bacha. Maďaři chtěli by sem zavést i Slováky. Proto Havlíček učil i plemenně nenávidět, protože nebylo jiné pomoci, národ se poněmčoval a pomad'ářoval již skoro dobrovolně a samočinně. Havlíčkovi bylo samozřejmo, že doma ve svém musíme býti my hlavou a ne ocasem. Přeloučští naznačili to v uvítací adrese vlastencům vracejícím se z Vídně r. 1849, kde s bolestí znamenali, že již valná část našich lidí klesla až tam, že »lízají bič macechy« a dobrovolně se odrozuji. Země a národ nesmějí býti dále podnoží cizoty a otroky cizích, musí se vzchopit, ožít a rovnoprávně žít! Němcová v dopise Dlabačovi dne 27. 5. r. 1850 nevěřila, že se českoněmecká otázka rozřeší pokojně. Češi by měli na Němce s řádnou revolucí, vyhnat je přes hranice, kam beztak patří. Bohatnou z českého tuku a mozolů, kazí nás tělesně i duševně. Kdyby prý Němcová vládla

hromem, vyčistila by prý zemi od nich, jsou zlý náš neduh a mírným lékem ho nezastavíme. Němcová pokládala Němce za naše vrahy, jež potírat je naše svaté právo a nejvyšší povinnost.

Situace se přiostrila za Bacha. Tehdy si troufal nejvyšší správce českého školství školní rada Maresch dne 8. 3. r. 1857 přijíti k nám s odnárodnující filosofií: jako moře spojuje země, tak má řeč spojovati národy, řeč rozsáhlá. Mluvy menších národů mají zaniknouti a mají se připojiti k svému prospěchu k národům velkým a význačným. Maresch prozradil veřejně, k čemu spěli jeho pomáhači nepřimo a pod maskou. Otázka věčného poddanství jinému národu pro duchovní lidský rozvoj podrobeného národa napadla sice již Hněvkovského, později i Vajanského a Schauera, ale to byla otázka s přehlušující negací, to byla vzpruha vše napnout, aby nikdy nebyla zodpověděna kladně. Mareschova filosofie byla však rafinovaná injekce pro národní netopyřy a konjunkturální sobce. Mladé pokolení na ni odpovědělo zvýšenou nenávistí ke všemu německému a odporem k němčině. Hálek ujišťoval ve feuilletoně r. 1861, že se již blíží hodina, kdy vypudíme cizí havěť, jež se u nás usadila v naší opuštěnosti a potupném snížení. Heyduk toužil pokosit co nejvíce našich nepřátel a nadělat si z jejich lebek poháry, aby mohl jimi připíjet na další zmar našich vrahů. Neruda

cítil stejně ohnivě národně, ale projevoval se rozvázněji a reálněji. Viděl v Němcích velký, inteligentní a pracovitý národ, od něhož se musíme naučiti mnohým dobrým vlastnostem a především je dobře poznati, abychom věděli, s kým bojujeme a jak máme bojovat. Ojizvený buršák nebyl mu k smíchu, protože jeho jizvy jsou přípravou k boji za národ. Neruda neviděl jiné cesty v zápase s Němci, než práci, kulturou, uvědoměním, statečností a železným charakterem se jim vyrovnat a možno-li je předčit. Jestliže jejich nepřátelství a jejich útok se obnovuje, plyne z toho pro nás nutnost věčného vojenského tábora, v němž kujeme zbraň ducha i rukou, abychom byli proti nim ustavičně pohotovi. Václav V l č e k upíral pohled ustavičně k hranicím, protože Bismarck je chtěl přes nás nebezpečně posunout k Adrii. Eliška K r á s n o h o r s k á došla při tomto pohledu k své Chodské, v níž by byla všechny hory snesla na šumavskou, rudohorskou a krkonošskou hranici a všechny mezery mezi nimi vyplnila českými hlavami tvrdými jako žula. Z Jiráskova díla dal by se sestaviti protiněmecký a protimaďarský řád pro nás: »Varujte se Čechové, abyste víc pod hejtmany německého pokolení nebývali! — Češi budou-li jiným sloužiti a sami mezi sebou svorností a řádu nedbati, nebudou z toho mít ani cti, ani zisku. — To my byli takovými osly, že jsme za Uhry krev svou a krajanů svých prolévali. Jedno chci:

vy jste šli proti Němcům vždycky různou, a oni, ať Sas, ať Bavor a Šváb proti vám vždy v jednom šiku. U nás jest různost, u nich je jednota. Běda, nebudeme-li jako oni tvrdí a svorní! — Napadá mne vzdor, když je nejhůř, a myslím si: tisíc let jsme tu stáli a obhájili se a krváceli a trpěli, a teď máme malátnět? Ne, to kdybych měl být posledním, sám jediný, nepoddal bych se! — Čin proti slovu! Proti německé, továrně českou, a ne povídkovou besedu a Sokoly! Neplačte, ale zapalte se v svých srdcích, zatvrďte se, neboť, slyšte, ti Němci na horách neustále chytají vaše lidi jako zvěř a platí za ně. Za každého člověka kopu, za kněze pět. A tak tam berou chudé naše lidi ze vsí, městeček, ze stavení, s polí, oráče i pastevce, a prodávají je do hor, jako jiný dobytek.« I zdánlivě kosmopolitický Z e y e r měl heslem: »nemilovat Němce« (Černyšev).

Historické poznatky našeho zápasu s Němci přesvědčily i Zikmunda W i n t r a v Kampanovi r. 1909, že potomkům nestačí staletí na vypravování našich smutků a našich slabostí, a nenapraví-li jich, že nás snad stihne osud našich předků na Sále, Labi a Baltě. Teréza N o v á k o v á uvědomila si děsnou sílu Němců v Berlíně a zachvěla se pessimisticky o nás, abychom nebyli pohlceni. Spásu viděla jen v posile a v ucelení naší národní individuality, aby nás vlny cizinství nezhltyly nebo neprostoupily (Kresby a dojmy z cest).

H o l e ě k v Zrcadle naší společnosti uznal takovou poruchu naší individuality, takovou spoušť a účinek pobělohorských hord v naší duši, že se také zaobával, abychom se nestali druhými Polabany a hnojem německé kultury. Cestu spásy viděl v posilování osobitostí naší kmenové duše a ve vzpouře proti cizím prvkům, prýšticím se k nám nebezpečně a soustavně z Němec. A. S t a š e k se bál přítomnosti po hospodářské stránce, protože od hranic pozoroval nepřetržitý a usilovný vpád průmyslového němectví. Továrny německých velmožů připadaly mu jako obrovské, do mladých sadů postavené stromy, jež kladou a rozprádají hluboké a široké podzemní sítě a dusí všechny vřikolní porost, takže pomalu vadne a vysychá (Na rozhraní). I S o v a měl pocit, jako by nás němectví lianovitě obepínalo a své hrozné úponky namířilo přes horská pásma k našemu srdci. Momsenovi na jeho výzvu k rakouským Němcům v »Neue Freie Presse« dne 31. X. 1897: (»Seid hart! Vernunft nimmt der Schäd- del der Čechen nicht an, aber für Schläge ist auch er zugänglich.. Und nun sind die Apostel der Barbarisierung am Werke, die deutsche Arbeit eins halben Jahrtausends in dem Abgrunde ihrer Uncultur zu begraben«) vrátil nadávku barbara. Vyčtl mu, že šíří zpupně otroctví sám, a co do české »nekultury« že se se svým rozměklým Lutherem, reformátorem klidu spokojeně tloustnoucích

měšťáků, plodících děti s bohobojnými samiči, nemůže ani zdaleka měřit s Husem, vášnivě a čistě mroutím za své přesvědčení. Němec prý zesurověl ve službách znásilňujícího imperia a Momsen se oddal těžce surové službě. Jestliže tak jemně struněný básník, jako je Sova, protiněmecky tak vášnivě vzplanul za svou generaci, zdánlivě odkloněnou od národních starostí, třeba ve chvíli račové urážky, je z toho patrné, kterak hluboko se v české duši usadila nenávisť k Němcům a kterak byla věčně živá a nesmiřitelná. Lze ji konečně vyčistit i z mužné odpovědi Momsenovi od J. Pekaře. Karel H o r k ý nenáviděl hospodářské dotěrnosti českých Němců na Jablonecku a Liberecku. Připadalo mu, jako by se tam pozvolna sesouval náš kilometr za kilometrem a jako by se odtamtud poněmčovací lavina valila nezastavitelně. Myslíl při tom na Havlička, jenž by se i proti tomu dovedl statečněji postavit, než jeho mali epigoni. Německá chobotnice právě od hranic si počínala hltavěji a nestoudněji.

Toto české protiněmecké potřebuje psychologického rozboru a výkladu. Není to nepřátelství vůči německému jazyku jako jazyku, nepřátelství proti německé rače a kultuře, ale proti německému soustavnému vpádání do Čech, proti německému ohrožování českého rázu naší země, hospodářskému zaujímání našich posic, oslabování nás jako Čechů, porušování naší povahy, mentality a kultury,

proti německé touze po nadvládě nad námi a konečně proti skutečnému faktu této nadvlády, jež nás již nenechá jako Čechy žít a chce nás násilně poněmčít. Němectví zkompromitovaly i rakouské vlády svými rafinovanými a násilnými úklady proti češtví našich zemí, našich měst a našich kulturních a hospodářských ústavů. Teorie o obcování řeči, jazykové násilí na dělnících, svévolná dvojjazyčnost v krajích ryze českých, odpirání české školy půl milionu vídeňských Čechů, pouliční okázalé dráždění a provokace, umělá tvorba Deutschböhmén před válkou a podobné jiné četné příčiny nepřispěly nijak k českoněmeckému dorozumění a k sympatii. Že toto byly vlastní české důvody k českému hněvu na Němce, ukazuje poválečná situace, kdy skoro jakoby tohoto hněvu ani nebylo, i když jistý a snad i nutný antagonism trvá z pudu obapolné sebezáchrany a z našeho vědomí mohutné říšskoněmecké tíhy na naši hranici, našim Němcům příjemné, nám pak nebezpečné.

Český poměr k Němcům připomíná slovenský vztah k Maďarům. Původně byl dobrý, zejména za habsburské vlády, kdy němectví ohrožovalo Čechoslováky v Uhrách stejně jako Maďary. Slovákům zaručoval rovnoprávnost s Maďary i zákon (XIII : 1608 : »statutum est, ut in omnibus liberis civitatibus . . . iudices primarii . . . et senatores . . . ac aliae dignitates sive ullo disci-

mine Ungaris, Germanis et Boemis seu Slavis uquancunque civitatem inhabitantibus mixtim et alternatim de caetero tribuantur«). Do konce XVIII. století není skoro vážnějšího dokladu slovensko-maďarského sporu, snad proto ne, že Slováci i Maďaři národně nebyli ještě valně uvědoměli. Podezření proti Maďarům jako možným škůdcům slovakismu napadlo Slováky až za josefinství. Tehdy Maďaři začali se soustřeďovat v boji proti němectví na svou zemi a stavěli Uhry proti Rakousku a Budapešť proti Vídni v uvědomělé protivu. Tak došlo r. 1784 k myšlence spojení uherských církví, při němž chtěl superintendent Torkos a distriktní inspektor Szilvay rušiti obřady slovenských luteránů zásahem do Krmanovy Agendy. K tomuto církevnímu unionismu přidružil se unionism jazykový, zatím na uherském principu, t. j. aby Slováci užívali domorodé formy svého jazyka a nepřesahovali zájmem z Uher do Rakous a do Čech, t. j. aby opustili spisovnou formu českou. Tento Bernolákův pokus byl podporován vyšším duchovenstvem i prešporskou nejlepší firmou Landererovou a Bernolákova Dissertace byla docela rozdávána. Proti obojímu tomuto unionismu, církevnímu i uhersky jazykově soustřednému, ozvali se slovenští evangelíci, vidouce v tom oslabení slovenské posice a národní nebezpečí pro budoucnost. Zdálo se jim, že i na Slovensku nastal čas národních obran. Proto

Hrdlička připomenul r. 1785, že Slované jsou praobyvatelé Uher. Tablic upozornil r. 1809, že uherští Slované jsou v Uhrách od nepaměti a že Uhry i nadál mají býti společnou hospodou uherských národů. Pavel Šrámk o maďarský útok proti Slovákům v Tud. Gyujteményi r. 1817, že uherským panujícím národem jsou Maďaři a ne Slováci, odpověděl, že vlastními dědici Uher jsou Slované a že Maďaři jsou jen příselci. Stejně odpověděl i Jan Čaplovič, jenž prohlásil Slováky za praobyvatele Uher, za někdejší součást Velké Moravy a za nejpočetnější obyvatele světa, k vůli nimž i sv. Štěpán prohlásil zásadu »unius linguae regnum imbecille est«. Kolár ozval se r. 1821 proti maďarskému úmyslu maďariti uherskou zemi a odsuzoval jej ve jménu novodobé nacionalistické filosofie. Matěj Holko proslovil o problému r. 1826 v Nižním Skalníku řeč, v níž poukázal na jazykovou snášelivost Římanů vůči národnostem na jejich území a varoval před maďarismem, jenž uherskou zemi zahubí. Nejprijatelnějším heslem jest hungarismus, t. j. uznání všech národů v Uhrách a součinnost jejich navzájem. Holkova obrana prozrazuje, že maďarismus postoupil a že Slováci musili zahájit s ním boj, protože jejich důvody, námitky a obrany nespomohly. Statistika vykazovala v Uhrách 5789 slovan-ských, 911 německých, 1024 rumunských a 3668 maďarských obcí, ale sněm, zákonodár-

stvo a úřady začaly si počínati, jakoby Slovanů nebylo a vyskytly se i případy, že slovenští sedláci byli docela bití za to, že chtěli faráře Slováka, a bohoslužby v svém rodném jazyku, jako je dosud mívali. Situace se zhoršila v třicátých letech, kdy Slováci musili zvláštními brožurkami před cizinou upozorňovat na svou otázku a zahájit o ni s Maďary přímou při. R. 1833 vydal brožuru »Sollen wir Magyaren werden« S. Hojč a v několika dopisech probral nebezpečí slovenského zmaďarštění. Stavěl se proti němu v zájmu země, již Nemaďaři nebudou moci pokládati za svou vlast, jestliže se jim rve mateřština z úst. Hojč se k problému vrátil r. 1843 brožurou »Apologie des ungrischen Slavismus«, věnovanou Košutovi, a prokazující nemožnost slovenského zmaďarění tím, že Slováci jsou kmen československý, mají dávnou kulturu s Čechy společnou, souvisejí se Slovany, a bylo by to pro ně tedy kulturní ochuzení. Hojč tu důrazněji opakoval myšlenky z brožury Tomáška-Villágošvárých o »Der Sprachenkampf in Ungarn« (1841).

Zatím i Maďaři sesílili své protislovenské snahy a stupňovali svou odnárodňovací činnost v slovenském zemanstvu a v slovenské mládeži. Prohlašovali slovenštinu za směsici nižších zvuků, již je možno snadno zavrhnouti a nahraditi maďarštinou. Slováci bránili se citáty ze Šafaříka, M. M. Hodži, Kuzmányho a j., prokazujícími, že Slováci, mající

spisovnou řeč českou a s Čechy tvořice od počátku jeden národ a jednu kulturu, mohou klidně při své řeči setrvati, naopak že jsou na tom kulturně se svým svazem se Slovany lépe, než Maďaři. Na tuto námitku namířili Maďaři své útoky na Čechy a na češtinu. Mikuláš Josika potupil Čechy pamfletickým románem *A Csehek Magyarországbán* tvrdícím, že Jiskrovci byli lupiči, Poděbrad úlisník a Češi zloději a lůza. Stejně tupil Čechy *Vörösmarty* a *Gall*, jenž snižoval knížete Svato-pluka, tvůrce Velké Moravy, jímž se Slováci vychloubali. Hrabě Zay napadl levočské profesory za jejich pěstění čechoslovakismu a požadoval od nich v zájmu státu i protestantismu, aby vedli mládež k maďarismu. Uherští Slované musí se prý pomadžřit v zájmu štěstí velké uherské vlasti. Zay vrhl se na maďaření mládeže a odůvodňoval svůj postup tím, že slovenští studenti svým spojením s Čechy, Moravany a Slovany pášou vlastizrady («*Slavismus u. Pseudomagyarismus*» 1842). Podobně proti slovenské mládeži postupoval i *Pulszky*, jenž vysvětloval nutnost slovenského pomadžření v zájmu trvání uherské země, protože jinak nemaďarské národnosti jednoho dne budou chtít se spojití se svými soukmenovci. Polemiky o tento názor účastnil se *Kollár* a hlavně hrabě *Thun*, jenž zvedl český nárok na Slovensko jako na naši silnici k východním Slovanům. («*Die Stellung der Slowacken in Un-*

garn», 1843). O věci debatoval i *Lud. Štúr* v brožurách «*Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn*» a «*Slavismus und Pseudomagyarismus*». Poukázal na maďarské násilí na Slováciích a protestoval, aby byly dávány maďarské pluky a maďarští úředníci na Slovensko za maďarčícím cílem. Slováků se přímo i nepřímo zastali i *hr. Majláth*, *C. Beda*, *hr. Schirding*, *Ondřej Soltys*, *J. E. Vogel* a *J.*, kteří upozorňovali rakouský dvůr i Evropu na nutný konec maďarísace, nemá-li ztroskotati Rakousko a nemá-li se v Češích a Slováciích vzbudit snaha po společné ríši mimo Rakousko.

Maďarisační postup byl tak bezohledný a šířil se tak rychle mezi slovenským zemanstvem a studentstvem, že se zdálo nutným, aby se Slováci srazili v jeden šik a získali pro něj katolické duchovenstvo a zemany. Nejlepším prostředkem k tomu zdála se *Štúrovi* a *J. M. Hurbanovi* spisovná slovenština, jež by byla i dokladem slovenské dobré vůle vůči Maďarům, že na jejich výtky vlastizrady vzdávají se jazykové jednoty s Čechy a stávají se i jazykovou formou *hugaristicky* zeměstřednými. Ani tato oběť však nespomohla. Maďaři hnali své nepřátelství k Slováckům po národnostní stránce do krajnosti dál, zvláště r. 1848, a donutili je k povstání. Sedesát let uvědomělého maďaření vzbudilo proti nim nesmiřitelnou slovenskou zášť, jež se stala tradiční. Je to viděti na př. z vý-

roků Hurbanových. Psalť A. H. Škulťetymu dne 3. 10. r. 1840: »jen jedině nás hněte — maďarismus. Musíme pozorovati ty »potvory«, aby nám jako zběsněné kočky do očí nevletěly. Běsnému psu nejraději jest se vyhnút«. Pospíšilovi oznámil Hurban dne 2. 11. r. 1841, že se Slováci svíjejí pod nohama maďarských tyranů jako červi. »Toto plemeno »baškyrské«, jako přišlo divoké, tak jest i nyní. Ta zhovadilost, neschopná práva, cnosti a spravedlnosti, jest vždy při něm.« O rok později napsal Hurban, téměř příteli: »my tu žijeme jako holý v trní, jako hrách při cestě, který každý škube. Všecko nás hněte, píchá a bolí.« Dne 13. 4. r. 1843 sděloval se Hurban se Šemberou o maďarskou snahu znásilnit Slováky na sněmě a dodal: »vztek těch holomků baškyrských nezná hráze a míry.« V »Květech« narazil Hurban r. 1844 na maďarskou snahu rozštěpit Čechy a Slováky. Jejím mluvčím učinil Arnulfa a vložil mu do úst tato slova: »lebky slovenské jsou tvrdé jako skály. Musíme je změkčit. Slovenská srdce musíme rozervat s těmi srděčky českými a potom teprve jejich lebky roztrískáme . . . Poštve me mezi sebou syny Svato-plukovy.« L. Štúr soudil o Maďarech podobně a upozorňoval dne 25. 12. r. 1841 dra Staňka, že Maďaři Čechy ohavně karikují, aby dohnali Slováky k odtržení. I Štúr měl pro Maďary názvy »běsný maďarský chřtán« (Pospíšilovi 1839), »Maďaři-cikáni«, »Ar-

pád-faraon« (Fričovi 1841), »Maďaři-ohavní«, »d'áblové« a »vlci«, kteří chtějí Slováky sežrat (Fričovi 1842) a p. Když Vozár r. 1851 svým Hlasem od Tatjer přimlouval se za slovensko-maďarské sblížení, zakřikl ho Štúr, že se Slováci s Maďary nikdy nesblíží: »či máme a muožeme sa spojiť s timi, ktorí na úplnom našom zničení najúsilnejšie pracovali, každuo naše hnuťja stíhali, všetki osobi na duchovnom rozvitku národa svojho pracujúce kruto prenasledovali, ktorí vykoreneňja nás s najhrůžnejšími kľatbami zaprisahali, našu následkom dlhého ujarmeňja na nás prišľú ňedostatečnosť za vroděnú nám hlúposť a otrokoscť vyhlasovali? či muožeme sa spojiť s timi, ktorí v najnověších pohiboch koňečne sekeru na peň náš životňi priložiť chceli, po všetkých našich krajach, mestách a dedinách kopí šibeňic »v čas slobodi« ako na uvítaňja každjeho zatúženja po slobodnejším oddichnutí našom nastavěli, našich lepších luďi trápili a mučili a katovskou rukou na šibeňice viťahovali? Maďari boli to, ktorí dávnu otčinu našu a krajinu už mohutnú zničili, naše kmeni práve sa spojujúce na všetki strani rozhodili, nás v čistuo nešťestjja a to za tisíc rokov vtískli.« Pro Štúra nebylo slovensko-maďarského pokoje a smíru, protože zcela souhlasil se Šafaříkem, že příchodem Maďarů na zemi potom a krví Slovanů vzdělanou, duchem sv. Konstantina a Methoda osvícenou, zarazila »uralská surovoscť« svůj

trůn. (Sl. St. 807). Štúr byl přesvědčen, že v zájmu kultury duchovně a mravně nemožnou Maďaři musí z Evropy zmizeti jako zmizeli Mongolové, Tataři a Turci.

Štúrovo stanovisko přijala valná část Slováků, kteří zůstali svému rodu věrni, za svou životní osnovu. Přes všechny občasně smířovačky nenávist v nich zůstala a skryla se do duchů a srdcí, když nesměla promlouvat veřejně. Mluvila symbolikou o Laokontech a faraonech (Hviezdoslav), někdy přímo i o hyenách (Vajanský), za co ovšem následovaly žaláře. Myslím, že F. H o u d e k vypočítal v Hlasu, že maďarské věznění Slováků za protimaďarský odpor se dá čítat na stalet.

Protimaďarská tradice zapustila v slovenské srdce tedy hluboký kořen a byla nevyplenitelná. Byl by to slovník impulsivních nadávek a veliká kniha protestů proti Maďarům, kdyby se mělo vše snést, co Slováci po dualismu o Maďarech řekli nebo napsali. Psychologicky by se tím znamenitě vysvětlilo, jak bylo možno, že při maďarském vyhubení slovenské inteligence až na několik set nejpevnějších, při odnětí školských a kulturních možností slovenskému lidu a při ustavičném jeho štvání za každé slovenské slovo tito zanedbaní a udupaní Slováci ještě měli dost síly, aby rázem a jakoby organisovaně svaz s Maďary a s Uhrami po světové válce

navždy přetrhli. To bylo jistě důkazem, že nenávist přešla v pud a u vědomí, že z Maďarů dýše již jen slovenská smrt.

Protimaďarská tradice přešla i na Čechy. Měli jsme s Maďary sice mnoho společného, měli jsme v Habsburcích téhož nepřítele, obrozovali jsme se světovou kulturou podobně jako oni a obdobně hledali jsme místo v nové Evropě. Avšak k vůli Slovákům měli jsme k nim zdrželivost a konečně i nepřítelství. H a v l í č e k pokládal Němce za naše škůdce, ale Maďary za staré vlky s přehozenou ovčí koží («Nár. Noviny» 29. 9. 1848). P a l a c k ý Kollára upozornil stejně jako Štúra, že Maďaři nás rozdělili, aby Slováky ovládli. Nedlouho před smrtí prorokoval Palacký: »Budou-li Maďaři dlouho chovati se k sou sedům svým tak, jak počali za naší paměti, jako štky v rybnice, vyplní se o nich slovo ctihodného letopisce Nestora o obrech (zahynuli bez dědice pro namyšlenost), a při druhém tisíciletí nezbude ani potomka, jenž by ještě oslaviti mohl a chtěl jejich památku.« N ě m c o v á přes uznání dobrých vlastností vytkla Maďarům nespravedlivost, potlačování práva druhých a panovačnost. Kolem Slováka chodí prý jako lev řvoucí, a na Češích jest, aby jich nezhltili («Zpomínky z cesty po Uhřích», 1854). Č e l a k o v s k ý měl tentýž pocit a upozorňoval Kamarýta na tento »psí« národ, kterak dovedl vyhrožovati

i Seberinimu, aby nepřijímal jako Slovák po Tablicovi superintendence, jinak že ho zabijí, jako zabil Sandt Kotzebua. S t a n ě k dopsal několikrát Vinařickému i Čelakovskému, jak Maďaři odsuzují násilně slovenské zemanstvo a jak pronásledují Kollára i Hurbana pro jeho církevní slovanství. Jako národní násilníky pojal Maďary i Neruda, Čech, Zeyer, Heyduk, Krásnohorská, Preissová, Kunětická, F. Tábořský, J. Kabelík, F. Bílý, St. Klíma, B. Pavlů, Fr. Votruba, M. Jiránek a zejména J. Holeček a K. Kálal. Všichni tyto spisovatelé přímo živelně prudce vnesli slovenskou otázku do Čech a přísně zvali Čechy a Moravany, aby se Slováků národně a kulturně ujímali.

Češi poslechli této výzvy, a postavili se za Slováky hned po dualismu živelnou sympatií a pomocí. Neustali státí při Slováčích hlavně ve zlých dobách a nejskvěleji stáli za nimi za světové revoluce, spoluosvobodivše sebe i po staletí odloučenou slovenskou naši součást v horních Uhrách. Tu příkladně pracovala hlavně Československá jednota v čele s J. Rotnáglem.

Okamžikem osvobození přejali jsme plně protimaďarskou tradici i my, ne z nenávisti k Maďarům jako k národu, ale z nutnosti postaviti se na stráž, kdykoliv by Maďaři chtěli se pokusit o zvrát dnešní situace a namířiti na mladou slovenskou svobodu. Tu proti nim

stojí československé souručenstvo pevně a nesmlouvavě doslova na život a na smrt, protože tak káže základní článek naší národní filosofie a smysl naší nové svobody.

XII. Tradice protiřímská a protirakouská.

Fr. Palacký určil smysl našich dějin jako zápas s Římem a s Němci. I když se dnes tento názor opravuje a doplňuje a jeho nesložítost různě posuzuje, nelze mu upříti oprávnění potud, že český instinkt viděl v Římu a v Němcích, konkrétněji v Habsburcích, nepřítel, jenž váže jeho síly.

I když o pokřesťení Čech máme kusé zprávy, přece z nich vysvítá, že jsme římsko-německou provenienci křesťanské víry nepřijímali hladce a že jsme se hned po jejím vniknutí do Čech namáhali z Velké Moravy o její řecko-slovanskou formu. Naše reformace v čele s Husem byl zápas o demokratičtější pojetí boha, než jak jej vykládala římsko-německá feudální soustava. Byl to boj o pojetí křesťanství v duchu evangelií, očištěné od rušivých tradic pozdějších kněžských a vládních soustav. Naši reformátoři útočili na Řím jako na největšího porušitele Kristova učení a jako na Antikrista, protože těmto soustavám podlehl a jich chránil. Chelčickému se na př. zdálo, že v Římě na Kristově trůně sedí ne jeho náměstek, ale šelma, jež vede peský život a plní jen měšce, nehodná, aby svině

pásla. Tento a podobný názor na Řím, vtělený v československou duši reformátory, přetrval staletí a neoslabil se ani nejdoděnějšími praktikami jezovitů. Jezoviti byli naopak záhy po svém příchodu pojmáni jako vražedníci lidských duší, jako loupežníci české slávy a vyhlazovači věrných Čechů. Nezávist proti nim stoupala, čím více se upevňovala zásluhou jejich a Habsburgů moc Říma, vedoucí nás zvolna k Bílé hoře. V bělohorské katastrofě, v nastalé germanisaci a v pozvolném našem národním úpadku bylo spatřováno dílo i Říma, odtud instinktivní odpor exulantů i zbylých, násilně pokatoliceňých Čechů k němu. Zahubit nám naše nejryzejší představy o bohu a s ním zničil naši svobodu, ohrozil jazyk a kulturu, vydal zemi v plen cizincům a z národa vyšťval nejlepší síly do vyhnanství, to byl asi nejstručnější výměr našeho poměru k Římu. Proto byly osvícenské myšlenky, pokud mířily proti římské církvi, jezovitismu a Římu, přijímány u nás s tak vroucí účastí. Proto i mezi obrodíči byl vítán toleranční josefinský patent v Čechách i na Slovensku s takovou okázalostí, jako by opravdu teprve nyní zase po více než po půl druhém století vyšlo i pro nás slunce. Upevnění protireformace u nás a vítězství Říma bylo od obrodíčů hodnoceno jako neštěstí národa a zaháněno jako nejděsnější sen. V Thám v kněžích viděl stvůry Říma a za nimi se mu zvedaly hromady spálených knih,

tato skvrna století. Jungmann propověděl stanovisko obroděčů vůči Římu a jezovitům jasněji: »Český národ v tu krásnou dobu, ve které se odtrhl od papežství, v uměních nade všechny Evropany vynikal, nikdy pak více neklesl, jako když jesuiti nad ním vítězili.« Naši obrozenští kněží, milující národ více než církev, sami oslavovali husitské hrdiny, na př. Žižku, protože pocítovali v jejich účinkování výšvih národa. Jejich myšlenky byly vždy v přímém odporu k protireformaci a vracely se až k reformaci, ovšem v dobové, myšlenkové i formální stylisaci. Soudobý myšlenkový liberalism byl ovšem dalek nějakého účtování s Římem. Bohoslovné rozpory s ním a s reformací byly jeho pokolení celkem lhostejny. Obroděče spíše bolely důsledky protireformace v národním smyslu a proto pranýřovali Řím. Langeter v »Kopřivách« vyčetl na př. jezovitům, že se po staletí smáli celičké rodině »lvůk«. Kamaryt nemohl jim odpustit, že spolu s ostatní hierarchií ohrozili osud vlasti a přidali se bezvýhradně na stranu tyranů. Volal proti nim na pomoc pravdu mučeného Husa, aby shlédl s nebe a ujal se Čechů (Čelakovskému dne 10. 2. r. 1920). Čelakovský nemohl odpustiti papežům, že nás nábožensky a tím nepřímou i národně tak děsně utiskovali. (1821).

Havlíček potíral římský církevní absolutism, protože způsobil a udržuje i despotii světskou. Ježíš chtěl službu lidu, církev

slouží pánům. Kristus chtěl náboženství skutků, církev má náboženství slov. Proto Havlíček psal o nutnosti, aby Čech »shodil černou hazuku«, protože ji měli i »římští vrazi« v Kostnici při upálení Husově. Proto vyzýval i »podupat bílé komže«, protože jezovitě v nich pálili naši slávu. »Pokavad se Čechů kaciřství nesmeklo, měli v Čechách nebe a po smrti peklo — tetko bělohorská, co nám Bůh dal tebe, máme v Čechách peklo a po smrti nebe!« Havlíček těmito básnickými formulacemi neagitoval snad pro vystupování z římské církve, s českým rekatolicismem počítal jako s faktem, ale chtěl způsobiti revisionism katolictví, ubíti v něm absolutistické sklony, znemožniti přísluhování absolutistickým vládám proti malým národům a očistiti náboženství od pozdějších znešvaření i od protilidových a protinárodních prvků. V Čechách, na Moravě i na Slovensku našel mezi katolickými kněžími učelivé žáky. Vnáseli do církevních zřízení demokratisaci, konstituci, nacionalisaci a socialisaci. Tito žáci bohužel nevytrvali a příliš brzy se »poslušně podrobili«. I Němcová obviňovala římsko-katolické učení, že se spojovalo s vládami proti lidu a národu a zatracovala hlavně jezovity jako slepě nástroje násilí na českém duchu i tělu. Tyto projevy jsou tím významné, že pocházejí z doby před rakouským konkordátem, že jsou i tlumeny u vědomí dobrých katolických českých kněží, kteří

celým srdcem zase stáli při národu a pomáhali jej obrozovat. Později nastala doba, kdy kněží již dělili srdce mezi církev a národ (i Sušil), ba kdy tlumili toto srdce zcela podle římské osnovy. Barákova »Svoboda« zle stíhala tuto novou orientaci českého kněžstva a prozradila, proč český člověk nesmí jíti s Římem. Za Pia IX. vznikla totiž tato definice kacíře: jest jím každý, kdo se zastává svobody svědomí, kdo hájí svrchovanost národní vůle, kdo si myslí, že panství církve není s tohoto světa, kdo přeje každému volnost slova, kdo hlásá rovnost všech a staví lidský rozum nad církevní předpis. Rozumí se, že za těchto okolností chtěli u nás všichni býti raději kacíři než římskými katolíky v smyslu Pia IX. Vzdělanectvo šedesátých a sedmdesátých let hluboce již pocítovalo rozpor mezi národními tradicemi a svým matrikovým rekatolicismem. Široký lid byl úplně rekatolicisován a našel si v své hluboké zbožnosti svůj poměr k bohu i v této církevní formě. I protireformačního svěťce, jenž mu měl nahraditi Husa, přijal v národní pantheon. Jezdil za ním v den jeho svátku do Prahy a ploužíval se za ním po zámeckých schodech po kolenou za zvuků i protireformačních písní. Neruda snášel tento případ vzácně. Chtěl k tomuto náboženskému citu přimísiti jen zvolna co nejvíce citu národního. Proto jeho svatojánské feuilletony mají tolik důmyslné pedagogiky. Přibyl k tomu brzy i kult

našeho Národního divadla, tohoto oblíbeného chrámu našeho uměleckého znovuzrození, přibýly k tomu i slavnosti národní a později i výstavy, jež pomalu činily náboženskou pout illusorní a znárodnily ji a přetvořily docela. Přes tuto vnější snášelivost byl Neruda niterně nesmiřitelný. Dovedl se svatojánské soše vysmát, že jest proto na Karlově mostě, aby její světec mohl zblízka pozorovat děvčata peroucí prádlo ve Vltavě s podkasanými sukňemi, dovedl vyčítat kanovníkům prebendy a papeži neomylnost jako největší vtip devatenáctého století; na Monte Pincio dovedl konečně konfrontovati otlé velebníčky, zálibně obhlížející římské paničky, s Kristem na bedrech s křížem a na jeho slova »venio iterum cricifigi« nechat je radit božskému mistru, aby toho nedělal, že to — bolí. U římského hrobu Ignáce z Loyoly sbíhalo se prý Nerudovi v ústech, tak těžce myslil na jezovitské násilí na našem národě. Na Nerudovi jest zřejmý rozlom duše: navrch před lidem jest snášelivá do určité doby, pokud mu nechce pobrat iluse, ale uvnitř jest rozhodná a pohybuje se v smyslu dějin: je pro náboženství skutků a ne slov, pro ono náboženství, jehož již římská církev, opřená o trůny, nehlásá. Že byl takovýto kompromis pro první chvíli nutný, pocítovali i evangelíci. 19. století nemohlo se již zdržovati a oslabovati náboženskými zápasý. Národní boje nutily organism k sou-

středění proti národnímu nepříteli. Proto evangelik Kollár na př. v kázání o Husovi pojímal Husa jako nebeského oslavence a usadil jej v nebi vedle Krista, Štěpána, Sokrata, Seneky, sv. Václava a Ludmily. Jinde řadí Kollár Husa i po bok Cyrilla a Jana z Nepomuku. Podobně učinil i evangelik K u z m á n y. To byly ty stavěné mosty s reformační a evangelické naší strany ke katolíkům, jichž jsme národně potřebovali a chtěli mítí vedle sebe, a jimž jsme i takto umožňovali snášlivější hledisko na Husa na pravověrně katolickém Slovensku. Cyrila a Metoděje oslavovali slovenští evangelici ještě okázaleji než slovenští katolíci, právě z potřeby jednotné národní fronty i při takovýchto příležitostech. Pozdější generace byly ovšem již nesmiřitelnější. Liberální a pokrokové strany měly protiřímskost často v programu svých voleb a novin, aby účinněji zapůsobily na instinkt národa. Klerikální strany zdůrazňovaly ji, aby církevního citu věřících z těchže důvodů se zmocnily. Sesilovaly i vlasteneckou vroucnost, kult svatováclavský, cyrilometodějský a Karlův, aby přikryly svou římskost vábivou českostí. Rozestoupily se tu dvě řady, jistě upřímně české, ale s rozdílným hlediskem na smysl dějin i na dnešní pojetí života. S protiklerikálních stran bylo pak slyšeti radikální protiřímanství. S v. Č e c h protestoval na př. proti Kristu chápanému římsky. Dohnaly jej k to-

mu historické vzpomínky. Papežové ničili národy (mezi nimi i náš) ve jménu toho, jenž volal pokoj a mír. Papež šel na nás s jezovitismem proto, že jsme u Krista zdůraznili lásku. Proto ho Čech volal k odpovědnosti za násilí spáchané na našem národě. Čechův »Václav z Michalovic« proklínal za to jezovitské ruce, zplenivší náš národ, a doporučoval odvrátiti se ne od Krista, ale od Říma. Stejný pocit měl z dějin Stanislav N e u m a n n. Zasl, jak nelítostně v nich prsty římské lži pracovaly a národ okrádaly (»České zpěvy«). J. S. M a c h a r viděl v Římu příčinu našeho neštěstí. V očích se mu prý tmělo až vztekem, když pomyslí, že Řím k nám mluvil mečem, požárem a násilím, že nám ubil Otakara II., napálil nás kompaktáty, raději zničil Jiřího z Poděbrad než Turky a že nám podával po r. 1620 rekatolicism metodou Karla Velikého. S Vídní prý bychom si byli nějak již pomohli, ale tuto vzdálenou studenou římskou ruku jsme utnouti nemohli. Machar prohlásil nedlouho před válkou, že kdyby měl jednou voliti mezi českým státem a českým odkatolícením, že by přijal to druhé, protože měl pocit, že naše obrození není stále dokonáno, dokud v nás vedle Husa může pobývat ještě Nepomuk. Proto snad byl Macharův Řím pojat tak jednostranně, že v Macharovi v tomto městě převládla citová zkušenost našich dějin. Machar viděl v Římu mocnost, obdobnou Rakousku. Nej-

stručněji to vypověděl epigramem »Extrakt našeho dějepisu«: »Duše k smrti dřímá v objetí Říma; tělo hyne bídně ve službách Vídně«. Proto jeho odboj vůči Římu byl tak vášnivý a nekompromisní.

Klidněji zahleděla se na problém Teréza Nováková a Josef Holčák. Po studiu východočeského lidu uznamenala Nováková, že jsme náboženští, ale ne církevní. Je v nás jakási nová schopnost odporu proti každé cizí myšlenkové a církevní formě. Východočeští nekatolíci trvali dál i za protireformace. Vyznávali svého boha ve staveních, stavených opodál cest s okny do polí, aby misionáři k nim nenápadně nemohli. Vybíhali za svou bohoslužbou do polí a lesů, aby nebyli překvapeni. Tolerančního patentu mnoho ani neuzili, protože i vůči protestantismu se lišili a jeho forma jim mnoho neodpovídala. Každou myšlenku přepracovali po svém, byli disidenty cizího a nadšenými vyznavači svého, stále nově a osobitě upravovaného. V tomto disidentismu viděla Nováková jednu ze záchranných našich národních sil proti cizotě, nás ustavičně prosakující. Holčák usoudil, že se v nás stále přetvářejí prvky husitské a bratrské. My jsme prý vlastně nikdy nebyli cele pokatolíceni a znovuzkatolíceni. Vše bylo jen na oko a nepřítel se dal oklamati. Byli jsme jako květ aloe: nepříteli se zdál uschlý, ale náhle rozkvetl právě touto utajenou silou věčného trvání na svém. Něco po-

dobného objevil na českém jihu a západu i J. Š. Baara a Fr. Hamza na Německobrodsku.

Naši protirímské tradici by bylo špatně rozuměno, jestliže by ji chtěl někdo vykládati jako nedostatečný náboženský smysl. Již Masaryk ukázal, že tento náboženský smysl v nás jest velmi citlivý, ale že jest odlišný od jiných národů. Nové náboženské problémy a boje vzněcovaly nás proto snad méně, že jsme za problém boha ztratili skoro život a utratili svůj stát. Pud nabytí plného národního života nás činil opatrnými a zdrženlivými. Tato opatrnost zůstala i po převratu, ale protirímskost poklesla. Snad že nastal čas skladnosti a i revise našeho poměru k Římu a ke katolictví v okamžiku, kdy ve vlastním státě přehodnocujeme všechny hodnoty, a kdy se přihlašují tedy i ony, k nimž z národních důvodů jsme musili nebo chtěli míti vztah negativní.

Protirímská tradice byla hybnou silou našeho obrození i osvobození beze sporu. Nepomstěná urážka našeho národa Římem, zasažená násilím na našem náboženském ideálu, využitá církví i vládami na potlačení kacířského národa, dráždila při dějinném uvědomění k odčinění v době, kdy jedině toto odčinění bylo možné, protože stát vybití tohoto pudu toleroval. Stala se nepřímou možností akcí i proti Rakousku, Vídni a Habsburkům, protože pod touto maskou i v době nesvobo-

dy bylo možno naznačovat, kdo vlastně tu Říma využil i jako nástroje pro své samopanství. Často v odboji proti Římu byl ještě více než papežství zraňován rakouský systém a bylo pracováno o jeho povalení pod heslem protiřímským. Že toto rozpoznání jest pravdě blízké, vyplývá i z toho, že český protiřímský odboj dnes po zhroutilí Rakouska polevil.

Naše protiřímanství byl tedy především zápor každé násilné metody nábožensko-církevní, která zle užívá nejsvětějších pojmů k upevnění své moci a v mysl národa svůj pojem o bohu násilně vtiská. Byla to reformní síla v nás, která již za Husa osvobozovala každého člověka a jež v zájmu sebeúcty a pro neporušitelnost vlastní duše nesměla býti utlumena. Nemá to co dělat s problémem katolictví. Vždyť Slováci, přijavše na př. luterství, ponechali si smysl pro obřady a chrámy katolického typu. Byla to i obrana proti dogmatické ztrnulosti, již uznal český organism i u protestantismu a nepřilnul k němu proto až na nepatrný zlomek národa. Nebyla to ani zakalenost zraku vůči jiným konfesím, na př. k židovství, jehož konfesi jsme tolerovali, ale ozývali se proti jeho mezinárodnosti a hospodářskému sobectví. Mácha, Nebeský a Kapper přes paralelu židovského utrpení s naším nezískali mu mnoho sympatií, protože jsme příliš pocítovali jeho cizotu, jeho vklelněnost mezi sebe, jeho sklon k moc-

nějšímu, zejména k Německvu, a především jeho kořistní pud. Proto Havliček nechtěl rozuměti česko-židovské národnosti, protože by bylo možno k českému národu spíše řaditi Němce, Francouze, Španěly a Angličany. Oni jsou s ním daleko přibuznější, než židé. Nelze tedy mluvit o židech jako Česích semitského náboženství, protože Semité jsou zvláštní, u nás náhodou bydlící a naši řeči rozumějící národ, a protože nikdo nemůže mítí dvě vlasti a dva národy. Proto česko-židovskou národnost odmítal i Neruda. Židé ho mezi námi boleli hospodářsky jako studený bodák, vražený do našeho těla a působící chronickou hnisavost. »Vaše tepny nebíjí, jen počítají, vaše srdce je sobeckou cizinou vypáleno na úhel, a ten nehřeje, jen třísní«. Herben i Holeček dali k Nerudovu soudu beletristickou ilustraci z Čech a Moravy a Vajanský podepsal jej ze slovenské zkušenosti až freneticky.

Naše protiřímskost nebyla tedy jen protiřímská, ale všeobecně proticírkevní, pokud konfese společnost soustřeďuje k vlastním panským a sobeckým choutkám a nechá před chrámy hladovět a trpět tělesně i duševně lidi i národy. Protože na Slovensku této protiřímskosti bylo dosud tak málo, proto slovenský lid před chrámy takto hladoví, i když se kněží zaklínají sebe víc a hlaholně kultem náboženství.

Ještě silněji v nás žila protirakous-

k o s t. Její intenzita nebyla na povrch patrná, protože se přirozeně nemohla projevovati nahlas. Čechové, zvolivše r. 1526 Habsburka za českého krále, postřehli brzy, že učinili chybu. Jan z P e r n š t e j n a řekl Ferdinandovi přímo, že není oblíben, protože země a národa nemiluje i že zapomíná, že byl zvolen z pouhé a svobodné vůle. Po Bílé hoře viděli Čechové v Habsburkovi svého úhlavního nepřítele. D r a b í k prorokoval, že sám bůh pošle na tohoto faraona nepřátele se čtyř světových stran, aby jeho říši rozdrtili. Nekatolíci se těšili, že se toto proroctví brzy naplní. Sami poddaní cítili k Habsburkům zrovna pudový odpor. Tak došlo na př. ku psaní chrudimských obyvatelů Bedřichu II., aby se jich ujal jako silný Gideon a vzal celé české království s boží pomocí pod svou moc a žezlo. Chrudimští by pak s bratry ze žalářů vysvobozenými zapěli bohu velebné Hosannah. Podobné psaní dostal Bedřich II. i z Nitranská a odjinud. Odpor u tajných nekatolíků byl k Habsburkům obecný a živili jej potomci emigrantů. Čechové vyňali jediného Habsburka ze své nepřizné — Josefa II. Hanke z Hankenštejna oslavoval jej za uznalost k české řeči a smysl pro lid. V. Thám nazval jej pro lásku k češtině naším otcem. Kramerius jej velebil jako vzešlé slunce národům. Chválil zejména, že zapudil temnotu, šířenou kněžími a očistil svatyně od kněžské špiny a od špatných skutků. Prešporské no-

viny děkovaly mu za toleranční patent, jenž Slovákům umožnil projevovati se podle svědomí a uctívati boha po svém. Třebas v tomto nadměrném ctění Josefově jest mnoho naivní důvěry, přece jest důkazem, jak český lid žíznil po jiném panovníkovi, než jací mu z Habsburků vzházeli, a jak hned ucítil v panovníkovi člověka.

Obrodiči nevražili na Rakousko jako na státní pojem. V tereziánském a v josefinském centralismu připadal nebezpečným historické osobitosti království. Proto již D o b r o v s k ý r. 1779 v »Böhmische Literatur« se bránil, aby časopis »Das gelehrte Österreich« zahrnoval ve svou zájmovou oblast i Čechy, protože přece nikdo nebude ve světě hledat Čech v učeném Rakousku, jako nikdo by nehledal Anglie v učeném Hannoversku. Kopitarovi napsal, že nevěří, že by Vídeňáci kdy podporovali českou věc. V. F. Durychovi dopsal dne 24. 11. r. 1795 o své víře v Slovany: »Bůh se Slovany provede v světě ještě veliké věci. Věrolomný král ztratí pruské Slezsko, jež náleželo ke království českému, Sas a Lužici. Do nesmírnosti zvelebeno bude království české. Rozkvete i Polsko, potrestané pro zanedbání mateřského jazyka. Rozmnoženo bude panství ruské, a rozprostřeno bude k prahům Persie a Indie. To jest, národ slovanský nazpět dosáhne oněch krajín, jež byl zprvu obsadil. Z toho vznikne společenství jazyků a národů z pokynu Prozře-

telnosti. Jiný věci řád, jiný obrat se počíná. Co bylo první, bude poslední a naopak. První ze všech my, Čechové, jako kdysi Židé, i z důvodů etymologie (Čech od početí) i pro zachování mateřských ctností, t. j. dobrotivosti, věcnosti a trpělivosti.« Tento mesianistický projev o Slovanech a o Češích uzavřel Dobrovský příznačně pro svůj poměr k Rakousku: »My, Čechové, nepotřebujeme rady Vídně. My postačujeme v tom sami sobě, protože týmiž od boha schopnostmi jsme nadáni, kterými svět řídití chtí oslové videňští. U nás vznikne světlo!« I když tento projev Dobrovského má známky choroby, halucinuje a je pln náznaků, přece jeho protirakouskost jest příznačná. Jungmann horšil se na Vídeň a na Habsburky, že vyloučili Čecha ode všech úřadů, že zakleli jej k pluhu a šidlu a že cizozemce usadili na jeho místa. Palacký napsal si maďarsky do »Každodenníčka« r. 1818: »Příčina mého nynějšího smutku je příklad císaře Ferdinanda II. Tento panovník nadobro zrušil mou vlast, mnoho tisíc hodných lidí dal usmrtiti nebo vyhnati ze statků otcovských, a drahý národ můj tak zeslabil, že podnes se nemohl povznést.« Čelakovský připsal k dopisu Kamárántovi r. 1825 rusky o císaři Františku: »Otcím naši otčiny, náš mučitel, loupežný samovládař.« Pod to napsal ještě česky: »Ubohá vlasti! Jak draze a hořce musíme platiti tíhu cizího žezla! V této situaci nelze

očekávati než záští a nejhlubší bídu.« Proto Čelakovský již r. 1820 uzavřel »nezemřítí pod rakouským žezlem«. Bowringovi stěžoval si r. 1827, že pěti milionům Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků odpírá rakouská vláda české školy. O Habsburcích psal mu jako o tyranech a uchvatitelích českého národa. Český národ zbičovali tito popravčí čeledinové, že tomu v dějinách není příkladu, a až na Josefa II. neměli jiné ctižádosti, než jej pojímati jako nějaký dobytek. Proto se Čelakovský v r. 1848 těšil, že se rakouská »shnilotina« konečně sřítí v zaslouženou propast. J. Kollár žasl nad rakouským hrkotem řetězů vůči Slovanům a nad našim otroctvím pod Habsburky (1921). Vinařický v tom viděl slepé řízení se Habsburků v německou říši, kde budou ovšem jen smutnými figurami (1848). František Sláma v tom zřel rozpad a konec Rakouska. Bakunin doporučil na slovanském sjezdu roku 1848 Čechům povel proti politické tyranii a za politickou svobodu. Češi jsou ho světu dlužni, protože od nich vyšel první povel proti tyranii papežské. Tento povel zavzněl Čechům již dříve nepřímou z »Havlíčkových Novin«. Havlíček připravoval českého čtenáře k r. 1848, ke konstituci, a po ní mu byl bezpečným vůdcem. Vyšel ze zásady, že císař jest jeden člověk a poddaných jest 35 milionů. Nemůže tedy toto množství dělat, co chce jeden. Konstituci uvítal v předpokladu, že

starý, bílý český lev hrdě povznese svou hřivu a vonná slovanská lípa rozloží svobodně ramena svých kmenů po veškerých vlastech. Žádal okamžité odtržení České koruny od Německého spolku, spojení zemí naší koruny se Slovenskem, spojení s rakouskými Slovany v rámci rakouského císařství a po dvoustoletých rakouských hříších naši úplnou jazykovou a národní rovnoprávnost. Mysлил jenom na národ. Nepokládal se Rakušanem, ale jenom Čechem. Doufal, že právě nastalý obrat odčiní Bílou horu a donese nám podmínky staré slávy. Naděje se nenaplnily. »Rakouská nelidská a nebratrská ruka opět zhasla zářící pochodeň české svobody«. Havlíček proti novému absolutismu r. 1849/50 měl jediné heslo: »Rakousko musí býti takové, jako my je radíme, — jinak přestane. To je pravda, kterou nám hlásá každá mapa, každá statistika. Budeme tak dlouho trpět, až budeme míti moc a sílu přestat trpět a poručiti si. To bude tenkrát, až bude těch našich slovanských 18 milionů duší tak dobře věděti, kdo jest náš nepřítel, jako to nyní víme my. Pak nebudeme potřebovat ani revoluce, pak rakouští pánové budou musít býti spravedliví.« Takovéto sebevědomé věty a hesla vrhal Havlíček ve všemožných variacích do svých čtenářů a bořil jimi staré a zpučřelé Rakousko. Ocítl se pro ně i před kutnohorskou porotou, ale národ stál za ním a přičinil se o jeho jednomyslné osvobození.

Havlíček nazval se tam hrdě rakouským zločincem a poctivým Čechem, protože se mu tyto dva pojmy cele kryly a přál si, aby se kryly i všem členům jeho národa. V Havlíčkově brixenském vyhnanství spatřoval národ rakouský zločin, jenž musí býti pomstěn zničením Rakouska, jež zničilo Havlíčka. Tehdy zpívala se i tak řeč. »Píseň Havlíčkova«, jež toto zničení opovídala: »Dávno Rakousy českou krev pily, husitskou slávu hubily, vhodme Vídeň do Dunaje, ať ji nese v černé kraje! Hrr na Němce, hrr na vraha, na Vídeň Praha!«

Rakouský odpor vůči Havlíčkovi připadá ovšem až paradoxně, uvědomíme-li si, že vlastně s Palackým trval na ideji státu rakouského, že Rakousko vybavoval ze sféry říšskoněmecké i ruské, a že jeho federalistickou koncepcí podle národů mu chtěl umožnit život. Rakousko, místo co by stvořilo ze sebe svaz rovnoprávných národů, pokračovalo ve svém německo-maďarském absolutismu, Havlíčka odstranilo a Palackého pomocí svých stvůr vyřadilo z národní organizační práce. P a l a c k ý byl věren ideji spravedlivého rakouského státu dál, ale po r. 1867 a 1871 se jí vzdal. Dualism mu připadal čímsi protipřirozeným a počátkem třenic jedněch proti druhým, v nichž bude konec Rakouska. Den provolání dualismu pokládal za den zrození uvědomělého panslavismu. Oprávnil Slovany k heslu: »Byli jsme před Rakouskem,

budeme i po něm.« Po zmařeném reskriptu řekl Palacký výslovně, že pouští naději na trvalé zachování rakouské říše i sám. Ne proto, že by nebyla žádoucí, anebo sama v sobě nemožná, ale že v ní bylo dáno Němcům a Maďarům založiti jednostranný despotismus plemenný. Takovýto despotism konstituován v různojazyčném státě je politickým nesmyslem, jenž nemůže míti dlouhého trvání. Roztrhne říši a uvede ji do propasti. O český národ se při tom Palacký nebál. Byl přesvědčen, že i z této zkoušky ohněm a železem vyjde vítězně. Podobně na rozvoj rakouské otázky hleděl i Košut ve svém dopise z Turina a obával se, že Čechy a Slováky opravňuje k pančechismu a k panslavismu. Košut připomínal, že Čechy mají též státní a právní titul jako Uhry a nelze je takto z říše vyřaditi. »Golos« podobně varoval před rakouským násilím na tomto státoprávním titulu Čech, protože znásilněná česká otázka přestane jednoho dne býti vnitřní rakouskou záležitostí a stane se problémem, jež rozřeší Evropa. I »Moskevské vědomosti« upozornily na adresu Andrassyho, že Habsburkové zmarem fundamentálek, reskriptu a dualismem se poškodili sami a že Čechové, opření o vlastní rostoucí sílu, přestanou mysliti na reorganizaci Rakouska a vyhledají své štěstí mimo ně a proti němu. Tato mínění byla v Čechách velmi pozorně vyslechnuta a dobře vštípena v paměť. Protirakouskou náladu

jen posílila. Jak tato nálada zachvacovala české rodiny, vysvítá z toho, že sám Palacký přepsal a dal své vnučce tento »Havlíčkův Otčenáš na rok 1870«: »Zlý duchu, jenž řádiš ve Vidni: 1. Proklato budiž jméno tvé! 2. Jdi už do pekla panování tvé! 3. Vůle tvá nekonej se již ani v Čechách ani na Moravě! 4. Chléb náš vezdejší nevydávej nám z úst! 5. Přestaň nám ukládati daně nesmírné! 7. Klid' se od nás naprosto a navždy! Neb ty jsi čert a čertem budeš na věky věkův, amen!«

Od této doby protirakouskou orientaci měli všichni čeští politikové, vědci i básníci. V rakouském poddanství viděli české otroctví. Nezpůsobili sice okamžitě revoluce, k tomu byli tehdy slabí, ale Beust se zmýlil, napsal-li si do paměti »Aus drei Viertel Jahrhundertes«, že Čechům je možno to nejvyšší slíbit a obratem ruky vzít, aniž se dvouocasý lev hne. Česká pomsta byla rafinovanější. Neviditelně připravila duchovní podstatu národa k okamžité pohotovosti proti Rakousku a za svobodu, jakmile tu bude naděje na úspěch. V symbolech a nápovědích básníků bylo lze tento postup znamenat dobře. Volali V r c h l i c k ý k sv. Prokopu: »Prokope! Měl bys znovu vstáti, vyčistit zas českou zemi, vykoupit ji, osvobodit!«, nebo podložil-li pod »Barkochbu« plno takovýchto nářeků, myslil jen a jedině na náš odboj vůči Rakousku, s nímž se musíme vypořádat, aby-

chom mohli býti živi. I Zeyerův »Jan Maria Plojhar« prohlásil hlasitě: »Nemám vlasti, protože mi ji jiný vzal. Nedovedu žíti jako otrok mongolské hordy, která mi odňala, co každému nejdražší . . . Býti přemožen Římem, jako Karthago, to bylo tragické, ale Vídní . . .?« Holeček v »Ruskočeských kapitolách« velmi zoztra zakřikl Riegrovo hlasatelství rakouského slovanství. Austroslavism mu byl paideou, neslovanským monstrem, strakou na vrbě. Nepřátelé z něho tyli a silili. Naše místo nemohlo býti již v rakouském konglomerátu. I Machar příslušenstvím našeho národa k Rakousku trpěl. Nesnášel dobře, aby někdejší pán domu, rafinovaně ochuzen a přemožen, domovníčil a lokajoval na vlastním a docela spravoval trhliny na domě, jež si cizí přivlastnil. Chtělo se mu mocnosti nebes i země zrovna prosit, aby nemusil být v tomto domě dále. (Golgata.) Připadal si Samsonem v objetí Dalily, ostříhaným otrokem, otročicím v cizím mlýně. Přál si, aby mohl zhroutit tu budovu a zavalit Dalilu i upíry (»Tristium Vindobona«). Pociťoval, že s Vídní nemáme a neměli jsme nic společného, než cestu z Dürrkrutu k Bílé hoře. Když kterýsi Američan vyslovil podiv Macharoví, jak jest v Čechách a na Moravě možná absurdnost, že šéf české školy a justice, místopředseda a arcibiskup jsou Němci, bylo mu jako člověku, jenž za noční blýskavice kráčí neznámou krajinou. »Zná

cestu, nezbloudí, ale tma je taková, že nevidí na krok. Náhle blýskne a rázem se osvětlí celý obzor. A ten známý kraj se osvětlí žlutým, intenzivním světlem daleko široko a je mu cizí. Je to kraj, kde se člověk narodil, kde zná každý strom a každý kámen, a přece cizí.« (»Viedeňské profily«.) Neruda pocítil tuto hroznou cizotu doma již za Bacha, kdy si připadal jako za živa pohřben a doma toužil po »cizí Odyseji«. Machar nedovedl ovšem trpně přihlížeti k tomu, co se s námi dalo. Obhlížel svory staré rakouské budovy a postřehl, že povolují, trámy že se hýbají a že hodina zřícení se blíží. Náš národ byl zdrav a pevný, nebylo příčiny, aby se na Vídeň vázal. Rakousko však bylo cosi nemocného, nečasového, jako Turecko, co se již musí poroučet. Ztratilo Lombardii, bylo vyřazeno z Německa, balkánské státy na ně napřahly, aby si vzaly, co jest jejich — přijde doba, že z něho málo co zbude, a konečně, že ho nebude. (Krajiny, lidé a netopýři.) Již roku 1901/3 snil Machar o dobytí české Vídně, o nějaké nové české říši nad Dunajem, o říši Svatoplukově, jež již za nedlouho nebude snem. Chladný rozum sice takovýto sen označoval za utopii, ale tato utopie v nás žila jako reflex příštích věků a vzbuzovala víru, že bude historickým faktem, že jest existence něčeho podobného v budoucnosti samozřejmá (Prosa). Svou nenávist k Rakousku vdechl Machar v roz-

hovor Danteův s Giottem: »já, soudce světa, pán nad pány, sil tolik v skutečnosti ani nemám, bych rozdrtit moh' jedno z oněch zvířat, jež rozervala Itálii moji, a nyní s podílem svým v koutku sedí, krev ssaje z něho, maso rve a žere — já nemohu je zahnat, vzít jim kořist, ba musím děkovat jim, že dopřejí mně koutek. (Pohanské plameny.) I S o v o v i připadaly Čechy v Rakousku jak na »bytě v podkrovní jizbě« a Rakousko jako Augiášův chlév, na nějž naši Herakléskové dnes ještě nestačí, ale jehož Herakles také jednou přijde (»Zpěvy dneška«). Litoval, že naši lidé za války musili za rakouskou »nestoudnou děvku« i mřít (»Jáchymovská elegie« 1916). Bouřil proti našemu otročení cizímu státu, ale vinu viděl i v nás — »být otrokem a odvolávat se na otcovo a dědovo otroctvo neomlouvá«, tu je jediná cesta, přestat otročit aspoň konečně nyní (»Lyrika lásky a života«). St. N e u m a n n nazýval Rakousko frivolní nevěstkou Berlína a každým nervem pocítoval její chapadla u paty našeho kmene. Ve svých válečných zpěvech napověděl svůj hnus k ní určitěji a revolučněji. Viktor D y k vyslovil se proti naší úloze dělat Rakousku lokaje z dvorního vlaku (»Pohádky z naší vesnice«). B e z r u č přibil germanisační činnost »markýze Gera«. B. Viková-K u n ě t i c k á zanařikala a zabouřila proti rakouské porobě jménem českých žen, těchto otrokyň otroka, jež trpí toto otroctví tři-

krát více v sobě, ve svých mužích a ve svých dětech, a proto i třikrát více nenávidí a se znásobenou silou se strojí rozbití tu hroznou mříží, i za cenu života (Věřím«). Dojemně projevila radost z rozbití této mříže K r á s n o h o r s k á. Fr. D r t i n a se těšil, že pádem Habsburků konečně se narovná i česká povaha, vzpřímí česká kultura, duchovně se posílí český lid a že se navždy z nás vystěhuje tma Bílé hory (8. 11. 1918).

Protirakouská, protihabsburská a protivi-deňská tradice byla u nás zřejmě živelná a při první příležitosti propukla v čin. Nebyla jen česká, ale všečeská, jak bylo patrné z jejich činných projevů ve Slezsku, na Slovensku i na Moravě, kde někde předčila i Čechy.

Zvláštní její případ projevil se na Slovensku. Byla to země přeloyální, protože Slováci až do posledka spoléhali, že proti všemu maďarění je může zaštití vídeňský císař, někdo »z boží milosti« a tedy jako bůh spravedlivý. Takto císaře pojímal zejména J. M. H u r b a n, slovenský vůdce za povstání. Pro tohoto císaře spěchal s československými bojovníky r. 1848/9 proti Maďarům. Věřil, že mu zachraňuje trůn a že za to dostane pro svůj národ právo a spravedlnost. Na tuto spravedlnost trpělivě čekal i v dobách, kdy již v ni všichni ostatní přestali věřit a kdy i sám biskup Moyses psal Kuzmánymu o vídeňských kývadlech podle konjunktury a protivníkovy síly a moci. Ještě jako maďar-

ský vězeň za slovenskou myšlenku Hurban doufal v císaře a nechtěl ani dobře uvěřiti, když mu vypravovali účastníci protestní audience proti zrušení Slovenské matice a zavření slovenských gymnasií, že císař hned po nich přijal původce tohoto násilí barona Pronaye a dal mu řád za to, že to »dobře uměl«, že to šlo se Slováky tak hladce. Teprve když později o západoslovenských manévrech přijal císař Hurbana s jedinou otázkou, zda již umějí západoslovenské děti maďarsky, přesvědčil se, že ani Slováci nemají s tímto »maďarským králem« nic společného a odklonil se od Vídně. Jeho syn V a j a n s k ý nepočítal již s Vidní vůbec a upial všechny naděje k Petrohradu. Hlasovci a Průdovci byli daleci všeho císařského a královského romantismu a ve svém politickém realismu věděli, že na panovníky a vlády lze spoléhat jen jako pán, když ho potřebují a když dává, aby i oni dávali. To byl případ slovenské důvěry ve Ferdinanda d'Este, ne že byl následníkem, ale že pomýšlel k oslabení Maďarů na trůn a že chtěl Uher raději ještě jednou násilně dobýt, než aby byl uznal jejich rozrostlé výsady. Mladí Slováci s Hodžou v čele byli rakousky proto orientováni, aby mohli býti co nejvíce protimaďarští a aby následníkovy protimaďarskosti využili. Po nějaké loyaltě nebylo ani stopy. Slovenský vztah k Habsburkům v této době dobře vystihl H v i e z d o s l a v, když

hned po sarajevském atentátě přiklonil se jménem Slováků k Principovi a začal se hned starat ne o osud Rakousko-Uherska, nýbrž Slovenska, Čech, Jihoslovanstva a Slovanstva (»Dva protajšky«). Tím se dá vyložit, proč uvědomělá protirakousko-uherská tradice zaučinkovala i na Slováky za války tak živelně, že je rázem doma i za hranicemi postavila po bok Čechům, ničícím trůn i říši.

XIII. Tradice osobnostní.

Na naší dlouhé cestě od obrození k osvobození nepůsobily na nás jen myšlenky, ale i jejich mluvčí, ne jen problémy a směrnice, nýbrž i o s o b n o s t i. Byla to jakási potřeba lidského proteplení tradovaných myšlenek a nárad, ohlížení se po stisku vedoucí ruky, cosi jako touha po hřejivém srdci a teplé hlavě. V době nevěry a skepse bylo to někdy i víc, docela jakási potřeba mythu a mythotvornosti, nutnost nového náboženství, nových bohů a chrámů, jak ji pociťoval na př. Vrchlický v dopisech Podlipské, rozhoduje se právě z tohoto pocitu pro epopej bohů i lidí.

U obroděčů se dá znamenat tento hlad po domácích bůzcích velmi záhy. Kojili ho zprvu evokací velkých dějinných postav z vlastní a slovanské historie, později romantickým ctěním svých vůdců. Pro Palackého byl na př. Kosciuszko skutečně takovýmto bůzkem a pro Čelakovského Jungmann. Čelakovský to doznal příteli: »Každodenně volám: jen jedna jest Praha a v ní jen jeden Jungmann! Jungmann, ó, co to jméno lahodí sluchu mému, jak blaží a pojí a dviže srdce mé!« Plánkovi napsal Čelakovský, že po každé Jungmannově pochvalě si poskočí o půl střevice výše a

že má tohoto roztomilého »mužička« tak rád, že by ho celého zceloval, kdyby se jen dal. Bowringovi vykládal, jak je to nádherný duch a jak přišel včas ohroženému národu a jeho zaostalé kultuře. Všichni mladí básníci se u něho učili dikci. Staškovi zanařikal Čelakovský nad Jungmannovou smrtí. Miloval prý jej po třicet let jako druhého otce a cit vděčnosti k němu dovedl zemřítí až s ním. Byl prý darem od boha a nikdy nezapomene se kořiti jeho duchu a srdci, jaké se zjevuje národům jen po staletích.

Záznam Palackého o osobním ctění Kosciuszkově rovná se zrovna idolatrii.

U Palackého i u Čelakovského to byl pud srdce míti někoho, podle něhož by se tvořil charakter a kdo by v bědném přítomnu stál za kult. Palacký to naznačil ještě dne 26. ledna r. 1824 v dopise Ondřeji, že mu musí aspoň z minulosti svítiti vzory a zrcadla. Pociťovali to i mladí Slováci, na př. Petěň a Štúr, když se chytali Palackého a rozchvívali srdce vzpomínkou na něj nebo pohledem na jeho písmo. I Šafaříkovi byl Palacký slávou, rozkoší a milým »kochánkem« (1817). Štúrovci zavedli v břeťislavské společnosti kult mrtvých i živých slovanských a československých osobností a uctívali a pozdravovali je chvalozpěvy, jež se značně podobaly liturgickému obřadu a jež mají osobnostní a lyrický příděch. Koubek napsal »Hroby básníků slo-

vanských« v podobném pojetí a ukázal mladým pokolením cestu, kde se lze posílit a národně dojmouti nějak osobněji a lidštěji, než je to možno nad knihou a literami. Němcová se vzrušovala kultem Havlíčka. V. Vlček měl za to, že takovéto osobní vznícení velkými předchůdci a chutnání tradic po nich jest možné i na místech, kde působili, kde se vztyčují jejich pomníky, a kde by bylo občas promluvit i o jejich lidské podstatě, přečísti něco z pozůstalých dopisů a lidsky je novému pokolení přiblížovati. V knize »I novému pokolení« Vlček ukázal, jak si asi toto obcování živých s velkými mrtvými představuje. U Palackého, Jungmanna, Havlíčka, Tyla, Němcové, Hála a Nerudy znamenal již cosi jako tradici a kult osobností. I Vrchlický prozrazoval nutnost kultu osobností. Měl však za to, že tento kult bude vždy popudem k legendám a mythům, každá osobnost že se vyvine časem v myslí potomků podle potřeby a zálib doby a doba že na ni navěsí svoje znaky. Vznikající legendu a propadání se v kouzlo některých našich osobností uznamenal i »Čas« při Palackém, Havlíčkovi a docela i při Riegrovi (III. 208). Masaryk mluvil o nás docela již jako o národu cyrilometodějském, Husově, Komenského, Havlíčkově a podle těchto osobností chtěl určovat, která tradice jest v nás nejživější a jaká jest asi naše duchová hierarchie podle kultu těch oněch vůdců. (»Naše doba«, II.). Podle rozboru čes-

kých myšlenek a jejich viditelné síly hádal na tuto reprezentační řadu: Dobrovský — Kollár — Šafařík — Palacký — Havlíček. F. V. Krejčí by začal tuto řadu ovšem spíše Máchou a pokračoval k Němcové. Chalupný by byl začal Jungmannem, Slováci by byli v ni vřadili Hollého a Štúra a p. j. Němci by byli pravděpodobně tyto obrozenské řady přeskočili a mluvili by až o Vrchlickém, Masarykovi, Šaldovi a j. (Mágr v »Geisteskultur« 1927). Krásnohorská měla svým bůžkem Karolinu Světlou a hledívala do dálky k jejímu hrobu hlavně za války, jako by se s ní radila a k ní se modlila. Myšlenky a nápady v takovéto náhrobní extasi před vyvolaným zjevem Světlé pokládávala pak skoro za vnuknutí (»Vzpomínky na Karolinu Světlou«). Masaryk za války byl bůžkem našim zahraničním vojskům, Kramář a Rašín bůžkem domácího odboje, jak jest viděti z jejich přivítání při návratu z vězení i z dopisů Krásnohorské.

Takovéto a jiné doklady naznačují, že i u nás se hledaly osobnosti a tradice o nich, že se přijímaly jako jakýsi posvátný odkaz, jako radostné vědomí nepřetržitě souvislosti jejich vlivů v národě a jako nějaké duchovní a národní příbuzenství, jež nás všechny svazuje těsněji ve svazek velké rodiny.

Cosí jako obrozenský Pantheon začal se budovati v československé myslí postupně a

začal zachvacovati literaturu, hudbu i výtvarná umění.

Dobrovský byl pojímán jako příklad přesnosti, věcnosti, odborné metodičnosti a zákonitosti. Stal se vzorem Šafaříkovi a Gebauerovi. Gebauer vycházel především z něho a jeho osobní ctivosti hleděl si přisvojit a je svou osobností i rozhojnit. Gebauerovi žáci chtěli být podobeni nejen Jana Gebauera, nýbrž i jeho dávného předka Dobrovského (Hujer, Trávníček a j.). V širší vrstvě nemohl Dobrovský ovšem zapůsobiti jinak, než nepřímo, t. j. populárním rozmělněním zásad. I tu však chopila se některých jeho osobnostních prvků tradice a pojala i uchovávala je po svém. Šmilovský zpracoval podle nich román »Za ranních červánků« a Jirásek na podkladě zmoženého materiálu umístil postavu Dobrovského v »F. L. Věkovi« a Fr. Hamza v »Šimonu kouzelníku«. Přes četné záznamy memoirové (Held), přes četné korespondence a osobní zkazky (Livora a j.) byl to ovšem jen zlomek této složité bytosti. Dobrovský přes tyto zdařilé beletristické pokusy v nás ovšem žije spíše ve vědeckém pojetí, jak je podal neúplněji a nejdokonaleji prof. Jakubec. I Jungmann v nás žije nejvíce podle podání literárních historiků. Jeho obraz se ustaluje po monografii Zeleného hlavně badáním Jakubcovým. Chalupného, obhajoba Jungmanna byla zprvu chápána jen jako subjektivní plaidoyer pro zařazení do Masary-

kovy obrozenské řady. Brzy se k ní však přidružilo volání po přehodnocení. Máchův kult vzrůstal odstupem a zájem o osobnost je tak živý, že Mácha teprve nyní Krčmovým souborem jest i jako člověk doobjeven. Mácha žije jako princip předčasně zhasnutého mládí. Tento moment ještě dnes zmocňuje kouzlo jeho osobnosti. Jeho obraz, stále neopřeny o spolehlivou podobiznu, se stále jen ustaluje a ani literární profil není hotov. Proto by mohl a měl vyzývati k beletristickému zachycení, ale problém jeho osobnosti jest stále spíše přenecháván literární vědě. Myslbekův pomník zachytil právě jen mladého milence přírody, ale k vystižení jeho nitra nepřispěl. Třebízský tu byl šťastnější, protože jeho pomník na Vyšehradě stvořil Bílek opravdu podle podstaty jeho ducha, rostoucího hlavou z nemocného a křehkého těla do prostoru českých dějin, v nichž kořistil pro svou povídku.

Kollár zapůsobil mohutně na mladé současníky i svou osobou, jak jest patrné z přešporských záznamů a zejména z jeho přešporské návštěvy, spojené s řečí o tvorbě charakteru. Teréza Nováková pokusila se dostat jeho postavu do beletrie v Drašaru, ale byla to zase jen epizoda, třeba charakteristická. Že by byla Kollárova postava schopná beletristického výtvoru, vyplývá z nové Kabelíkovy publikace o jeho ženě a rodině. Kollár stvořil mezi přešpurskými studenty i mezi slo-

venskými kněžími několik podobenců. Literárně byl jeho podobencem Hollý i Sv. Čech. Čelakovský působil na další pokolení spíše zlomkem své literární činnosti, podnětem k napodobě lidové písně, než románovými prvky svého života (F. Kvapil, J. V. Sládek, E. Mužík a j.). Šafařík zaučinkoval svou osobností, řečí r. 1848 na slovanském sjezdu a jako bibliotekář universitní knihovny. Neruda jako student prý dlouho a často hledával na jeho osobitou a skoro pergamenovou tvář a zdávalo se mu, jako by z jeho bytosti zaslechl vanutí orlích křídel.

Z obrodičů životem a charakterem nejvíce a nejdříve zapůsobil Havlíček. Poměr lidu k němu byl i citový. Němcová v psaní Lamblovi o jeho pohřbu napsala dne 2. 9. r. 1856, že mrtvý Havlíček byl předmětem zbožnění, že se nad ním skláněli lidé ze všech krajín Čech jako nad příbuzným, slzeli, ruce mu líbali, děkovali mu a vyznávali mu lásku za to, že byl umučen za ně a za celý národ. Muži v něm viděli novodobého Husa a netajili se, že je svědčí dlaň proti jeho nepřátelům. Miniaturních podobenců vyvolal život a příklad Havlíčkův na sta. Kde kdo chtěl pokračovati v jeho díle. Tento osobně vznícený vztah k Havlíčkovi projevoval se i na Moravě a na Slovensku. Při zprávě o jeho smrti vybíhali i venkované z chalup do polí, aby si nerušeně poplakali. V beletrii přes to Havlíček byl zpracován pramálo a Šamberkův kus na

dlouho určoval náš beletristický poměr k němu, ač nijak nezaryl do hloubky a uvázl na vnější senzacnosti. Ani film o Havlíčkovi nedovedl zachytiti cele jeho osobnosti. Lidé při něm ovšem plakali jako při filmu o Tylovi, protože dramatické okamžiky života a díla byly v něm zesíleny a využity k útoku na cit a smysly. I Havlíček byl postupně jako člověk a osobnost objevován, každá generace vybírala z něho podle svých sklonností a potřeb a nanášela na něj nebo zesilovala v něm rysy podle svých tendencí. Na pracích o Havlíčkovi je patrné, jak se obměňuje spisovatelova tvářnost a jak postupují nebo ustupují jednotlivé jevy životní podle podoby potomků, i kterak se stupňuje legenda a mythus o velkém člověku (Tůma, Masaryk, Tobolka, Jakubec, Chalupný a j.). Po této stránce zajímavým dokladem jest i Němcová, Neruda a Smetana. Neruda student chutnal zjev Němcové jako českou zvláštnost při jejich cestách s Jarouškem do tomášké školy. Její duchovní zvědavost a její existenční zápas postřehl při své návštěvě a žádosti o příspěvek do almanahu »Máje«. Šedesátá leta dojímal se její bídou. Později žila Němcová spíše jako Barunka a jako příklad dívčího života. Hanuš, Novák a hlavně Tille na podkladě svého nového materiálu i materiálu nashromážděného M. Gebauerovou, postihli a vystihli teprve cele drama jejího života. Němcová v duchu nových poznatků začala lákati

i jako svobodný typ ženství, docela ve smyslu Keyové, uznávající lidské právo na cit i mimo společenskou přehradu a nadiktovaný rámeček. Pojem Němcové se ustaloval tedy též v duchu poznatků a v duchu změněné doby. Obtíž beletristické modelace Němcové připadala však těžší, než obnovování jejich portrétů. Dochované korespondence vznítily skoro v každé duši jinou představu o ní, jež přibírala a ztrácela jednotlivé odstíny podle duševního bohatství a osobních zkušeností čtenářů. Proto neuspokojil Bém, protože zachytil dramaticky jeden případ jejího citového života a prudce osvětlil prvek, jenž jako součinitel s jinými pohromadě, by byl připadal méně křiklavě. Proto neuspokojil cele ani J. Baar, jenž promítl Němcovou jako »Paní komisarku« na Domažlicko a při kusosti a chudosti tradice i materiálu musil dokreslovat a dobarvovat z fantasmie, takže obraz mladé Němcové i tu připadal narušen. Němcová dílem, korespondencemi a biografiemi i monografiemi příliš se již vžila v naši mysl, že její literární obrazy jako románového reka vždy narazí na řadu námitek. I když bude co nejreálněji zachycena, bude vždy otázkou, zda se dnešnímu čtenáři, určenému nánosem tradičního podání i vědeckým vývojem představy o ní, zapodobá a uzdá dobře zachycenou. Zde, jako snad nikde jinde, hlásí se o řešení problém, zda beletrie má vůbec volit spisovatele za svou látku, zda neodvažuje se

tu ještě čehosi nebezpečnějšího, než historický romanopisec, zpracovávajíc něco, co by nám bylo milejší v prapodobě spolehlivých dokumentů. I Neruda jako románový rek jest těžko představitelný. Již pouhý otisk dokumentů k případu Neruda-Světlá vzbudil řadu dohadů a polemik, natož pak jejich event. zpracování v beletrii! Nerudova osobnost byla tak silná a mnohostranná a mnohostrunná, že jest spíše možno rozkládati ji na jednotlivé prvky a pochopovati ji po nich, než v syntéze, k tomu ještě beletristické. Kult Nerudův založili ovšem až mladí jeho nástupci. Machar přehodnotil jej v literárním významu a zařadil jej do schematu Čelakovský-Havlíček-Neruda-Machar. Je to zase jednostranné, protože se tu počítá jen s jednou složkou jeho bytosti. Machar se nejdéle zahleděl ke hrobu Nerudovu a vždy se mu zdálo, že z něho čouhají orlí křídla, smělá a mohutná, jako skoro u nikoho před ním. Klášterský v »Baladě o duši Nerudově« zachytil spíše jeho humoristický rys, jenž byl ovšem podružný. Že i Neruda má dosti mnoho románových prvků, jest viděti z jeho korespondencí s Macháčkovou, Tichou, V. K. Šemberou a j. Romaneskních prvků nabírají spisovatelé zpravidla, až když tradice o nich jsou veřejně slyšitelné nebo jejich korespondence a memoiry otištěny. Takto nám zromaneskněl na př. Vrchlický vztahem k Podlipské, Zeyer řadou korespondencí, zejména Světlé, Jesenské,

Heinrichové, Maudrovým, Kalašovým, Sládkovi, Kašparovi a j. Zeyerův růst v tradici i v literárním podání jest nejrozmanitější a nejsložitější, již proto, že Zeyer sám chtěl býti vrstevníkem i příštím generacím legendou a dovedně stíral reální stopy se své životní cesty. Čech ani memoiry, ani korespondencemi přes svou ubíhavost veřejnosti této legendy nestvořil, protože jeho vnitřní i vnější život byl daleko chudší jeho díla. Vrchlický i Zeyer svou osobností vyzývali i k životní napaodobě a k cizí affektaci svých sklonností. I po této stránce zlomky jejich bytostí žijí v epigonech.

Pěkný doklad růstu velké osobnosti postupem času k národní legendě a mythu podává Bedřich Smetana. S počátku nepochopen a zneuznán stal se nejtěnějším hrdinou národa. Neruda uhodl jeho skvělou mohoucnost již roku 1867 při prvním poslechu Dalibora. Již tehdy při finale druhého aktu měl pocit závratného letu, na něž již nestačí nejskvělejší katedrála. Krásnohorská zvěřila v něm jedinečný český národní sloh i světový hudební pokrok. Při smrti vyslovila přesvědčení, že Smetana vyrostl v tak mohutnou uměleckou výšku, že lidstvu a národu nemůže ani zemřít. »Libuše« svou závěrečnou větou o věčném životě našeho národa na ni zapůsobila tak mohutně, že by ji tisíce ústy chtěla roznášet po národě a s ní i Smetanovu slávu. Sládek viděl v Smetanovi velmi brzy hudební

obdobu světové expanse J. Vrchlického. Zeyer se dal inspirovat Smetanovou »Mou vlastí« k »Vyšehradu«. Smetana mu připadal nejskvělejší zářící hvězdou v české tmě, nejdrahocennějším našim blanickým rytířem, jež je nutno ctíti až s náboženským fanatismem. Vrchlický měl ze Smetany dojem nejmohutnějšího vtělení českého národního ducha, národně nejživnějšího srdce a slunečního genia, prozařujícího nás choré a ve stínu, abychom zesílili a mohli se objeviti před světem. Machar při Šubrtově zájezdu do Vídně se Smetanovými operami prožíval duchovně nejkrásnější a nejzářivější svátky. Zavzpomínal, kterak nahluchlého Smetanu jako student vidával v Slávii a kterak se vzrušoval touto jeho tragedií. Žasl, kterak se nyní tento Smetana nese i cizinou jako nějaký mladý bůh, jako opravdové národní božstvo vyvýšené nad oblaky a nad hvězdy. I Sovo se zamyslil nad Smetanou jako nad mučedníkem hluchoty a tehdejší malicherné české zloby, F. X. Šalda jako nad národním světcem i mučedníkem. Podle Šaldy podal Smetana českým srdcím víno silných a českého člověka zvedl jakoby do boží dlaně. Čechům dal polední žár i mystiku nocí, byl a jest úrodnou polní brázdou, starou českou lipou na rodném zápraží i popelem nejlepších srdcí. Cesta za jeho cílem jest posvátná; jakoby se blížili k nějakému laskavému bohu. Šalda při Smetanovi myslíval jen na

Berlioze a na nejvyšší z hudebního rodu. Teréza Nováková Smetanou léčila svůj žal nad mrtvým synem a Marie Majerová jím svého syna vychovávala. Z jeho díla hovořil k ní celý národ a celá vlast. Celá česká země otvírala jí ze zvuků jeho díla všechny své nejbáječnější poklady. Jarošovi-Gammovi po celou válku bylo, jakoby znělo ze Smetany nepřehlupitelné a útěšné: »Nebojte se!«

Několik citátů různých českých lidí z různých pokolení ukazuje, kterak Smetana vyrostl v legendárního hrdinu národa a jak byl povýšen na jakýsi zbožštěný národní pojem, ba na český mythus. Jeho posluchači stali se jakousi zbožnou sektou a rychle se rozšířili na většinu národa. K uvědomělému tomuto kultu přispěla hlavně nejmladší generace vedená Zdeňkem Nejedlým, jenž obzvláště posílil tradiční zájem o Smetanovo dílo u nás.

Snad nikdo z českých lidí nedožil se tak nesporného, jednomyslného a hymnického uznání jako Smetana. V oddaném a pokorném ctění snad se mu vyrovnají jen Fügner a Tyrš, nesení sokolskými generacemi jako bohové nad všeckou sokolskou další prací. I Mánes a Aleš stoupali v popularitě a úctě jako předobrazové výtvarného češství, Jirásek jako plnitel národní hrdosti a svobody, ale nedopíali se ani zdaleka Smetanovského kultu.

Osobnostní tradice vůdců uctívá se ovšem

i v politice a ve vědě. Sladkovský, J. Grégr, F. L. Rieger, Masaryk, Goll, Gebauer, Král, Drtina, Thomayer, Randa a j. vzbudili řadu doslovných nositelů svých osobnostních i zájmových prvků a někde až nápadných podobenců, kteří i na své vnější úpravě a na přizpůsobení gest a pohybů prokázali, že k napodobě svádí nejen duchovní, nýbrž i osobnostní podstata vůdce. Dalo by se to sledovat i na anonymních případech, na nejširší naší společenské ploše, kde předseda spolku, starosta obce a p. svou sugestivní výrazností zachvacuje k napodobě své prostředí. Na podobiznách a v dopisech i bezvýznamných lidí by se dalo uhádnout, kdo z národních a kulturních vůdců je spolumodeloval. I z četby hledali lidé modely k tvorbě svých bytostí. Sedláci Světlé, Novákové, Raisovi, Holečkovi, Pittnerové, Zahradníkoví a j. působili až nakažlivě na projevoivu a usuzovací formaci venkovských lidí. U Herrmanna, Štolby, K. M. Čapka a p. by se dalo něco podobného najít i na pražských a maloměstských lidech. A zase naopak: historické lidové postavy proto tak často upoutaly u Šmilovského, Jiráska, Raise, Třebízského a j. pozornost čtenáře, protože měly znaky z přítomných modelů, braných z kraje, kde snad nebyli poznáni, ale kde jako cosi domorodého a vlastního byli pozdraveni. Osobnostní tradice účinkovala mnoho i na Moravě a na Slovensku. Herben poukázal

na to pěkně ve feuilletonu »Zas pojedu do Brna«, v němž zachytil kult hrobu Dobrovského a Sušilova, lidskou památku Klácelovu, Helceletovu, účinkování Dudíkovo, Bartošovo, Vaškovo, Křížkovského, VI. Štastného a tvůrců Vesny a p. Památníky jednotlivých gymnasií a spolků v množství vzpomínek podobně prozrazují osobnostní vliv zajímavých lidí na svá prostředí a jejich dosti dlouho trvající posmrtný život, udržovaný kultem jejich tradičních zájmů a sklonností. Na Slovensku nejdéle takto žije L. Štúr, J. M. Hurban a Vajanský, Štúr strhoval kouzlem osobnosti, jak víme z Hurbanových pamětí. Jeho slova a gesta účinkovala na mladé lidi jako nějaký posvátný obřad. Účin byl sesilován tím, že Štúr stál za každým slovem hned skutkem, že službu národu nadřadil nad osobní štěstí a že skončil opuštěn, sklámán a tragicky. Byl opravdu tragická postava, ale zase, pokud se ho dotkla belletrie, ztrnula ve vnějšnostech a k nitru se neprobila. Kukučín, vrátiv se do vlasti, toužil ji zachytit románem, ale obával se, zda štúrovská legenda neprostoupila již příliš slovenských srdcí a zda by reální anebo i mírně idealisovaný portrét, založený na původních pracích, upokojil. Románovějším hrdinou mu připadal starý Hurban pro rozmanitost a měnivost osudů, pro složitější zájmy a pro soustředěný slovenský život nejkritičtějších let a několika generací k jeho

osobě. I Vajanský jest tragická postava. Působil spíše ironií, skepsí, rozkladnými prvky, neuspokojeností, ač i to byl často povrch a uvnitř byla touha po harmonii a někdy i harmonie. I jeho zachytit bude obtížné, protože jeho vývoj je pln klikatin. Slovenský člověk bez ohledu na tento vývoj utvořil si z něho stereotyp spíše podle svého obrazu než podle pravdy. Je totiž až příznačné, že Vajanský i Štúr žijí jako osobnosti na Slovensku dosud více se svými zpopularisovanými gesty a projevy než svým dílem. Jejich poznání udržuje se spíše tradicí, třebaš často porušenou a někde i protichůdnou. V myslí uvázl pojem, představa, tradovaný obraz a překonal u mnohých lidí i zvědavost po pravé a reální podobě. Někde je to až přísahání na imaginární portréty a život v mythu a legendě, často i v nabobtnalé frási, jen když se dá přilepit na faktické velké jméno. Kmetova žízeň po kritice mířila hlavně na takovoto tradování představitelů minulosti a rozvádění jejich prvků směrem, kam sami ani nemířili.

Kult domácích bůžků nastolili Slováci hlavně v době kolem dualismu. Tehdy stvořili jejich básníci a pabásníci i zvláštní formu básnického portrétu v zkratce, črtaného pravidelně na paměť jejich života a díla, a vkládali v něj doznání, kterak oni nyní takovouto postavu vidí nebo by ji chtěli vidět. Hviezdoslav ukončil tuto formu vrcholně a staral se ze všech spoludruhů nejusilovněji o rea-

litu takovéto podoby, jak jest patrno na př. na jeho M. M. Hodžovi, Lichardovi, Záborském a j.

Jako osobnosti, žily v tradici lidu i instituce a památky jimi založené. Naše Národní muzeum, Národní divadlo, sokolovny, besedy, čítárny, knihovny, Slavín, matice, národní hřbitovy, pamětné kameny a stromy, sochy a pomníky a p. vzbuzovaly zájem a úctu a shromažďovaly kolem sebe příslušníky národa v přesvědčení, že i jimi národ žije. Někdy některá památka stala se až fetišem, na př. podvržené rukopisy, jež rozdělily národ na pravověrné a kacíře a jichž romantický kult se nejdéle bránil revisi této obrozené iluse. Zde síla české tradice, zamilované v domnělou starobylost památky, až zarazila. Naše schopnost osobnostního kultu projevila se i při možném nabývání památek po obrodících, na př. knih, dopisů, autografů, jež již dávno při občasných aukcích překvapují výší svých cen, počtem uchazečů i jejich shonem a soutěžením, aby jich nabyl.

Osobnostní tradice rozšířila náš život daleko do minulosti. Zmnožila náš pojem mrtvé vlasti a mrtvého národa, jenž oživuje, sílí a opírá naše kroky k budoucnosti. Měla a má proto hodnotný význam.

Závěrem.

Po převratu v prvních chvílích osvobození se zdálo, že naše obrození nově nabytou svobodou jest dovršeno a že tedy není snad ani potřebí již pohlížeti vzad, nýbrž že jest jíti nerušeně vpřed za zajištěním svobody. Byla v nás jakási únava z minulosti a z jejích tradic, nechtělo se vzpomínat na to, co bylo. Naši nejmladší zařizovali se v novém státě, jako by ani nebylo potřebí udržovat souvislost s minulem a obmezili svou zvědavost na současnost. Není tedy divu, že problém tradic připadal nečasovým a že nebyl řešen. Znovu nás na něj upozornila potřeba dne. Při upevňování státu, jež se stalo heslem hlavně v posledních letech, bylo pozorovati mnohé různosti a krajnosti, zejména ve východní větvi našeho národa, a bylo uznamenáno, že je lze překonatí jedině sblížením s naším pojetím minulostí a československými souvislostmi, které jsou viditelné sice, ale v slovenské mysli, od nás dlouho odloučené, nefungují, jak by mohly a jak by bylo i potřebí. Do Slováků vštěpovala se po staletí svatoštěpánská tradice a uherská státní idea. To byl dlouho krystalisační moment i pro ně. Není divu, že Slováci začali mítí náhle

dojem jakéhosi vzduchoprázdna. Potřebovali náhrady, ale dříve než bylo možno tuto náhradu jim poskytnouti dokonalým poznáním celonárodní vzdělanosti a přilnutím k jejím hodnotám, irredenta vzbudila v nich ony prvky, jichž tradičně užívala proti nám a jimiž je odváděla od nás, t. j. odpor k celonárodní koncepci, nedůvěru k Čechům, stupňovaný kult provincialismu a jeho zatím vypěstěných hodnot, slovem to, co spíše obmezovalo, ba i negovalo principy, jimiž se Slováci z Uher vybavili a od Maďarů odpoutali, a co vždy jejich zdánlivě možnou izolaci od Čechů posilovalo maďarské naděje. Tukova práce demaskovaná Ivankou a Dérem, usilovala právě o tento vzduchoprázdný prostor nad Slovenskem. Po jeho »vacuum juris« snad byla pro něj chystána i jeho »maďarská náplň«.

Po této stránce jest uznati Hodžův počin, aby zdánlivá »vzduchoprázdnost« nad Slovenskem byla co nejrychleji vyplněna námi, aby tedy byly vyhledány ony tradice, jež nás se Slováky svazují, svatováclavská, cyrilometodějská, svatovojtěšská, husitská, reformační, bratrská, obrozenská atd. I když Hodža nastoloval zatím jen některé z nich, zejména libivě koaliční konstelaci a hodící se za most i českým lidovcům, přece v podstatě byl to počin časový, v němž bude nutno pokračovati pro nutnost svorníků mezi jednotlivými zeměmi republiky. Při této při-

ležitosti se s Hodžou právem i neprávem souhlasilo i polemisovalo a o tradicích se rozpředla debata, někde zajímavá i důležitá. Sám Chaloupecký ukázal, že o svatováclavské tradici lze na př. mluvíti i na Slovensku a uznali to i ľudovci, již se k ní přihlásili. Při těchto debatách není ovšem zapomenouti, že některé tradice se vytvořily značně později, že byly často založeny spíše jen na dohadech a pomyslech, ale národnímu probuzení a československé spojitosti posloužily. Není na př. náhodou, že básník Jan Hollý bernolákovštinou nastolil kult Velké Moravy a že v jeho stopě šli Štúrovci před svou osamostatněnou slovenštinou i po ní. I kdyby byly podmínky pro tuto tradici málo reální, přece tento fakt z XIX. století je příznačný, protože ve zdánlivě nehistoričnosti Slovenska, odlučovaného od nás jeho vlastní jazykovou formou, byl tu vyhledán a i tvořen důležitý svorník. Pravdu měl ve své senátní řeči ovšem i V. Šrobár, poukazuje, že tradice nelze vybírat jako libivé či nelibivé zboží, nýbrž že je nutno i na Slovensku zdůrazňovati především tradici reformační jako zřetelně hodnotnou a stále časovou a ovšem i tradici osvobozenickou, legionářskou a p.

Slovensko svých tradic rozhodně hledá. Ministr Tiso naznačil to ve vánočním čísle »Slováka« a doporučoval tradici čistých rukou, zřetel k všeobecným zájmům, vyvýšený nad vlastní osobu a tradici práce s heslem

»Bůh a národ«. To ovšem není prazádná obzvláštní tradice, to se rozumí u všech národů samo sebou.

Pro Slovensko a pro Podkarpatskou Rus pokládám však za zvláště cenné a časové nastolovati v nich úsilně a uvědoměle, ovšem s osobitou úpravou, naše obrozenské tradice. Jsou do značné míry i slovenské, a jak z jejich rozboru je patrné, někde až překvapují slovenským, často směrodatným a základním přínosem. Jejich rozšíření na Slovensku, jejich prosáknutí slovenského mozku a srdce, jejich rozpohybování slovenské vůle pokládám za slovenskou životní podmínku, mají-li Slováci ve všem, co přijde, obstát. Bylo by opravdu možno probíratí obrozenskou tradici za tradicí, aby bylo zřejmo, jak jest pro Slovensko — jež není ještě doobrozeno — svrchovaně časová a potřebná. Pohlédněme jen na tradici jazykovou! Jak ohromná práce čeká Slováky, aby dobyli celého svého jazykového území a zajistili je! Češi se zbylým hloučkem jejich národovců vnesli do jejich škol zase zákonitý smysl pro jazyk. Dnes zaujatá skupina politiků by je snad chtěla vyhánět, ač slovenské školy po deseti letech svobody ještě právě vinou těchto politiků není dobyto a ač na velké jejich většině učí bývalí maďaroni, kteří se snad slovenštině přiučují, ale v duši podržují starou nepřátelskou mentalitu, již nikdy neprohřejí a nepromísí

pravým slovenstvím. Podobně je tomu v úřadech a celém slovenském a podkarpatském životě. O tom, že by bylo nutno posílit jazykovou hranici, že by bylo poohlédnouti se po slovenských menšinách v Maďarsku a kontrolovati, zda se tam plní menšinový zákon, jako by nebylo ani starosti. Nová statistika Maďarska prokazuje, že tyto menšiny, beztak starou uherskou statistikou zdecimované, se zase za nových poměrů umenšily. Část slovenského tisku, který na Tukův pokyn tak pilně brojí proti Čechům, jako by ani neviděl svých znásilňovaných soukmenovců v Maďarsku. Že by existoval nějaký jazykový program pro americké Slováky, že by byli jazykově nějak sileni ze staré a nyní osvobozené země, že by nastávala jazyková nebo kulturní obrodná fluktuace směrem k nim, také jsme neslyšeli.

Slovenská jazyková a literární tradice, pokud ji řídili Tablicové, Palkovičové, Kollárové a Šafaříkové, byla celonárodní. Ani Štúr se neodvažoval na ni sahati. Před smrtí se k ní zase přimknul, a skoro současně se k ní přihlásili i slovenští katolici v Nitře a v Báňské Bystrici v čele s duchovními vrchnostmi, ba i slovenští luteráni, vedení Hurbanem. Politická koncepce zmařila sice toto dílo, ale Hurban ještě v sedmdesátých letech, slovenská mládež docela v devadesátých letech uvažovala, zda by se k této celonárodní

jazykové formě neměla vrátiti. Slovenští katolíci někde až do převratu modlili se setrvačně z českých knih a zpívali z českých Nebekličů. Zdálo by se, že tato tradice, posvěcená pradědy, dědy a otci, zaujme i dnes, a zvláště dnes, kdy jsme nerušení, kdy neúčinkují nebo nemají aspoň účinkovati zřetele k cizím. Nemusí tu ani jít hned o to, abychom provedli vůli slovenských uvedených otců a zřekli se slovenštiny. Jde jen o uchování celonárodní ideologie, o obecně společný jazykový smysl a cit, jež lid na př. ještě má. Místo toho však na mnohých stranách se zvedá i slovenská sekyra, aby uměle dopřetínala, co ještě za Maďarů nebylo dopřetnuto, hledá se nejnemožnější odlišnost, jen aby slovenština vyhlížela jako něco jiného, než čeština. Tu je nanejvýše na čase, aby tradice slovenských obroděčů, milujících češtinu jako svou nejčistší mateřštinu, znovu roduvěrně Slováky zachvátila, aby tu byli Šrobárovci a Smetanayovci z let devadesátých, Hlinkovci z r. 1908 (kdy Hlinka neohroženě před Maďary vyznal naši národní a jazykovou jednotu) a Štefánkovci a Hodžovci z r. 1915. Rozumí se samo sebou, že by stejně bylo prospěšno, jestliže by tato tradice zalomcovala i námi, jestliže bychom se obecně zaujali o slovenštinu, pokládali ji za řeč svoji, a jestliže bychom pronikali svou mateřštinou hodně i k pohraničí, kde jazyková rekreace našeho národního organismu není stále dostatečně

ještě provedena a kde nejsou ještě vydobyty posice, které nám historicky i přirozeně náležejí. Jest i samozřejmo, že bychom se měli více starati o podkarpatskou jazykovou hranici a ji upevnit, jak podle historického i přirozeného práva Rusinům přísluší.

Stejně je tomu i s pojmem vlasti a národa. Zvláště Čechové a Moravané musí si uvědomiti, že jejich vlasti jest i Slovensko a Podkarpatská Rus, i Slezsko a Hlučínsko, a že všechny tyto země jest zahrnout v náš teplý a účinný zájem. Zdá se mi na př., že ani Morava není stále ještě dosti v české mysli jako naše vlast uctívána, že na př. ani brněnská výstava soudobé kultury není dosti chápána jako výstava i česká a slovenská, ačkoliv je to práce především pro českou vlast, pro český národ, již se má manifestovati pro druhé české kulturní středisko a pro českost Brna, jež tak dlouho Rakouskem byla uměle zastírána. Na Česích jest, aby bylo Brno tak milováno a hledáno jako Praha. Totéž platí i o Olomouci, Mor. Ostravě, Opavě, o Bratislavě, Turč. Sv. Martině, Košicích, Užhorodě, Munkačevě a pod. Na Podkarpatskou Rus a na Slovensko měli by naši lidé jezdit houfněji a raději než do ciziny a milovati je účinně občasným tamním pobýváním. Pojem vlasti jest podoben živoucímu organismu a musí se zalévat šťavami celého národa, má-li plně žíti. Nelze žádati na zanedbaných Slováčích a na podkarpatských Rusech, aby byli

dobrymi Čechoslováky, nejsme-li jimi my — šťastnější Čechové a Moravané. Jestliže šel Hlinka do Vídně dohodovat se o pittsburskou smlouvu, jestliže »Slovák« načerpal autonomism z peštských zdrojů, jest se tomu diviti a lze to i ostře vyčítati. Na to je však odpovéděti jediné výchovou k státní soustředěnosti, ke gravitaci k Praze a k základním zemím republiky. Tato slovenská převýchova musí býti předmětem trpělivé, pečlivé a sebeobětavé naší péče a lásky.

Stará slovenská generace trpí předválečnou mentalitou a setrvačností, nedovede ještě ve svém státě panovat, včas a vždy se opanovat. Není proto třeba pro ni se mnoho znepokojoval. Mladá generace se změní, jestliže bude převychována, a s ní jestliže bude převychována ovšem i mladá generace Čech a Moravy. Obě dvě budou musit býti přesvědčeny, že životní osnovu musí zakládati k obapolnému dobru jen na celouzemním a celonárodním principu. Pojmy Československo, t. j. soubor Čech, Moravy, Slezska, Hlučínska, Slovenska a Podkarpatské Rusi, a pojem československý národ, t. j. soubor Čechů, Moravanů, Slezanů, Slováků, Podkarpatských Rusů a našich národních menšin v Maďarsku, Německu, Jihoslovensku, Americe a j. nesmí být nadál papírový, nýbrž musí proniknout každou tkáň naší bytosti a musí se nám cele krýt s pojmem všeho našeho života. I zde obrozenská tradice vlasti a ná-

roda má činnou a vysoce životní funkci a musí ji naplniti a dokonati.

Stejně je tomu s tradicí slovanskou. Nevýžila se, protože do převratu nesměle jen živořila a teprve našim osvobozením plně může žít. K Jihoslovanům máme cestu již rovnou a širokou. Stejnou cestu bude rychle najíti i k jazykově blízkému Polsku a vhodného dne i k Rusku. Tu zvlášť se uplatní Slováci, opravdu Slovanům nejbližší a zvlášť slovensky ladění. Není náhoda, že mladí Slováci se tak rádi i dnes dívají k Rusku. Je to starý pud, třebaš jej doba jinak orientovala.

Lidová tradice musí býti připomínána při dnešním útěku k moci a majetku zvlášť důrazně, abychom si nenastavěli do života zbytečných přehrad a rozdílů a abychom proti duchu své minulosti nenapodobili v tomto směru ciziny, jež snad leckde by byla šťastnější, kdyby její základ byl tak široce lidový, jako je základ náš. Tato tradice by se měla zvlášť vkrvit v Slovensko a odstranit občasnou hru na padžentriectví. Měla by více prosáknout naši byrokracii i plutocracii.

Více aktivismu bylo by si přát na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v kulturním i hospodářském směru, zejména vůči cizincům. Příliš aktivistický provinční nacionalism a autonomism na Slovensku bylo by svěst především na maďarskou kolej a naprosto z něho vyřadit protičeský, Maďary a Maďarony vnesený přízvuk, prosáklý tukovinou. U nás

i na Slovensku bylo by potřeba, aby se zmírnil aktivism politických stran navzájem, jedné proti druhé, aby se obmezilo politické a krátkozraké sektářstvo a aby se příslušníci jedné politické strany nepokládali za jiný národ, s nímž je nutno jednat bez snášelivosti a bez vzájemné úcty. Ze politická parcelace v kultuře nemá nebo by neměla se objevovat, je samozřejmé. Je potřeba více vyrovnanosti a nadstrannosti, více pracovní i názorové oekonomie, syntézy a harmonie.

Bylo by přehlednout i naše někdejší negativní tradice. Protirakouská jest již vyřazena. Protiněmecká jest oslabena a upravena na formu čestného soužití. Ze při koncepci tohoto soužití musíme se především zalíbit svým a ne cizím, měl by býti a snad jest i fakt. I poměr k Římu a ke katolické kultuře lze snad dnes pojmuti s rozumovým klidem a ne se setrvačnou a demonstrační vášnivostí. Maďarský vztah bude se řídití jedině bezpečností a klidným vývojem Slovenska a Podkarpatské Rusi s územní nesmlouvavou a definitivní neporušitelností.

Z osobnostních tradic by bylo v náš všechn organism vdechovat obrodičskou charakternost, národní obětavost, kulturní žiznivost, čistotu ducha i srdcí, rozhodnost vůle k službě celku a ne osobě a hledat v nich především příklady, kterak nejlépe prospěti národu a zajistiti jeho svobodu a štěstí.

Tato nepatrná, letmá a náznaková kon-

frontace obrozenských tradic s dneškem, obmezená na několik příkladů a schopná rozvinouti jejich dlouhou řadu, myslím, ukazuje dostatečně jejich dnešní časovost, oprávněnost a účinnou platnost. Jsou to podivuhodné a těžkou dobou dobře vyzkoušené síly národa, jež zachránily jeho život a ukázaly mu cestu k svobodě a sebeurčení. Je nutno bližiti se k nim a jejich tvůrcům s vděčnou pokorou a s hlavou jen hluboko obnaženou. Bylo by svatokrádeží dotýkati se jich hrubou a politicky utilitaristickou rukou, neboť jest v nich živný pramen národní obrody a nesmrtelnosti, jenž jest svatý, a tryská, když je národ ohrožen.

Jsme na kritickém přelomu. Je tu ještě starý národ, plný kazů, stínů, ran a bolestí z doby poroby. Ale je tu již i nový národ, rodící se v svobodě a v nadějích na lepší budoucnost. Odevzdejme mu posvátný pramen obrozenských tradic nezkalený, aby jím svlažen kráčel rád a často i po jeho břehu a uvědomoval si, že spatří o svém zítřku, jež si klidněji a krásněji upraví, než my jsme dovedli, i v tomto prameni bezpečná a potřebná znamení pro obhajobu a zabezpečení svého příštího národního bytu!

O B S A H :

Úvodem	3
I. Problém obrození a jeho tradic	5
II. Tradice protibělohorská	21
III. Tradice jazyková a literární	29
IV. Tradice vlastenecká	52
V. Tradice národní	72
VI. Tradice slovanská	95
VII. Tradice aktivistická	156
VIII. Tradice lidová	170
IX. Tradice sokolská a organizační	196
X. Tradice napoleonská a osvobozenská	206
XI. Tradice protiněmecká a protimad'arská	220
XII. Tradice protiřímská a protirakouská	248
XIII. Tradice osobnostní	274
Závěrem	291